

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

Strengthening community capital through local arts and culture center.

A case study Artistic Lae Wieng In Buriram Province.

โดย

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

ดร.ภักุขวัชร สุขเสน

พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร.

พระครูสุเมธจันทรสิริ, ดร.

พระสุวิจักขณ์ โชติวโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พ.ศ.๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761009

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

Strengthening community capital through local arts and culture center

A case study Artistic Laoe Wieng In Buriram Province

โดย

นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

ดร.ภักษ์วัชร สุขเสน

พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร.

พระครูสุเมธจันทรสิริ, ดร.

พระสุวิจักขณ์ โชติวิโร, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761009

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Strengthening community capital through local arts and culture center

A case study Artistic Laoe Wieng In Buriram Province

By

Mr.Isarapong Kraisin

Mr.Phatchawat Suksan

Phrakidti Yuttitharo, Dr.

Phrakrusumadchanthasiri, Dr.

Phra Suaichakul Chotiwaro, Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Burirum College

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761009

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya Univessity)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์
ชื่อผู้วิจัย:	นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์, ดร.ภักดิ์วิชัย สุขแสน, พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. พระครูสุเมธจันทสิริ, ดร. และพระสุวิจักขณ์ โชติวโร, ดร.
ส่วนงาน:	วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ ๒) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ และ ๓) เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเป็นการดำเนินการตามแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีสี่ขั้นตอนคือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์และขั้นสะท้อนผล โดยมีสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพัฒนาตามแผนปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนามีทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะกิจกรรมบูรณาการระหว่างการเรียนการสอนทัศนศิลป์ นาฏศิลป์และ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน ผลของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ พบว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมลาวเวียงบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ โดยเกิดกิจกรรมในทางบวกของชุมชน การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนมีระบบและแผนการปฏิบัติ ส่งผลให้เกิดทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติของสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการมีความเข้าใจและจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยส่วนรวมมากขึ้น

Research Title: Strengthening community capital through local arts and culture learning center A case study Of Laoe Wieng Arts In Buriram Province

Researchers: Mr.Isarapong Kraisin, Mr.Phatchawat Suksan, Dr.Phrakidti Yuttitharo
Dr.Phrakrusumadchanthasiri And Dr.Phra Suaichakul Chotiwaro

Department: Burirum College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research on strengthening community funds through the local arts and cultural learning center: A case study of Lao Wieng Arts in Buriram Province: A case study of Lao Wieng Arts in Buriram Province has the following objectives: 1) to study the process of community participation in the development of a learning center in the Lao Wiang community art and culture in Buri Ram province, 2) to study the process of community participation in the development of the Lao Wiang Community Arts and Culture Learning Center in Buriram province, and 3) to develop local arts and cultural learning resources through community participation in Buriram province.

The results of the research showed that

Participation in the promotion of the art and culture learning process is carried out in accordance with the participatory action research concept, which has four steps: planning, implementation, observation, and reflection. Stakeholders jointly develop continuously in accordance with the action plan. Activities used for development include educational arts and cultural activities that are integrated activities between teaching, visual arts, dancing arts, and the cultural activities integrated with economic, social, cultural and community contexts in responding to problems and needs of the community. The results of the implementation of the action plan for the development of learning resources and the systematic development process showed that the development of Laos Vieng Arts and Cultural Learning Center achieved its objectives by creating positive activities for the

community, working together with People in the community, having systems and action plans that result in knowledge, skills, and attitudes of project participants, understanding and consciousness in the public work in the community as a whole lot more.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ ” สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี ด้วยความกรุณาจากพระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระศรีปริยัติธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ รศ.ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ด้านวิชาการ และดร.วิลาศ โภธิสาร ที่ได้กรุณาสละเวลาให้ความรู้ คำปรึกษา และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษารวมทั้งตรวจสอบข้อบกพร่องเพื่อความสมบูรณ์ของการศึกษาในทุกขั้นตอน ตลอดจนให้ความสนใจแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุมัติทุนงบประมาณในการใช้จ่ายการวิจัย เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน รองศาสตราจารย์วิเชียร ชาบุดรบุญทริก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งสุริยา หอมวัน ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจความเที่ยงของเครื่องมือการวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่มทุกท่านที่ได้สละเวลาให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อเป็นข้อมูลในการวิจัย ครูบาอาจารย์และหลายๆท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ ที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอบพระคุณเจ้าของแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ที่ผู้ศึกษาได้นำมาใช้และอ้างอิงในการศึกษาครั้งนี้

ท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณและขอมอบความสำเร็จทั้งหมดนี้ให้แก่บิดา มารดา และสมาชิกในครอบครัวของผู้ศึกษาที่ได้สนับสนุนการศึกษา และเป็นกำลังใจที่สำคัญยิ่งแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอดจนทำให้งานวิจัยในครั้งนี้ ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ด้วยดี

อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ และคณะ

๒๙ เมษายน ๒๕๖๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้คำย่อ

งานวิจัยเล่มนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ

อง.จตุกก. (ไทย)

=

คำเต็ม

สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)

ขุ.ธ. (ไทย)

=

สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท (ภาษาไทย)

อภิ.สง. (ไทย)

=

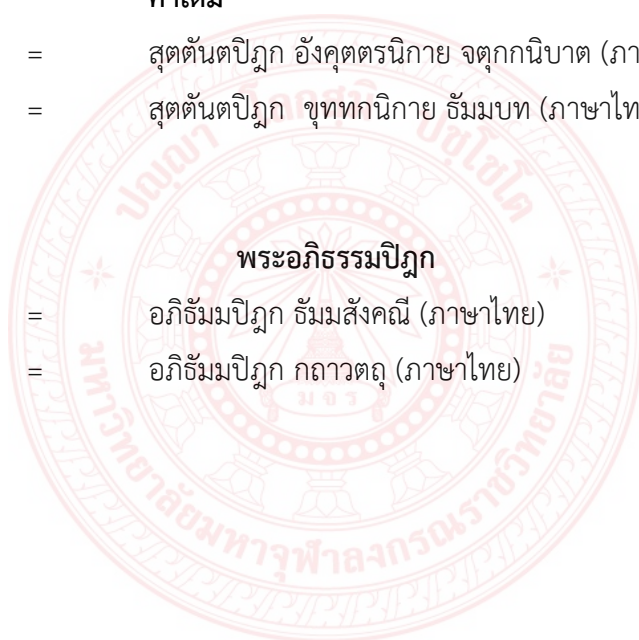
พระอภิธรรมปิฎก

อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี (ภาษาไทย)

อภิ.ก. (ไทย)

=

อภิธัมมปิฎก กถาวตถุ (ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญ.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๖
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๖
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัย.....	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ ความเชื่อเรื่องบุญ-บาปที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน.....	๘
๒.๒ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน.....	๑๖
๒.๓ การมีส่วนร่วมของชุมชน.....	๒๐
๒.๔ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๗
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน.....	๓๕
๒.๖ งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	๔๗
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการ.....	๕๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๐
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๕๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๖
๓.๔ แผนการดำเนินการวิจัย.....	๕๗
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๘

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๘
๓.๗ การนำเสนอผลงานวิจัย.....	๕๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๐
๔.๑ ศึกษาบริบทชุมชนความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น แบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์.....	๖๐
๔.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ รู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์.....	๗๕
๔.๓ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์.....	๘๒
๔.๔ สรุปองค์ความรู้จากงานวิจัย.....	๙๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล.....	๙๔
๕.๑ สรุปผล.....	๙๔
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๐๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๔
บรรณานุกรม.....	๑๐๕
ภาคผนวก.....	๑๑๑
ผนวก ก แบบสัมภาษณ์.....	๑๑๒
ผนวก ข หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้ให้ข้อมูลวิจัย.....	๑๑๕
ผนวก ค ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำกิจกรรม.....	๑๒๔
ผนวก ง การรับรองการนำไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๙
ผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....	๑๓๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๓๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญ

การพัฒนาประเทศไทยในระยะที่ผ่านมา ได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยี โดยใช้คนเป็นเครื่องมือหรือปัจจัยสำคัญในการผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยให้ความสำคัญถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นอย่างดี แต่ผลของการพัฒนาได้ก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญหลายประการ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาทางด้านศีลธรรม และปัญหาด้านความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาการกระจายรายได้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย ประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งในประชาคมโลกจึงย่อมถูกกระแสโลกผลักดันไปในทางเดียวกันกับประเทศอื่นๆ โดยต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประชาคมโลกมากขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองหากประเทศไทยเลือกที่จะดำเนินไปในระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมตามกระแสโลกอย่างขาดความรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และขาดความเข้าใจในบริบทของตนเองก็จะเกิดภาวะเสี่ยงที่ต้องเผชิญกับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น^๑

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ผู้คนสามารถผลิตปัจจัยในการดำรงชีวิตได้เองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นอาหารหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ งานจักสานหรือเครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน พวกผู้หญิง ก็จะทำงานบ้าน เช่น เตรียมทอผ้า ไม้ใช้สำหรับคนในครอบครัว ผู้ชายก็จัดเตรียมเครื่องใช้ ต่างๆ เช่น

จักสาน ตะกร้า กระบุง บุงก็ ลอบ ไซ ข้อง ซ่อมแซมบ้าน ซ่อมแซมเครื่องมือเกษตร พอถึงฤดูฝนก็เริ่มทำนาอีก วัฏจักรหมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้ งานจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านทำเพื่อใช้ในครัวเรือนมาแต่โบราณ แม้ในปัจจุบัน งานจักสานหรือเครื่องจักสานจะมีอยู่น้อย แต่ก็ยังคงมีอยู่ทั่วไป ทุกภาคในประเทศ นอกเหนือจาก ประโยชน์ใช้สอยแล้ว งานจักสานยังสะท้อน วัฒนธรรม สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาของชาวบ้านได้อีกด้วย

^๑ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทย เล่มที่ ๒๒, เครื่องจักสาน, (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

การไปมาหาสู่กัน จากอดีตถึงปัจจุบันชาวชนบทได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาโดยตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านี้มาจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจนกลายเป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน เรื่องของ “ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มายาวนาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้ แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกมายาวนาน แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมายาวนาน มีเอกลักษณ์ คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ค่าใช้จ่าย การศึกษาและวัฒนธรรมจะมีความผสมกลมกลืนแบบองค์รวม

การดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของทุนชุมชน ปัญหาของชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นปัจจุบันทันด่วน ปัญหาที่ยังไม่เกิดแต่มีแนวโน้มที่จะเป็นปัญหาในอนาคต หรือแม้แต่ปัญหา ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือปัญหาตามฤดูกาล ทุกชุมชนต่างมีโอกาสประสบทั้งสิ้น แนวทางและความสามารถในการจัดการกับปัญหาแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ชุมชนจะเลือกใช้แนวทางใด และสามารถประสบ ความสำเร็จในการจัดการมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนและความแข็งแรงของสินทรัพย์หรือทุนที่ชุมชน

“การพัฒนาทุนชุมชน” เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้เกิดการ พัฒนา ชุมชนครอบคลุมในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านประชาธิปไตย ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านวัฒนธรรมวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนาชุมชนให้ เข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานของรัฐ ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนในชนบทให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มุ่งเน้นการสร้างและพัฒนา “ คน ” ในชุมชนผ่านกระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดการ เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งนำไปสู่กระบวนการให้มีการขยาย แหล่งเรียนรู้ชุมชนคือแหล่งเรียนรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยชุมชนท้องถิ่นต่างๆเป็นแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่มีรูปแบบ หลากหลาย เช่น วัด บ้าน ศูนย์การศึกษาชุมชน ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แหล่งเรียนรู้ศิลปศึกษา บ้าน เรียนศิลปะ ศูนย์อาชีพ ลานกีฬา ฯลฯ

แหล่งเรียนรู้เหล่านี้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมของชุมชน ท้องถิ่น จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวของกระบวนการเรียนรู้ของชาวชุมชนที่สอดคล้องกับบริบท ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอย่างแนบแน่น แต่จากการที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนา อุตสาหกรรมตามแนวคิดการพัฒนาไปสู่'ความทันสมัย ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้บทบาทในการพัฒนาตนเองของแหล่ง เรียนรู้ชุมชนถูกลดบทบาทและลดความสำคัญลง ในขณะเดียวกันบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้ เปลี่ยนแปลงไป โดยการเพิ่มบทบาทให้กับ

องค์กรพัฒนาจากภายนอกมากขึ้น ซึ่งกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ในลักษณะนี้ ส่งผลกระทบต่อแหล่งเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นอย่างมาก อาจไม่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนแออัดเท่าที่ผ่านมา ยังประสบปัญหา อุปสรรคมากมายที่ทำให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยอันเป็น อุปสรรคต่อการพัฒนาหลายอย่าง ข้อสังเกตจากการพัฒนาชุมชนแออัดจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยหลายชิ้น พบว่า ชุมชนแออัดมักเป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาจากองค์กรภายนอกชุมชนและจุดอ่อนของชุมชนแออัดคือการ ขาดการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง จึงมักจะต้องพึ่งพิงการพัฒนาจากองค์กรภายนอกซึ่ง จากทางภาครัฐ เอกชน และองค์กรวิชาการต่างๆอยู่ตลอดเวลา ซึ่งองค์กรเหล่านี้ต่างก็มีนโยบายในการพัฒนาชุมชน ตามแนวทางของตนเอง โดยส่งผ่านแนวคิดกระบวนการต่างๆขององค์กรผ่านกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ชุมชนและมักเชื่อนั้นในแนวทางการพัฒนาตนเองมากกว่า การเน้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ซึ่งปัจจัย เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวชุมชน^๒

พลังการพัฒนากระแสหลักและกระแสทุนโลกหาได้หยุดยั้งลงไม่ หากยังคงกระหน่ำซ้ำเติมลงบนวิถีชีวิตผู้คนอยู่อย่างไม่รู้จบไม่รู้สิ้น โดยเฉพาะชุมชนบทไทยในพื้นที่ลุ่มน้ำชีอีกเป็นจำนวนมากที่จำต้องเผชิญสถานการณ์อยู่อย่างเร่าร้อนและเป็นทุกข์ด้วยประการต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่นับแต่อดีตอันยาวนานมาแล้วพื้นที่ราบลุ่มน้ำชีซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งแนวยาวแคบ ๆ ระหว่างภูเขาได้ถูกเลือกเป็นที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยของผู้คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะ “คนเมือง” หรือ “ล้านนา” จนกล่าวได้ว่าเป็นแอ่งอารยธรรมสำคัญของชุมชนในเอเชียอาคเนย์แห่งหนึ่ง ซึ่งเคยมีบทบาทในการปรับใช้และพิทักษ์รักษาแหล่งต้นน้ำลำธารของโลก และร่วมกันสร้างสรรค์อารยธรรมเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างกลมกลืนมาช้านาน ดังจะเห็นได้ว่าในบริเวณแม่น้ำนี้ยังคงมีรูปแบบวิถีชีวิต วิธีการผลิต รูปแบบทางศาสนาและวัดวาอาราม และซากเก่าแก่ของเมืองโบราณหลายแห่ง ที่แทบจะหาเค้าเงื่อนทางประวัติศาสตร์ไม่พบ มีเตาเผาโบราณขนาดต่าง ๆ กันหลายร้อยเตาที่ยังคงทิ้งร่องรอยชุกชอนอยู่ตามแนวเขตอุทยานการท่องเที่ยวหลายแห่งที่มีอยู่ทุกวันนี้ แต่ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญากระแสหลักในปัจจุบัน ชุมชนลุ่มน้ำชีกับได้รับผลกระทบไม่ต่างจากพื้นที่อื่น

กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนจากองค์กรภายนอกอาจก่อให้เกิดผลซึ่งทางบวกและ ทางลบต่อแหล่งเรียนรู้ชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางในการ

^๒ ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”, วารสารพัฒนาชุมชน, ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๔๒): หน้า ๒๖-๓๐.

พัฒนาชุมชนขององค์กรนั้น กล่าวคือ หาก นโยบายเน้นการพัฒนา มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองก็จะส่งผล ทางบวก แต่ถ้านโยบายเน้นการพัฒนาเชิงกายภาพและการพัฒนาวัตถุ กิจกรรมศิลปวัฒนธรรมนั้นก็ส่งผลกระทบต่อ ชุมชนในทางลบ โดยอาจก่อให้เกิดปัจจัยอันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนและความเข้มแข็งของชุมชน

การเรียนรู้ภูมิปัญญา ให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้สืบทอด ภูมิปัญญาจากผู้รู้ในชุมชน เพื่อให้เยาวชนสามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอดประมวลผล ตลอดจนสนับสนุนให้เยาวชน และชุมชน โดยตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน มีความเข้าใจรากเหง้า ความเป็นวัฒนธรรม แบ่งปัน เกื้อกูล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการศึกษาเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิต ชุมชนภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่มีมาช้านาน บนพื้นฐานของธรรมชาติที่เกี่ยวพันสอดคล้องกันกับวิถีชีวิตชุมชนวิถีคิดในลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงความถึงความจำกัดของภูมิปัญญานั้นๆ อันได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญากระแสหลัก ซึ่งยังคงสยายปีกห่มคลุมแผ่นดินโลก จนทำให้เกิดผลกระทบต่อสถานการณ์ดำรงอยู่ของทรัพยากรและวิถีชีวิตชุมชนส่วนมากดังที่มีผู้กล่าวว่า วัฒนธรรมพื้นเมือง วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือเราอาจเรียกว่าวิถีชีวิตชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพกำลังถูกคุกคามด้วยทั้งคู่ โดยสังคมอุตสาหกรรมใหม่ โดยการเกษตร (สมัยใหม่) อุตสาหกรรม^๓

ปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้ถูกพัฒนาขึ้นจากอย่างมากมาย แต่การดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างจากแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีต กล่าวคือ ในอดีตแหล่งเรียนรู้ชุมชนเหล่านี้มัก เน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือมีฉะนั้นก็เป็นคติความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลักและการดำรงอยู่ของแหล่งเรียนรู้ชุมชนในอดีตก็มักเป็นไปในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ซึ่งแตกต่างจากการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิเสธการครอบงำของระบบทุนนิยมที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ได้ ซึ่งผลของการครอบงำจากลัทธิทุนนิยมนี้มักจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นสูญเสียอัตลักษณ์ของตน โดยมักถูกช่วงชิง พื้นที่ทางความคิดจากองค์กรภายนอกที่เข้ามาออกทุน และใช้อำนาจจากการให้ทุนเป็นข้อต่อรองในการกำหนดรูปแบบ ของการพัฒนาและการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่องค์กรที่ให้ทุนนั้นกำหนด ซึ่งกระบวนการพัฒนาดังกล่าวนี้นักไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเด็น แนวคิด วิธีการ เรื่องของการขาดประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนา และมีปัญหาเรื่องของความยั่งยืน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการพึ่งตนเอง

^๓ ฉลาดชาย รมิตานนท์, **อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง**, (ไทยวัฒนาพาณิช, ๒๕๓๖), หน้า ๔๐๑.

สถานการณ์วิกฤตทางภูมิปัญญาโลกดังกล่าว ได้ทำให้เกิดความพยายามสร้างองค์ความรู้ใหม่ เพื่อสนับสนุนให้มีการใช้และการพิทักษ์รักษาทรัพยากรอย่างยั่งยืน องค์ความรู้ส่วนสำคัญส่วนหนึ่ง คือการค้นพบว่าที่แท้จริงแล้วชุมชนชาวพื้นเมืองทั้งหลายที่มีถิ่นพำนักอยู่ท่ามกลางธรรมชาติในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก ต่างเป็นมนุษย์ผู้มีสติปัญญาอันชาญฉลาดและรอบคอบในการใช้ต้นทุนทรัพยากร ทั้งมีความสามารถและความสำนึกในการใช้ทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน โดยระมัดระวังส่วนมูลเหตุที่กระทบทำลายธรรมชาติด้วยวิถีคิดและจิตสำนึกที่ว่าธรรมชาติคือผู้ให้อันยิ่งใหญ่ รูปแบบการแสดงออกถึงอุดมคติที่มีต่อธรรมชาติดังกล่าวได้แก่สิ่งที่เรียกกันว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ซึ่งจะเห็นได้ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมและระบบคุณค่าเชิงนามธรรม

แหล่งเรียนรู้ชุมชนวัดโพธิ์น้อย อำเภอลำปลายมาศ เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนเมืองที่มีความเคลื่อนไหวในการพัฒนาชุมชน โดยสถานภาพของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้รับความช่วยเหลือหรือการพัฒนาจากองค์กรพัฒนา ภายนอกชุมชน และการพัฒนาที่เริ่มต้นโดยชาวชุมชนเอง ในด้านการพัฒนาตนเองนั้น ชุมชนพยายามขับเคลื่อน กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมในลักษณะชุมชนพึ่งตนเอง โดยพยายามเชื่อมโยง เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้และพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จะทำให้ประชาชนดำรงคงอยู่ และพร้อมปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตนั้น จะช่วยทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมแบบไทยลาวเวียงของ ท้องถิ่นตนเองที่ได้สั่งสมและสืบทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ผู้วิจัยจึงนำเสนองานวิจัยนี้ โดยให้ความสำคัญในการศึกษาเพื่อให้เกิดการพัฒนา ด้านวิชาการงานศิลป์ และการนำทักษะทางด้านวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น มาสร้างความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับมาตรฐาน และองค์ประกอบของงานวิชาการวิชาการ ได้ อย่างมีคุณภาพ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในกลุ่มจังหวัดศรีบูรินทร์ธานี ไปสู่ชนรุ่นหลัง และยังสามารถรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่และพัฒนาตลอดไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๓ เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่การศึกษาที่เป็นชุมชนโบราณบ้านยางลาวเพื่อนำองค์ความรู้จากการลงพื้นที่มาสร้างองค์ความรู้ที่มาจากชุมชน คือ

- ๑ ชุมชนวัดโพธิ์น้อย ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
๒. ด้านประชากรได้ศึกษาประชากรกลุ่มตัวอย่างชุมชนบ้านยางลาว วัดโพธิ์โดยแบ่ง

ดังนี้

๑. พระสงฆ์จำนวนในตำบลยาง จำนวน ๒๐ รูป
๒. ข้าราชการท้องถิ่นจำนวนจำนวน ๒๐ คน
๓. ประชากรทั่วไปจำนวน ๕๐ คน
๔. ประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๑๐ คน

รวมจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๐๐ รูป /คน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานเอกสาร และประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ศึกษาความเป็นมา วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ลาวเวียงในชุมชนบ้านยางลาว จังหวัดบุรีรัมย์
๒. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์
๓. ศึกษากระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านเวลา

กำหนดระยะเวลาในการดำเนินงาน ๑๒ เดือน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ทุนชุมชน หมายถึง ทรัพยากรรวมทั้งทรัพยากรที่ชุมชนก่อให้เกิดหรือผลิตขึ้น เช่น ปัจจัยสี่ รวมถึงเงินและสินทรัพย์อื่นๆ ความรู้ภูมิปัญญา ประสบการณ์ชีวิตของผู้คนทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

ศิลปะ หมายถึง ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่แสดงออก ในรูปลักษณะต่างๆให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพความประทับใจ หรือ ความสะเทือนอารมณ์ ตามอัจฉริยภาพ พุทธิ

ปัญญา ประสบการณ์ ธรรมเนียม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา

วัฒนธรรม หมายถึง มรดกแห่งสังคมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น และได้รับการถ่ายทอดกัน มาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นผลผลิตที่แสดงถึงความเจริญงอกงามทั้งด้านวัตถุและไม่ใช้วัตถุ เช่น อุดมการณ์ ค่านิยม ประเพณี ศิลธรรม กฎหมายและศาสนา

ลาวเวียง หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยมาหลายพื้นที่เมื่อ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และมีสารสร้างศิลปวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัย

๑.๕.๑ ผลจากการศึกษาได้ทราบการเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียง วัดโพธิ์น้อย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์เป็น เครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน วัดและบ้านเป็นแหล่งศูนย์ รวมส่งเสริมความดี แล้วจะนำมาซึ่งปัญญาในการดำเนินชีวิตได้เรียนรู้

๑.๕.๒ นำเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม การวางแผนปรับปรุง พัฒนาให้ชุมชนได้ใช้จุดแข็งของการใช้อัตลักษณ์ศิลปะแบบลาวเวียงมาบริหารจัดการให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

๑.๕.๓ ผลงานวิจัยนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับรัฐบาลในการกำหนดกรอบ นโยบายในการเป็นเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยวัฒนธรรมไร้พรมแดน แสวงหาแนวทางร่วมกันในการ อนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศสมาชิก ประชาคมอาเซียน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นการเสริมสร้าง ความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีที่มีต่อกันของประเทศกลุ่มประชาคมอาเซียน

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาดังกล่าววัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้เพื่อให้ได้ผลการศึกษาดังกล่าววัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องบุญ-บาปที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน
๒. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
๓. การมีส่วนร่วมของชุมชน
๔. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
๕. แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
๖. งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ ความเชื่อเรื่องบุญ-บาปที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

๒.๑.๑ ความเชื่อเรื่องบาปที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

บุญ คือ สิ่งซึ่งเกิดขึ้นในจิตใจแล้วทำให้จิตใจใสสะอาด ปราศจากความเศร้าหมองขุ่นมัว ก้าวขึ้นสู่ภูมิที่ดี เกิดขึ้นจากการที่ใจสงบทำให้เลือกคิดเฉพาะสิ่งที่ดี ที่ถูก ที่ควร ที่เป็นประโยชน์ แล้วพูดดี ทำดี ตามที่คิดนั้น

บุญ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมส่งผลปรุงแต่งใจของเราให้มีคุณภาพดีขึ้น คือตั้งมั่นไม่หวั่นไหว บริสุทธิ์ผุดผ่องสว่างไสว โปรงโล่ง ไม่อึดอัด อิมเอิบ ไม่กระสับกระส่าย ชุ่มชื่นเบาสบาย ผ่อนคลายไม่ตึงเครียด นุ่มนวลควรแก่การทำงาน และบุญที่เกิดขึ้นนี้ยังสามารถสะสมไว้ในใจได้อีกด้วย

คนทั่วไปแม้จะมองไม่เห็น "บุญ" แต่ก็สามารถรู้อาการของบุญ หรือ ผลของบุญได้ คือ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตใจชุ่มชื่นเป็นสุข เปรียบได้กับ "ไฟฟ้า" ซึ่งเรามองไม่เห็นตัวไฟฟ้าโดยตรง แต่เราสามารถรับรู้อาการของไฟฟ้าได้ เช่น เมื่อไฟฟ้าผ่านเข้าไปในหลอดไฟแล้วเกิดแสงสว่างขึ้น หรือ เมื่อผ่านเข้าไปในเครื่องปรับอากาศแล้วเกิดความเย็นขึ้น เป็นต้น^๕

^๕ จิตตมโน ภิภุ, ตายแล้วไปไหน, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๕-๖.

จากการที่ชาวพุทธโดยทั่วไปนิยมทำบุญ เพื่อส่งเสริมบุญบารมีของตนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และทำที่ของชาวพุทธที่มีต่อการการทำบุญในพระพุทธศาสนานั้น อาจจำแนกความสำคัญของการทำบุญเป็น ๓ ประเภท ใหญ่ๆ คือ

๑. ทำบุญเพื่อผลในชาตินี้และชาติหน้า
๒. ทำบุญเพื่อไปสู่ความหลุดพ้น
๓. ทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย

การทำบุญเพื่อผลในชาตินี้ ก่อนอื่นเราควรทราบลักษณะของบุญที่ ฐิตวณโณภิกขุ ได้รวบรวมไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. เมื่อกล่าวถึงเหตุของบุญ ได้แก่ การทำความดีทุกอย่าง
๒. เมื่อกล่าวถึงผลของบุญ ได้แก่ ความสุขทางกายสุขใจทั้งในชาตินี้และชาติต่อไป
๓. เมื่อกล่าวถึงสภาพของจิตใจ ได้แก่ จิตที่สะอาด ผ่องใส

ชาวพุทธทำความดีเพื่อความสุขใจ และเพื่อผลในโลกหน้า โดยเชื่อว่าการทำบุญมาก ๆ จะส่งผลให้ผู้นั้นมีความสุข ความเจริญ จึงนิยมสร้างบุญ คือ ทรมายกายใน อันใครๆ อื่นขโมยหรือแย่งชิงเอาไปไม่ได้ สมจริงดังคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะคฤหบดีอุบาสกว่า

“บุญนินิฉัน อำนาจผลที่น่าปรารถนาทุกอย่าง แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาและมนุษย์ปรารถนานันท์ ซึ่งอิฐผลใด ๆ อิฐผลทั้งหมดนั้น ๆ อันบุคคลยอมได้ด้วยบุญนินิฉัน ความมีวรรณะงาม ความมีเสียงไพเราะ ความมีทรวดทรงดี ความมีรูปสวย ความเป็นใหญ่ยิ่ง ความมีบริวาร อิฐผลทั้งหมดนั้นอันบุคคลยอมได้ด้วยบุญนินิฉัน”^๕

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน ทำบุญเพื่อผลอันยิ่งใหญ่ ในภาพหน้าดั่งพรรณนามาการทำบุญเพื่อความหลุดพ้น ในขั้นนี้ชาวพุทธที่หวังสุขอันยิ่ง คือ พระนิพพานยอมอาศัยบุญเป็นเหมือนเรือข้ามไปสู่ฝั่ง^๖ โดยดำเนินการให้ทาน รักษาศีล และภาวนา เพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นพ้นจากความโลภ โกรธ และหลง เพราะ ทาน กำจัดกิเลสคือความตระหนี่ ศีล กำจัดกิเลสอย่างหยาบ ภาวนา กำจัด กิเลสอย่างกลาง และปัญญา กำจัดกิเลสอย่างละเอียด ดังในนิจิภัณฑสูตรก็ได้ตรัสถึงบุญนินิ เพื่อพระนิพพาน ไว้ว่า “สมบัติของมนุษย์ ความยินดีในเทวโลก และสมบัติคือ พระนิพพานอันใด อิฐผลทั้งหมดนั้นอันบุคคลยอมได้ด้วยบุญนินิฉัน”

การทำบุญอีกประการหนึ่ง ที่ชาวพุทธทุกชาติทุกภาษานิยมทำกัน คือ การทำบุญอุทิศแก่คนตาย ในสังคมคนไทยมีพิธีกรรมอุทิศแก่ผู้ตายมากมาย เช่น การทำบุญสวดศพ การทำบุญครบรอบ ๗ วัน บ้าง ๑๐๐ วันบ้าง หลังวันตายบ้าง การบุญอุทิศแก่ผู้ตายนี้ ได้มีการกล่าวแล้วถึงผล

^๕ พ.ธ. ๒๕/๙/๑๑-๑๒.

^๖ พ.ธ. ๒๕/๙/๑๑.

ทานที่มีการอุทิศไปให้สัตว์ผู้ตายไปแล้วว่าเปรตทั้งหลายเหล่านั้นได้บริโภคอาหารหรือไม่ มีความปรารถนาดีหรือไม่ มีพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ใน อิติทินนกลาว่า

ฝนที่ตกบนที่ดอน ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่ม ฉะนั้น ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ย่อมสำเร็จผลแน่นอนแก่พวกเปรตฉะนั้นนั้นเหมือนกับห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยม ฉะนั้นนั้นเหมือนกันเพราะในเปตวิสัยไม่กสิกรรม โครักขกรรม พานิชกรรมนั้น ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในเปตวิสัยนั้น ดำรงชีพอยู่ด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้

ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยมีแนวความคิดความว่า การศึกษาความสำคัญของ “บุญ” คือ เป้าหมายของบุญ คือ ที่หวังให้บุญเป็นเครื่องชำระจิตใจ ทำให้จิตใจสะอาด บุญทำให้ใจอึมเิบ หายเศร้าหมอง หายสกปรก อาหารหล่อเลี้ยงจิตใจให้ชุ่มชื้น ทำให้สูงขึ้น ดังนั้นแล้ว ย่อมทำให้คนเรา จะกระทำ

คุณงามความดีต่าง ๆ เมื่อใจมีบุญกุศลแล้ว ก็ย่อมจะพัฒนาไปสู่มรรคผลนิพพานได้ ไม่ยาก มนุษย์เราควรสร้างแต่บุญทั้งหลาย ทั้งทางกาย วาจา และใจ เพราะบุญจะช่วยขัดเกลากิเลสทั้งหลาย มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ที่นอนนอนเนื่องอยู่ในสันดานให้เบาบาง และสิ้นสุดไปในที่สุด

อนึ่ง ความสำคัญอีกประการหนึ่งของ “บุญ” นอกจากชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสแล้วยังลดความเห็นแก่ตัวให้มีความเอื้อเฟื้อแก่ผู้อื่นอีกด้วย เมื่อจิตใจมีความคิดถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม โดยมีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ จิตใจก็จะมี ความบริสุทธิ์ผ่องใส ก็ชื่อได้ว่าเป็นการพัฒนาจิตใจคือยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ไม่เห็นแก่ตัว บุคคลที่มีความเสียสละเพื่อผู้อื่นก็ดี ผู้ที่มีคุณงามความดีอยู่ในจิตใจ มีความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้อื่นก็ดี ก็จัดว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องหมั่นทำบุญอย่างสม่ำเสมอตลอดชีวิต ย่อมมีภูมิใจในบุญของตนเอง มีความอึดใจที่ได้สั่งสมบุญ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมมีความบันเทิงในโลกสวรรค์ เพราะได้ทำบุญไว้นั่นเอง ข้อนี้มีพระพุทธพจน์ยืนยันว่า “ผู้ทำบุญแล้ว ย่อมยินดีในโลกนี้ ตายแล้ว ย่อมยินดี ชื่อว่า ย่อมยินดี ในโลกทั้งสอง เขาย่อมยินดีที่เราทำบุญไว้แล้ว ไปสู่สุคติ ย่อมยินดียิ่งขึ้น”^๗

๒.๑.๒ คติความเชื่อเรื่องบาปที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

หลักพุทธศาสนาได้แสดงลักษณะของบาปไว้ในลักษณะไม่ดี ไม่มีใครชอบเพราะบาปนำความเดือดร้อน ความทุกข์ ความโศกเศร้า ลำบากให้แก่ผู้ทำบาปซึ่งให้ผลแตกต่างกัน ตามประเภทของบาปกรรมที่หนักหรือเบา บาปกรรมที่หนักให้ผลรุนแรง บาปกรรมที่เบาให้ผล ซึ่งแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ ก็คือ การเกิดในสัตว์นรก เปรต อสุรกาย แม้ได้เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นคนไม่สมประกอบ บาง

^๗ อภ.ก. ๑/๔๘๘/๕๑๘.

คนตาบอด บางคนก็ขาขาด บางคนก็หูหนวก ปัญญาอ่อน หรือได้รับทุกข์ บ่อย ๆ ตามความหนักเบา ที่บาปกรรมได้ทำลงไป

เมื่อสัตว์ทั้งหลายยังต้องมีกรรมเป็นเครื่องผูกมัดตนเอาไว้และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร แต่ตัวกรรมที่มีอยู่ทั้งกุศลกรรม อกุศลกรรม เป็นตัวกำหนดบทบาทหรือชีวิตของสัตว์ ให้เป็นไปตามสิ่งที่ตนได้เคยกระทำมา มีคำว่า ทำกรรมดี ย่อมไปสวรรค์ ทำกรรมชั่ว ก็ย่อมไปนรก หรือชั้นที่เลวทราม มีความเป็นของชีวิตอยู่ที่เดียวที่ทุกคนต้องตกอยู่ในต้องตกอยู่ในห่วงแห่งกรรมที่ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้แต่จะไปเกิดในภุมิใดนั้น จึงขึ้นที่ผลของกรรมชั่วที่ทำมามากหรือน้อย แตกต่างกันไป ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในวัฏฏุปปมสูตรว่า “จิตเต สังกิลิฐฐะ ทุคคิติ ปาฎิกังขา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคคิติเป็นอันต้องหวังและ จิตเต อสังกิลิฐฐะ สุขติ ปาฎิกังขา เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุขติเป็นอันหวังได้” ดังนั้นจึงเห็นสัตว์บางจำพวกไปเกิดในภุมิที่ดี^๘ มีข้อความที่สอดคล้องกันว่า ถึงผลกรรมที่ตนได้กระทำมา ทำให้ทราบว่ากรรมชั่วที่สัตว์ทำนั้นตนเองเป็นผู้กำหนด พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในกถาว่าตถะว่า “บุคคลผู้ทำบาปเอง ย่อมเศร้าหมองเอง ไม่ทำบาปเองก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และได้บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน บุคคลอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ได้ไม่ กรรมกับการไปสู่เส้นทางไปสู่ภุมิใหม่ พระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักเกณฑ์เอาไว้ ๓ ประการ คือ กฎแห่งวิภูฏจักร กฎแห่งปัจจัยการและกฎแห่งอภิธรรม ในกัฏฐทั้ง ๓ อย่างนี้ จะต้องต้องมีกรรมเป็นตัวกำหนดชีวิตของสัตว์ผู้จะไปเกิดในภุมิใหม่ ในบรรดาอกุศลกรรมที่ชักนำไปเกิดในอบายภุมิ ๔ ได้นั้น ต้องมีจิตกับเจตสิกร่วมอยู่ด้วยในจิตเจตสิกนั้นจะต้องมีอกุศลมูล ๓ อย่าง เป็นตัวขับเคลื่อนของชีวิตสัตว์ให้เป็นไปจุติตามกรรมของตน คือ

๑. โลกะ ความกำหนัด ความยินดี ความอยาก ความหวังในลาภหวังในทรัพย์ ความโลภเกินความพอดี ความที่ละโมภ ความปรารถนา ติดอยู่ในวัฏฏะมีประการต่างๆเป็นมูล

๒. โทสะ คือ ความอาฆาต ผู้ทำให้เสื่อม ความแค้น ความประทุษร้าย ความขุ่นมัวแห่งจิต ความคิดที่จะประทุษร้าย ความไม่พอใจ ความเกรี้ยวกราด ความไม่เข้มแข็งแห่งจิต

๓. โมหะ คือ ความหลง ความไม่รู้ ไม่พิจารณา ความทรมานแห่งปัญญา ความพลั้งเผลอจากเนื้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าสิ่งที่ทำให้ทราบว่าชีวิตของสัตว์ที่ยังมีชีวิตยังมีกิเลสครอบครองอำนาจจิตใจของสัตว์อยู่ เปรียบเหมือนโจรปล้นความดี ทำให้ไม่ได้รับความสุขความสงบแห่งชีวิตมีแต่ความทุกข์เดือดร้อน มีสภาพคล้ายกับการเป็นอยู่ของเปรตหรือจิตเจตนาที่มีตะกอนวางนอยู่ภายในใจนั้น

เพราะเหตุแห่งกรรมชั่วมีประการต่างๆ เมื่อจิตเศร้าหมอง ความทุกข์ย่อมเข้าครอบงำอยู่ ๓ อย่าง คือ

^๘ อก.จตุกก. ๒๑/๑๙๘/๒๓๖.

๑. ราคะนุสัย คือ เชื่อแห่งความกำหนดหรือความอยากได้

๒. ปฏิฆานุสัย คือ เชื่อแห่งความชัง

๓. อวิชานุสัย คือ เชื่อแห่งความหลง

ข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในอาเสวนาปัจฉัยการ เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นปัจจัยให้สัตว์ได้เคลื่อนจุดตามอำนาจของกรรมว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในเดรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปตวิสัย^๙ วิวาหกรรม ปาณาติบาต อย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ เป็นผู้มียายุสั้น แก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย มิจฉาทิฎฐิ ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว อำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในเดรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปตวิสัย ภิกษุทั้งหลาย มิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ มิจฉาทิฎฐิที่บุคคลเจริญ ทำให้มาก ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในภูมิแห่งเปรต

กรรมหรือกิเลสฝ่ายชั่วนั้น เปรียบเหมือนท้องฟ้าที่มีเมฆหมอกปกปิดเอาไว้เมื่อจิตเจตสิก รูป เกิดขึ้นพร้อมกันกับกิเลส ทำให้จิตเศร้าหมอง ร้าวร้อนกระวนกระวาย เพราะจิตใจของบุคคลนั้นมีแต่ความโลภ ความโกรธ ความห่อหุ้ม หลง แฝงอยู่ในใจ รูปร่างหน้าตาเศร้าหมองไม่พองใส ไม่เป็นที่สบายกาย สบายใจ เป็นผู้เต็มไปด้วยความอวมุทข์ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงตรัสว่า

กิเลสชนิดี อุปมา เบนตตี กิเลส(วา) กิลิสสติ เอเตหิตี กิเลสธรรมชาติโดยย่อทำให้ร้าวร้อน ฉะนั้น ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า กิเลส หรือสัมปยุตตธรรมคือจิต เจตสิก ย่อมเศร้าหมอง ด้วยธรรมชาติใด ฉะนั้น ธรรมชาติที่เป็นเหตุแห่งการ เศร้าหมองของสัมปยุตตธรรมนั้นจึงชื่อว่า กิเลส ๑๖

เมื่อมองให้เห็นในเนื้อหาแล้ว พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงเนื้อหาที่คล้ายกันเพียงแต่จะมีความละเอียดมากขึ้นแตกต่างกัน เช่น การแสดง เหตุแห่งการทำกรรมชั่ว ๑๐ ประการคือ

๑. โลภะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมองคือความยินดี พอใจในโลกียารมณ์ต่างๆ องค์ธรรมได้แก่ โลภเจตสิกที่มีในโลภมูลจิต ๘

๒. โทสะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือ ความโกรธ ความไม่พอใจ องค์ธรรมได้แก่ โทสเจตสิกที่มีในโทสมูลจิต ๒

๓. โมหะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือความหลง ความโง่ องค์ธรรมได้แก่ โมหเจตสิกที่มีในอกุศลจิต ๑๒

๔. มานะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือความเย่อหยิ่ง ถือตัว องค์ธรรมได้แก่ มานเจตสิกที่มีในทิวฐิตวิปปยุตตจิต ๔

๕. ทิฎฐิ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือ ความเห็นผิด องค์ธรรมได้แก่ ทิฎฐิเจตสิกที่มีในทิวฐิตสัมปยุตตจิต

๖. วิจิกิจฉา ธรรมชาติที่เป็นเครื่องหมอง คือความสงสัยลังเลใจในสิ่งที่ควรเชื่อ องค์ธรรมในวิจิกิจฉาเจตสิก ที่มีในวิจิกิจฉาสัมปยุตตจิต ๑

^๙ อภ.สง. ๓๔/๑๐๖๕/๒๗๒-๒๗๓.

๗. ถีนะ ธรรมชาติเป็นเครื่องเศร้าหมอง คือความหดหู่ องค์กรธรรมที่ได้แก่ ถีนะเจตสิกที่มีในอกุศลสังขารจิต ๕

๘. อุทธัจจะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือความฟุ้งซ่าน องค์กรธรรมที่ได้แก่ อุทธัจจะเจตสิกที่มีในอกุศลจิต ๑๒

๙. อหิริกะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือ ความไม่ละอายต่อทุจริต องค์กรธรรมที่ได้แก่ อหิริกะ เจตสิกในอกุศลจิต ๑๒

๑๐. โอนตตปปะ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องเศร้าหมอง คือความไม่สะดุ้งกลัวต่อทุจริต องค์กรธรรมที่ได้แก่ โอนตตปปะเจตสิกในอกุศลจิต ๑๒^{๑๐}

๒.๑.๓ ที่มาแห่งคติความเชื่อเรื่องบุญบาปของชาวอีสาน

โลกทัศน์ในเรื่องของบุญ - บาป ต้องมีศาสนา เป็นพฤติกรรมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และความรู้สึกนึกคิดของชาวอีสานมากที่สุด ชาวอีสานเห็นว่าสังคมมนุษย์ต้องมีศาสนาถ้าปราศจากศาสนาจะทำให้สังคมป่าเถื่อน นอกจากนี้ชาวอีสานยังเชื่อเรื่องบุญกรรมอันเป็นหลักของศาสนาพุทธ และชาวอำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม เชื่อเรื่องบุญกรรมจะส่งผลต่อผู้ปฏิบัติอย่างไม่มีข้อยกเว้น ซึ่งสอดคล้องกับ สุเทพ สุนทรเกษม กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนอีสานว่าว่าวัฒนธรรมที่เด่นของชาวอีสาน ระบบค่านิยมและคุณธรรมอื่น ๆ ล้วนมาจากคำสอนในศาสนา ชาวบ้านมีความเข้าใจในพุทธศาสนาสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เรื่องกรรม บุญบาป ชาติหน้า เชื่อกันว่าชาติปัจจุบันของตนคือผลของกรรมที่สะสมไว้จากภพก่อนไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม ชาวบ้านจะต้องนึกถึงไปในทางบาปบุญคุณโทษทั้งสิ้น นอกจากนี้ระบบศาสนาเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือกันในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง พระพุทธศาสนาเป็นพลังสำคัญที่สุดในระดับหมู่บ้าน ที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมด้านต่าง ๆ^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า พระธรรมปิฎก อธิบายว่าในเรื่องของความศรัทธาในพุทธธรรม ว่า “ศรัทธา” คือ ความเชื่อความซาบซึ้งไม่ใช่ความรู้แต่อาจเป็นทางเชื่อมต่อ นำไปสู่ความรู้ได้เพราะศรัทธามีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผากความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมรับและอาศัยความรู้ผู้อื่นหรือแหล่งแห่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะตน ถ้าผู้มีศรัทธารู้จักคิดรู้จักใช้ปัญญา พุทธาประกอบ ไปด้วยศรัทธานั้นก็สามารถนำไปสู่ความเจริญปัญญาและการรู้ความจริงได้ และ

พระยาอนุนามราชธน ได้กล่าวถึงความเชื่อของคนไทยอันเป็นลักษณะของศาสนา ชาวบ้านว่า ในตอนแรกชาวไทยนับถือผีสางเทวดา ต่อมาได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนา แต่คติความ

^{๑๐} อภ.ก. ๑/๔๘๘/๕๑๘.

^{๑๑} อภิศักดิ์ โสมอินทร์, **โลกทัศน์อีสาน**, (กาฬสินธุ์: ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๕.

เชื่อดั้งเดิมยังคงมีอยู่^{๑๒} ดังนั้นความเชื่อถือของคนไทยจึงมีรากฐานซ้อนกันหลายชั้น คือ คติผีสาง เทวดา อยู่ส่วนลึก พุทธศาสนาอยู่ผิวพื้น และมีลัทธิศาสนาฮินดู เข้ามาแทรกซ้อนด้วยบ้าง ความเชื่อที่ไทยรับเอามาได้นำมาปรับปรับแก้ไขให้เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม โดยปรับปรุงพุทธศาสนากับความเชื่อผีสางเทวดาเข้าด้วยกัน รวมทั้งลัทธิฮินดูด้วย ดังนั้นในพิธีต่าง ๆ จึงปรากฏว่า จัดพิธีสงฆ์ พิธีพราหมณ์ และบัตร์ผีสางเทวดาด้วย

อมรา พงศาพิชญ์ อธิบายเกี่ยวกับศาสนากับชาวบ้านว่า “ระดับชาวบ้านพุทธศาสนาในสังคมไทย ก็คือระบบความเชื่อซึ่งรวมเอาระบบความเชื่อในคำสั่งสอนทางพุทธศาสนามาผนวกเข้ากับ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในไสยศาสตร์”

จากแนวความคิดดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า ศาสนาชาวบ้าน หมายถึง คติความเชื่อเรื่องบุญ-บาปที่ชาวอีสานยึดถือกัน อันมีความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีสางเทวดา ไสยศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น ลักษณะความเชื่อชาวอีสานยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในสังคมนั้น อยู่ในลักษณะของ ศาสนาแบบชาวบ้าน คือประกอบด้วยความเชื่อในเรื่องของผีสางเทวดา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากลัทธิวิญญาณนิยม ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติพวกไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์ และพุทธศาสนาในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นระดับที่ช่วยจัดระเบียบทางสังคม อภิชาติ ทองอยู่ กล่าวถึง คติความเชื่ออันเป็นศาสนาที่ชาวอีสานนับถือไว้ว่า “คติความเชื่อหลักของชาวบ้านในหมู่บ้านของ ประชาคมอีสานเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีการถือผี ซึ่งผสมผสานกลมกลืนกับการถ้อยความเชื่อที่ได้รับจากพุทธและพราหมณ์”

ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสาน เกิดจากธรรมชาติแวดล้อม ความผูกพันในการอยู่ร่วมกัน ผีในทัศนะของชาวอีสานนั้นไม่ใช่เรื่องของความเชื่อที่มั่งงาย แต่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสภาพชีวิต และสังคมทั้งไม่จำเป็นเพราะว่าเป็นผีของคนที่ยายแล้วเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อม อื่น ๆ ที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ด้วย ผีที่สำคัญ ๆ และมีบทบาทสูงในสังคมอีสาน เช่น

ผีเรือน เป็นผีบรรพบุรุษประจำครอบครัวมีบทบาทต่อการควบคุมกลุ่มชนในระดับครอบครัว บ้างเรียกว่าผีเชื้อ

ผีปู่ตา เป็นผีบรรพบุรุษที่คอยคุ้มครองดูแลลูกหลานในหมู่บ้าน ตลอดจนสังคมในชุมชน ระดับหมู่บ้านให้สงบสุข

ผีตาแฮก เป็นผีที่ดูแลเกี่ยวกับผลผลิตในไร่ของชาวบ้าน

ผีฟ้าหรือผีแถน ผีแถนถือเป็นเจ้าแห่งผีทั้งปวง เป็นผู้มีอำนาจในการสร้างและทำลายล้าง ทุกสิ่งทุกอย่างจะอยู่ในอาณัติของผีแถนทั้งสิ้น ชาวอีสานจึงนับถือและยกย่องผีแถนเหนือผีอื่น ๆ

^{๑๒} สุเทพ สุนทรเกษม, สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๐-๑๑.

ผีเสื้อหรือผีอาฮัก เป็นผีที่คอยดูแลคุ้มครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากโจรผู้ร้ายและความเดือดร้อนอื่น ๆ

นอกจากนี้ก็มีกลุ่มผีร้ายที่ไม่ให้คุณประโยชน์แก่ใคร เช่น ผีปอบ ผีเป่า เป็นต้น

สถาบันที่สืบทอดความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ ศาลต่าง ๆ เช่น เปีงตาแฮก ดอนปู่ตา และศาลมเหสักข์ บุคลากรผู้สืบทอดที่สำคัญ คือ ขะจ้ำ หมอธรรม หมอส่อง นางเทียม ฯลฯ

ความเชื่อทางพุทธศาสนาในสังคมอีสานมีอยู่สองระดับ คือระดับโลกิยะกับระดับโลกุตตระ พุทธศาสนาในระดับโลกุตตระนั้นคือการมุ่งพิจารณาสภาพธรรมเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นจากไตรภุมิ เข้าสู่นิพพาน เช่นไม่ยึดมั่นในอุปาทานขันธห้า รู้แจ้งใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ว่าเป็นสิ่งไม่น่ารัก ไม่น่ายินดี จึงสลัดคืนความยึดมั่น ความปักใจมั่นในขันธห้าพาใจให้ดวงจิตพ้นจากกิเลส เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านเห็นว่า พุทธศาสนาระดับนี้จะเข้าถึงได้ก็ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง จึงปล่อยให้เป็นเรื่องของปัจเจกชนและกลุ่มปัญญาชนทางพุทธปรัชญา ส่วนมากก็จะ เป็นพระอรหันต์จำนวนน้อยที่เข้าถึงการปฏิบัติธรรมในระดับนี้ ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายก็อย่าง เช่น หลวงปู่แหวน หลวงปู่ขาว เป็นต้น

ส่วนพุทธศาสนาในระดับโลกิยะ คือพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับโลก มุ่งสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมประสบกับความเจริญในการดำเนินชีวิตอยู่ในโลก เอื้อต่อการดำรงชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น จะเห็นจากคำสอนในระดับนี้มุ่งเน้นในเรื่องโลกิยะสุข คือสอนให้ปฏิบัติตนเพื่อความสุขในภพนี้และหวังผลในภพหน้าด้วย เช่น ให้รู้จักทำบุญทำทานสำหรับตนเองและผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน จากแนวคำสอนนี้เมื่อใครปฏิบัติตามได้ก็ย่อมดำรงตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยดี คำสอนในระดับนี้ก็อย่างเช่น ศิลห่า ศิลแปด ซึ่งเป็นคำสอนที่มุ่งทำให้ตนเองและผู้อื่นไม่เดือดร้อน คำสอนในเรื่องอิทธิบาทสี่คือสิ่งที่ทำให้การดำเนินชีวิตสมประสงค์ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นต้น^{๑๓}

จะเห็นได้ว่า ลักษณะสังคมอีสานเป็นสังคมชนบท มีชีวิตความเป็นอยู่และการจัดองค์กรทางสังคมเป็นแบบกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) คือ มีการติดต่อและสัมพันธ์กันแบบส่วนตัวและอย่างกันเอง มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายกัน มีทัศนคติและความเชื่อถือตามประเพณี นับถือศาสนาเดียวกัน

๑. เป็นสังคมเกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันคลุกคลีอยู่กับที่ดิน การกระทำต่าง ๆ มักทำไปตามความรู้สึกและตามประเพณีมากกว่าเหตุผล

๒. มีการติดต่อกันแบบปฐมภูมิ คือมีความรู้สึกในการเป็นพวกเขาพวกเราสูง ตลอดจนมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน

^{๑๓} อมรา พงศาพิชญ์, “พุทธศาสนากับชาวบ้าน”, วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๙): หน้า ๒๗.

๓. มีความเคารพนับถือยกย่องผู้อาวุโสมีความรู้สึกผูกพันในกลุ่มเครือญาติอย่างเหนียวแน่น
๔. ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด
๕. ยึดถือหลักศาสนาเป็นปรัชญาของชีวิตโดยเคารพนับถือพระสงฆ์มากซึ่งถือว่าเป็น ผู้สืบทอดศาสนา การนับถือศาสนาก็มักเป็นนักปฏิบัติมากกว่าจะเป็นนักทฤษฎีจึงเน้นหนักไปในทางพิธีกรรม
๖. เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูตผีปีศาจจึงทำให้เกิดงานพิธีต่าง ๆ มากมาย เช่น สะเดาะเคราะห์ ไส้ผี สู่ขวัญ ฯลฯ
๗. มีค่านิยมในการยกย่องผู้มีอำนาจวาสนา ผู้เป็นเจ้านาย ยกย่องผู้มีความรู้ และผู้มีการศึกษา ผู้มีฐานะมั่นคง

๒.๒ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

วัฒนธรรม คือผลผลิตทางสติปัญญาของชุมชนที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในท่ามกลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุดใดชุดหนึ่ง มีรูปแบบแสดงออกที่หลากหลายภายใต้การกำกับของแนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง โดยเฉพาะหลักการทางศีลธรรมจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตระดับต่าง ๆ วัฒนธรรมจึงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์หลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจการทำมาหากิน พฤติกรรมทางสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสิ่งนามธรรมอื่น ๆ เช่นระบบชีวิตหลังความตายซึ่งแสดงออกในรูปของศาสนาและพิธีกรรม เป็นต้น จุดมุ่งหมายของการสร้างการใช้วัฒนธรรมคือการเข้าสู่ภาวะสุขสมบูรณ์ โดยต้องมีการเรียนรู้ มีพลังสร้างสรรค์ และมีการพิทักษ์ปกป้องให้เกิดความสืบเนื่องยั่งยืน ดังที่มีผู้ให้คำนิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ในที่ต่าง ๆ แต่มีสาระใกล้เคียงกันเช่น

กาญจนา แก้วเทพ^{๑๔} ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง วิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่ตนได้กระทำ สร้างสมถ่ายทอด และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งที่อาจจะอยู่ในรูปของความรู้ การปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของที่เกิดจากการคิดประดิษฐ์สิ่งของ และการกระทำของมนุษย์

^{๑๔} กาญจนา แก้วเทพ, ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์พยาบาลในสถานศึกษาพยาบาล, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

วัฒนธรรมคือความรู้สึกนึกคิดและการปฏิบัติของมนุษย์ที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตการทำมาหากินและระบบเศรษฐกิจ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^{๑๕} นิยามว่า วัฒนธรรมของชุมชนเป็นระบบการคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่สังคมได้ตั้งไว้ กลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมา และค้นพบว่าวัฒนธรรมหมู่บ้านในประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการทำมาหากินและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอกเงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีการผลิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชนระหว่างคนกับที่ดินและมีอิทธิพลต่อรูปแบบการรู้สึกนึกคิดและระบบการให้คุณค่า ส่วนเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านมีอิทธิพลต่อความรู้สึกในด้านความเกี่ยวข้องระหว่างตนเอง-บรรพบุรุษและตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้าน

๒.๒.๑ องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีสถานะเป็นองค์รวมของผลิตภาพทางความนึกคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมชุดต่าง ๆ ตามสภาพการรับรู้ การทำความเข้าใจกับมิติวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบของวัฒนธรรมให้เกิดความชัดเจน จำแนกองค์ประกอบของวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นระบบคุณค่า ส่วนที่เป็นระบบภูมิปัญญาและส่วนที่เป็นระบบอุดมการณ์ อานาจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระบบแรก คือ ระบบคุณค่า ซึ่งหมายถึงศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความ เป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์ มักแสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสัมพันธ์กับความ เป็นธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและชาติบนพื้นฐานของความเคารพต่อส่วนรวม และเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนา และความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติ ในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกข้อห้ามนี้ว่า ขะลำ ถือว่าเป็นอุปมงคลที่จะเกิดกับผู้ละเมิดของส่วนรวม

ระบบที่สอง คือ ระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ของสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้เห็นใน

^{๑๕} ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, **แนวทางการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

รูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กรทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

ระบบที่สาม คือ ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรี และสิทธิของความเป็นมนุษย์ถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม และความยั่งยืนของธรรมชาติ

๒.๒.๒ ความเป็นชุมชนและวัฒนธรรม

ความเป็นชุมชนนั้น หมายถึง กลุ่มคนหรือหน่วยวัฒนธรรมหนึ่งๆที่เชื่อมโยงผู้คนรวมทั้งความรู้สึกนึกคิดและการกระทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยระบบคุณค่าและระเบียบกฎเกณฑ์ที่ยอมรับเป็นพันธะสัญญาระหว่างกัน ที่สำคัญคือการรวมกันเป็นองค์เอกภาพนั้นก่อให้เกิดพลังอำนาจที่ชุมชนสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมได้

แนวคิดดังกล่าว ข้างต้นได้ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัฒนธรรมที่ชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นโดยเฉพาะในฐานะที่เป็นรากเหง้ามรดกของอดีตและการปรับตัวในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง แนวคิดเหล่านี้นิยมมองว่าวัฒนธรรมดำรงอยู่ได้เพราะมีหน้าที่ในการตอบสนองชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม ดังนั้นในทางกลับกันหากวัฒนธรรมไม่ได้ทำหน้าที่หรือทำหน้าที่ได้ไม่สอดคล้องกับสภาพจริงในชุมชน ทั้งวัฒนธรรมและชุมชนนั้นย่อมจะอ่อนแอลง เมื่อใดที่วัฒนธรรมเข้มแข็งก็จะพลังหนุนเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นอันแสดงถึงพลังและพลวัตของวัฒนธรรมที่มีบทบาทตอบสนองการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาคือ องค์ประกอบและแนวทางการพัฒนาที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของชุมชน

๒.๒.๓ การประยุกต์แนวคิดสู่การการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนมีหลักการสำคัญอยู่ที่การเคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ของชุมชนอันมีระบบคุณค่าที่ตีงามเป็นพื้นฐาน วัฒนธรรม จุฑะวิภาต^{๑๖} ได้จำแนกวิธีการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนออกเป็น ๓ แบบใหญ่ ๆ คือ

^{๑๖} วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕), หน้า ๘๐.

๑. การนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านรูปแบบและเนื้อหามาใช้ในงานพัฒนาโดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ผลสำเร็จของงานพัฒนา

๑. การถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเองเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนา

๓. แนวทางการพัฒนาที่มีมิติของวัฒนธรรมสอดแทรกเป็นยาดำในเนื้องานทุกอย่าง โดยเฉพาะส่วนคุณค่าในวัฒนธรรมโดยทั้งนี้การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ยังมีหลักการที่ควรพิจารณาในด้านเนื้อหาและรูปแบบอีก ๒ ประเภท คือ

๓.๑ ทักษะแบบการนำเอาวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ โดยมองว่าการพัฒนาจะสามารถนำวัฒนธรรมมาใช้ในลักษณะโครงการพัฒนา โดยเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานที่ตอบสนองกับผลประโยชน์และความต้องการของประชาชน และการทำงานพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตระบบคิดโลกทัศน์ซึ่งรวมถึงวัฒนธรรมของประชาชน

๓.๒ ทักษะแบบโครงสร้าง ต้องมีความผูกพันอยู่กับโครงสร้างของสังคม วัฒนธรรม การผลิต กระบวนการผลิตและผลผลิต โดยการผลิตวัฒนธรรมนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไข และบริบทต่าง ๆ ของสังคมสำหรับกระบวนการพัฒนาแนววัฒนธรรมนั้น เสรี พงศ์พิศ^{๑๗} กล่าวว่า มี ๔ ลักษณะ ดังนี้

๓.๒.๑ การอนุรักษ์ คือการดำรงรักษาศิลปวัตถุของประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงคุณค่าแก่ชีวิตโดยรวมของชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการค้นหา รักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านอื่น ๆ ที่เน้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโดยชุมชน

๓.๒.๒ การฟื้นฟู เป็นการดึงเอารูปแบบและเนื้อหาของวัฒนธรรมที่กลังเสื่อมสลายให้กลับคืนทำหน้าที่ได้ต่อเนื่องมาโดยมีการเสริมหรือกระบวนการหรือองค์ความรู้ใหม่ ๆ เข้าไปผสมผสานเพื่อให้วัฒนธรรมเกิดความเข้มแข็ง เช่นคำกล่าวที่ว่า “การฟื้นฟูธรรมชาติให้เหมือนเดิมเป็นไปได้อีกแล้ว แต่ถ้าหากชาวบ้านนำบ่อปลาทุกบ่อมาต่อกัน ก็จะได้ลำน้ำสายใหม่ ถ้าเอาต้นไม้ทุกต้นที่ปลูกมารวมกัน ก็จะได้ป่าใหม่” ซึ่งการฟื้นฟูแบบนี้เป็นการเน้นที่ระบวิธีคิดและสาระมากกว่ารูปแบบ

๓.๒.๓ การประยุกต์ คือการปรับปรุงทางวัฒนธรรม โดยสืบทอดคุณค่าดั้งเดิมด้วยรูปแบบใหม่ซึ่งไม่ได้ทำลายคุณค่าดั้งเดิม กลับเพิ่มคุณค่านั้น หรือไม่ได้ลดคุณค่านั้นลงไป เช่น การผสมผสานของกำกับของใหม่กลายเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมในเรื่องของการทำมาหากินและการทอผ้า การประดิษฐ์ลายผ้า เป็นต้น

^{๑๗} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๙), หน้า ๔๖-๕๖.

๓.๒.๔ การสร้างใหม่ คือกระบวนการผลิตซ้ำหรือผลิตใหม่โดยกระบวนการ ๓ ข้อ ที่กล่าวมาโดยมีสัดส่วนของความใหม่มากกว่าความเก่าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว คือคุณูปการต่อทิศทางและรูปแบบการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยมายาวนานเพราะการพัฒนาแนวนี้ช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีความเชื่อมั่นในศักยภาพและศักดิ์ศรีของตนเองจนประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในกระแสการพัฒนาปัจจุบันนี้ยังได้มีการขยายแนวคิดการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนเข้าไปร่วมกับองค์ความรู้สมัยใหม่อย่างสาขานิติศาสตร์เพื่อการพัฒนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการพัฒนาแนวนี้ที่สามารถนำทางชุมชนไปสู่การพลิกฟื้นพลังภูมิปัญญาจากฐานรากเดิมเข้าสู่การปรับตัวอย่างมีทิศทางที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชุมชน

อาจกล่าวได้ว่าการนำแนวคิดมาใช้ในการพัฒนาชุมชน จะเกิดขึ้นไม่ได้ภายใต้การกฏเกณฑ์ และกติกาการพัฒนาประเทศแบบเก่า หากวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นข้างต้น จะพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ส่งผลต่อแนวคิดและทิศทางการพัฒนา หลังจากนั้นการทำงานได้หันเข้าสู่ลักษณะเฉพาะที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมชุมชน การค้นหาประสบการณ์ระดับชุมชน ทำให้เกิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เกิดจากสภาพที่เป็นจริงของอดีตและปัจจุบันของสังคม และการแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งเป็นการพัฒนาอย่างรอบด้าน มีรากฐานอยู่ที่ระบบคุณค่าดั้งเดิม และแสวงหารูปแบบใหม่เพื่อสืบทอดจิตวิญญาณแห่งอดีตและการพึ่งตนเอง การประยุกต์ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย

๒.๓ การมีส่วนร่วมของชุมชน

ชานานู วัฒนศิริ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การร่วมกันในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมเป็นกลุ่ม^{๑๘}

จำนงค์ จิตรนิรัตน์ ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมคือการที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำในกลุ่ม^{๑๙}

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไปสัมพันธ์กับเรื่องการสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง หรือมีฉะนั้นก็เอาไปเกี่ยวพันกับกระบวนการ

^{๑๘} ชานานู วัฒนศิริ, “ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม”, วารสารพัฒนาชุมชน, ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๔๒): หน้า ๑๗.

^{๑๙} จำนงค์ จิตรนิรัตน์, “การกระทำทางสังคม”, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘.

เปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือการเติบโตตามคำว่า “พัฒนา” ขึ้นมา หรือที่ใช้กันบ่อยๆ คือ ในแง่ที่รัฐบาลจะเข้าไปกับสภาพของการ “มีส่วนร่วม” ที่รัฐบาลใช้^{๒๐}

ความหมายของการมีส่วนร่วมอย่างกว้างๆ เช่น การมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจ การให้ประชาชนเข้าร่วมกับกระบวนการตัดสินใจและกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการเหล่านี้ ล้วนเป็นข้อความที่ดูจะมีความคล่องตัว ดูเป็นการปฏิบัติงานที่จริงจัง ซึ่งบ่งบอกว่าโครงการหรือแผนงานนั้น การมีส่วนร่วมจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไร สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมที่ระบุค่อนข้างเฉพาะเจาะจง เช่น การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความริเริ่มและมุ่งใช้ความพยายามและความเป็นตัวของตัวเองเข้าดำเนินการและความคุ้มครองพยาบาลและระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ก็เป็นการแสดงถึงความหมายที่บอกถึงสภาพการมีส่วนร่วมที่เน้นให้กลุ่มร่วมดำเนินการ และมีจุดสำคัญที่จะให้การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างแข็งขัน มิใช่เป็นไปอย่างเฉยเมยหรือมีส่วนร่วมพอเป็นพิธีเท่านั้น

พงษ์ธร ธัญญสิริ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง

๑. กระบวนการซึ่งมวลชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่างๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม

๒. มวลชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตนต่อกิจกรรมนั้นๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเกี่ยวข้องของกิจกรรมต่างๆ ของมวลชน

มาลี จันทโรจธรณ์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน^{๒๑}

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^{๒๒}

วิททอง หงส์วิวัฒน์ ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจาย

^{๒๐} อารมณ์พันธ์ จันทร์สว่าง, “การพัฒนาบุคคลกลุ่มและชุมชน”, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

^{๒๑} มาลี จันทโรจธรณ์, “วัฒนธรรม สมัยใหม่ จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมนิยม”, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๐.

^{๒๒} นिति เอียวศรีวงศ์, “ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย ความท้าทายใหม่ สู่ความเข้าใจในวัฒนธรรม”, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๓.

ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม^{๒๓}

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาล ทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน การสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่อง หนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน^{๒๔}

ปรัชญา เวสารัชช์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตน ในกิจกรรมซึ่ง มุ่งสู่การพัฒนาของชุมชน^{๒๕}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง พฤติกรรมอันก่อรูปด้วยการร่วมและสมยอมตามพฤติกรรมที่คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช้ ทางการ หรือในความหมายก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกันนั่นเอง^{๒๖}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วม ของประชาชนมีความหมายเป็น ๒ นัย ด้วยกัน คือ ความหมายอย่างกว้าง การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมี ส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของประเทศ และการบริหารประเทศ โดยผ่านกระบวนการทาง การเมือง เช่น การเป็นผู้บริหารพรรคการเมือง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเป็นรัฐมนตรี การเป็นคณะรัฐมนตรี เป็นต้น รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วม ในการบริหารท้องถิ่นและการเป็นสมาชิกสภาท้องถิ่นด้วย

ความหมายอย่างแคบ การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปช่วย สนับสนุนงานซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยกระทำการภายในกรอบของกฎหมายหรือนโยบาย ของรัฐ

๒.๓.๑ ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

พระพุทฺธโฆษาจารย์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบทยังได้ อธิบายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญครอบคลุมประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ ดังนี้

^{๒๓} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การประชุมเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา:นโยบายและกลวิธี, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

^{๒๔} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, “ความร่วมมือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

^{๒๕} ปรัชญา เวสารัชช์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^{๒๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, “การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท”, (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๘๘.

๒.๓.๑.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

๑. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในกรณีต่อไปนี้

- การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน
- การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย การกำหนดนโยบาย การวางแผน และการดำเนินการโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม
- การสร้างโอกาสการเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

๒. เมื่อพิจารณาในแง่นี้ การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่เป็นประชาชนลงแรงและทรัพยากร เพื่อพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับชาติจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้

๓. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหารรวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน^{๒๗}

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วม คือการสร้างการยอมรับ การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ การระดมความคิดเพื่อการพัฒนาสังคมและตนเองให้ดีขึ้น ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วม

จรรยา สุภาพ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบโบราณไว้ ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมแบบกรีก (Greek System) วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ ต้องการให้ประชาชนซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศ ได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองโดยตรง ซึ่งกำหนดให้ประชาชนทั้งนครรัฐประชุมร่วมกันเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น ความต้องการและกำหนดนโยบาย รวมทั้งกำหนดตัวผู้ปกครองด้วย^{๒๘}

๒. การมีส่วนร่วมแบบโรมัน (Roman System) การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ได้กำหนดให้มีสภาขึ้นแทนการประชุมประชาชนทั้งหมด ส่วนอำนาจหน้าที่สภานั้นครอบคลุมเสมือนการปกครองโดยประชาชนโดยตรง

^{๒๗} พระพุทธโฆษาจารย์, *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*, (กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โอม, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕.

^{๒๘} จรรยา สุภาพ, *การพัฒนาประเทศ*, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๐), หน้า ๙-๑๐.

๓.การมีส่วนร่วมแบบศักดินา (Feudal System) เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับไพร่ (Vassal) ที่แต่ละฝ่ายมีหน้าที่ต่อกัน เจ้านาย (Lord) มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองและปกครองไพร่ ส่วนไพร่มีหน้าที่บริการด้านต่าง ๆ ให้เจ้านาย

๔.การมีส่วนร่วมแบบสวิส (Swiss System) มีลักษณะสำคัญคือ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง เช่นเดียวกับระบบกรีก

๕.การมีส่วนร่วมแบบนิวอิงแลนด์ (New England System) มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง เช่นเดียวกับแบบสวิส

สำหรับประเทศแรกที่ยุบายปฏิรูปการให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้คือประเทศอังกฤษ เมื่อ ค.ศ. ๑๒๑๕ ได้มีการตกลงต่อยอดกัน ระหว่างฝ่ายกษัตริย์กับขุนนาง เพื่อให้ฝ่ายกษัตริย์ทรงยินยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้านเมืองจนเกิดเอกสารสิทธิแมกนา คาร์ต้าขึ้น ซึ่งเป็นเอกสารที่ยินยอมให้ประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมรัฐบาล ต่อมา โอลิเวอร์ครอมเวลล์ ได้ดำเนินการใช้กำลังเพื่อประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศได้มีบทบาททางการเมืองจนทำให้เกิดหลักการที่ว่าประชาชนทุกคนมีสิทธิในการออกเสียง และประชาชนทุกคนจะมีสิทธิมีตัวแทนในสภานิติบัญญัติ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ปฏิวัติในฝรั่งเศส ใน ค.ศ. ๑๗๘๙ สิทธิของการเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองของประชาชนจึงขยายออกไป จนทำให้เกิดหลักเสรีภาพ ความเสมอภาค และการนำเอาเจตนารมณ์ของปวงชนมาใช้ให้ถูกต้องเหมาะสม นอกจากนั้นในสหรัฐอเมริกาได้มีการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตั้งแต่สมัยที่แซมมวล อดัมส์ ร่วมกับประชาชนเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองจากอังกฤษ และโทมัสเพน ได้มีส่วนช่วยให้ประชาชนระลึกและสำนึกถึงความสำคัญในการที่จะเข้ามาดำเนินการปกครองตนเอง โดยเริ่มจากระดับท้องถิ่นขยายไปจนระดับชาติ

โอกาส ปัญญา ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางตรงของประชาชนในปัจจุบันไว้ดังนี้

- การแสดงประชามติ (Referendum) มีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาและการตัดสินใจที่จะรับหรือไม่รับกฎหมาย ซึ่งจะออกผลบังคับให้แก่คนที่ผ่านการพิจารณาของสภาเป็นขั้นต้นมาแล้ว ประชามตินี้ อาจจะมีทั้งแบบบังคับใช้ ประชาชนต้องแสดงประชามติและไม่บังคับให้ต้องแสดงประชามติก็ได้ ขึ้นอยู่ว่าความจำเป็นมากน้อยเพียงใด

- การริเริ่มให้เสนอกฎหมาย (Initiative) เกิดขึ้นในสวิสเป็นเวลานานแล้ว ได้แก่การประชุมของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเหมือนกับวิธีแบบประชุมชาวเมืองในสหรัฐอเมริกา แต่เป็นการเสนอกฎหมายรูปการจะเป็นการทำคำร้อง และลงมติในบัตรเลือกตั้ง จุดประสงค์ของการริเริ่มให้เสนอกฎหมายนี้ เพื่อให้ประชาชนได้ผ่านกฎหมายบางอย่าง ไม่ต้องฟังความคิดเห็นของสภา

-การเลือกออกใหม่ (Recall) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีอำนาจในการปลดอำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาลได้ เมื่อเห็นว่าผู้นั้นไม่ดำเนินการตามความต้องการของประชาชนหรือปฏิบัติตนไม่สมควร แต่จะต้องเป็นตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้ง

-การร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจ (Plebiscite) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญ เมื่อรัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจปัญหานั้นได้^{๒๔}

อุบล เสถียรปภิรณกรณ์ กล่าวถึง การมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและเสริมสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล เรื่องเดียวกัน กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้^{๒๕}

-ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน

-ร่วมคิดสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขลดปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน

-ร่วมวางนโยบายหรือแผน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

-ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

-ร่วมปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

-ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามความสามารถของตน หน่วยงาน

-ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

-ร่วมควบคุมติดตามประเมินผล บำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำทั้งโดย

เอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ ซึ่งกระทำได้ดังนี้คือ

- เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการกำหนดว่า อะไรคือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน

- เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน

- เป็นผู้มืบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น

^{๒๔} โองาส ปัญญา, **ประสบการณ์จริงจากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล ๔ ภาค**, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๑.

^{๒๕} อุบล เสถียรปภิรณกรณ์, **การศึกษาสังคมวิทยา**, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:วิทยาลัยครู นครปฐม, ๒๕๕๗), หน้า ๖-๗.

- เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๓๑}

อคิน รพีพัฒน์^{๓๒} ได้ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องเข้าร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ คือ

การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของประชาชน เนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐานคือ ชาวชนบทประสบปัญหาย่อมรู้ปัญหาของตนได้มากที่สุด รวมถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านแรงงาน การร่วมแรงในการประกอบกิจกรรมจัดทำให้ประชาชนมีความผูกพันกันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์ยืนยาวในการทำงานติดตาม ประเมินผลเพื่อค้นคว้าเพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่องอันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาทางปรับปรุงแก้ไขและเพิ่มประสิทธิภาพ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ขั้นตอนคือ

- การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
- การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการพัฒนา
- การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดจนกระบวนการพัฒนา
- การติดตามประเมินผลในการแก้ไขปัญหา^{๓๓}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าร่วมในกระบวนการร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกันในการออกความคิดสร้างสรรค์ ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ร่วมพัฒนา ร่วมรับผิดชอบ การดำเนินงานต่าง ๆ และทำกิจกรรมพัฒนาร่วมกัน โดยการนำความสามารถที่บุคคลมีอยู่มาใช้เพื่อให้วัตถุประสงค์ของกลุ่มและนำไปสู่ความสำเร็จ รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่พึงประสงค์และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน มีจุดสำคัญอยู่ที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะเป็นไปในลักษณะแบบสมัครใจและเข้าร่วมการตัดสินใจและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแข็งขัน แต่คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการเริ่มต้น และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่ใช่เป็นการจำลองแบบหรือการนำเอามารวมใส่ได้ในจุดใดจุดหนึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเริ่มตั้งแต่ประชาชนเข้ามาร่วมคิดค้น

^{๓๑} พุทธทาสภิกขุ, **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน**, (กรุงเทพฯ: การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓-๖๕.

^{๓๒} อคิน รพีพัฒน์, **“การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย”**, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐, ๑๘.

^{๓๓} เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, **กลวิธี แนวทางวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๖-๗.

หาสาเหตุของปัญหา จากนั้นจึงสร้างแนวคิดและวิธีการแก้ปัญหา ตัดสินใจใช้แนวคิดและวิธีการนั้น จากนั้นจึงประเมินผล รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เป็นผลการปฏิบัตินั้นๆ

๒.๔ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา(Folk Wisdom) เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมขนาดใหญ่พอควรและดำรงอยู่ได้ยาวนานย่อมต้องมีด้วยกันทุกสังคม สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่ง จึงปรากฏภูมิปัญญาเช่นนี้อยู่จำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านี้นอกจากแสดงความเป็นไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งแล้วยังเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญ และพัฒนาการของคนในชาตินั้น ทั้งนี้ เพราะภูมิปัญญาเป็นสิ่งละเอียดอ่อนชาติที่เจริญมีสังคมที่สงบสุขร่มเย็นไม่ระส่ำระสาย และมีความเป็นอิสระจึงจะสามารถสร้างสรรค์ และสั่งสมภูมิปัญญาเฉพาะตนขึ้นมาได้

การกล่าวถึงเรื่องภูมิปัญญา(Folk Wisdom) มักจะหมายถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมส่วนยอด ส่วนปลายสุดของสถาบันสังคม(Social Institution) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมแต่ละสังคม และสถาบันสังคมนั้นจะต้องดำรงอยู่คู่กับกลุ่มคนซึ่งเรียกว่าองค์การทางสังคม(Social Organization) องค์การทางสังคมนี้ดำรงตนเป็นเอกเทศไม่ได้จำเป็นต้องมีสถาบันสังคมเป็นองค์ประกอบที่เหนียวแน่น สถาบันสังคม และองค์การทางสังคมนี้เมื่อผนึกเข้าด้วยกันเป็นหน่วยรวมอันเดียวกันแล้วมีชื่อเรียกว่า โครงสร้างทางสังคม(Social Structure) ซึ่งสามารถแยกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามหน้าที่เฉพาะได้ แต่ละส่วนมีหน้าที่เฉพาะเรียกว่า หน่วยทางสังคม(Social Unit) ดังนั้นแต่ละหน่วยสังคมประกอบด้วยคน (หลายคน) และระเบียบแบบแผนสำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติของคนเหล่านั้น หากจะทำให้ชัดเจน แต่ละหน่วยสังคมประกอบด้วย องค์ประกอบ ๔ ประการ คือ ๑. ตำแหน่งทางสังคม ๒.หน้าที่ ๓.แบบแผนพฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วย ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม ๔.องค์วัตถุ จากโครงสร้างของหน่วยสังคมนี้นำกับเรื่องภูมิปัญญาเป็นเนื้อหาสาระส่วนหนึ่ง หรือหลาย ๆ อย่างผสมผสาน นอกจากนั้นยังอาจกล่าวเพิ่มเติมต่อไปได้อีกว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมดไม่ว่าจะเป็นเรื่อง อาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษา และวัฒนธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของภูมิปัญญา

คำว่า ภูมิปัญญา หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”หรือ“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ได้มีผู้อธิบายความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พทยา สายหู ให้ความหมายของคำว่าภูมิปัญญาไว้ว่าเป็น “ความรู้ คามคิดที่ได้สั่งสมไว้” ชาวบ้านคือ “คนธรรมดาหรือสามัญชน” หากรวมความหมายก็อาจนิยามไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน

“ความรู้ ความคิดของคนธรรมดาหรือสามัญชนที่ได้สั่งสมไว้” ส่วนอีกคำหนึ่งคือคำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง “เครื่องมืออุปกรณ์การดำรงชีวิตของหมู่คณะ”^{๓๔}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” ว่าหมายถึง ๑) ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใด ๆ มีลักษณะเป็นข้อมูลเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับผู้หญิง ผู้ชาย ฯลฯ ๒) ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง หากพิสูจน์แล้วความเชื่อก็กลายเป็นความรู้ ความเชื่อบางอย่างอาจพิสูจน์ไม่ได้ เช่น เรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน มีจริงหรือไม่ ๓) ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหา เช่น ความสามารถในการสร้างหรือดำรงความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว เป็นต้น^{๓๕}

เสรี พงศ์พิศ ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หมายถึง “รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาที่มีสองลักษณะ คือ ส่วนที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ปรัชญาการดำเนินชีวิต คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน กับส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี”^{๓๖}

รัตน์ บัวสนธิ ได้ให้มุมมองอีกมิติว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อมซึ่งกระบวนทัศน์ดังกล่าวจะมีรากฐานจากคำสอนทางศาสนา คติจารีตประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขของในส่วนที่เป็นชุมชนและปัจเจกบุคคลซึ่งกระบวนทัศน์ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกออกได้ ๓ ลักษณะคือ

ลักษณะที่ ๑ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม

ลักษณะที่ ๒ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

^{๓๔} พัทยา สายหู, **ภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพชุมชนในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน**, (กรุงเทพฯ: สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗-๒๒.

^{๓๕} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท**, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาการศึกษาศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๘.

^{๓๖} เสรี พงศ์พิศ, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖-๒๐.

ลักษณะที่ ๓ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะ มุ่งเน้นระบบการผลิตเพื่อพึ่งพาตนเองจากการศึกษาความหมายภูมิปัญญาข้างต้น สรุปรว่าภูมิปัญญา ชาวบ้าน หมายถึงความรู้ ความสามารถของบุคคลในท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้มีประสบการณ์สั่งสมเลือกสรร ปรับตัวจนเป็นความรู้ที่สามารถนำไปแก้ปัญหา หรือสร้างเสริมให้มีการดำรงชีวิตประจำวันที่ดีขึ้น จากนั้นนำไปถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ทั้งวิธีการบอกเล่าสั่งสอน และการปฏิบัติให้ดูเป็น แบบอย่างการพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๓๗}

คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจ เกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของ ชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็น คุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคน กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุลที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้าย ทำลายกันทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่รวมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสินและลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพ ธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่าเขา ข้าว แดง ลม ฝน โลกและจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

จากความหมายของภูมิปัญญาที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น พอจะสรุปให้เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เกิดจากการคิด หรือพื้นฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่ เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา ทั้งทางตรงคือประสบด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จาก ผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง แล้วนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้าน ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ไขปัญหาการ ดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน ชัยนต์ วรรณฤติ ได้ให้ความหมายของ “ระบบความรู้พื้นบ้าน” ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ

^{๓๗} รัตน์ะ บัวสนธิ์, **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปี ๒๕๕๗**, (ออนไลน์), แหล่งที่มา: www.culture.go.th, สืบค้นเมื่อ วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

ทัศนคติ ที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคมกลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno science) อยู่ที่ว่า คนจะมีความรับรู้ระบบ หรือลักษณะของธรรมชาติ หรือการดำรงอยู่ของธรรมชาติ คือ เข้าใจธรรมชาติว่ามันมีประโยชน์อย่างไร แล้วจึงใช้ระบบวิธีคิดหรือวิธีการนั้นจัดระบบหาความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งนั้นขึ้นมาจัดระบบของคนกลุ่มนั้น ในการมองสรรพสิ่งมาองธรรมชาติว่าเป็นอย่างไร แล้วจึงใช้ระบบวิธีคิด หรือวิธีการนั้นจัดระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มนั้นให้มีความสำคัญต่อสิ่งใด ให้มีความสำคัญต่อสิ่งนั้นว่ามีความหมาย มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของเขาอย่างไรบ้าง กล่าวคือ การจำแนกนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของกลุ่มนั้นกับสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตมากน้อยเพียงใด

๒. วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือชีววิทยารอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาเรื่องระบบคิด ศึกษาขอบเขตทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษาขอบเขต กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่งไร ก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคนในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล

โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการปวดท้อง คำว่า “เจ็บท้อง” ความจริงคำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทนความหมายคำว่า “ปวดท้อง” ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่า “เจ็บท้อง” ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็นความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความ โดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่เป็นสามัญสำนึกจะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าวขึ้นมา

๓. การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการศึกษาว่าคนในสังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขากับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการปรับตัวและในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้หมายถึงการจำแนกความรู้ ไม่ได้หมายถึง วิธีหรือเทคนิคอย่างไร แต่หมายถึงระบบคิดทั้งหมด ซึ่งโยงวิธีการที่เขาใช้อยู่กับการตีความของเขากับความสัมพันธ์กับโลก ไม่ว่าจะผ่านทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม วัฒนธรรม ด้านความเชื่อหรือด้านจิตวิญญาณ ในประเด็นนี้ คีย์ (Keyes) ไม่ได้ชี้ว่าระบบคุณค่าของความรู้ระบบคุณค่าของท้องถิ่น หรือว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น โยงกับความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้วงการพัฒนา นั่นคือ ศักยภาพของชุมชน หรือระบบคิดทั้งหมดที่ชาวบ้านพยายามจะปรับตัวในการแก้ไขปัญหาในดำรงชีวิต

๔. การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาโลกทัศน์ หรือการศึกษา คอสมอโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของคนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของกิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง^{๓๘}

^{๓๘} ชัยนัต วรรณฤติ, การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘ - ๑๑.

เรื่องของ “ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ กล่าวคือ มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้ แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกมาช้านาน แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ อาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ค่าใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม จะผสมกลมกลืน คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรืออาจเรียกชื่อแตกต่างกัน แต่ความหมายเดียวกันอาจจะ เป็นคำใหม่ในวงการการศึกษาและแม้แต่วงการพัฒนาแท้จริง แล้วแนวคิดและการปฏิบัติมีมานานแล้วใน หมู่ของชาวบ้านและผู้ทำงานในท้องถิ่น แต่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดคุยกันอย่างจริงจัง เมื่อไม่นานมานี้ กลุ่มนักพัฒนา องค์กรเอกชน ซึ่งทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนา ซึ่งพวกเขา รับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษา เรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้แต่ เรียกชื่อว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการถึงพาดตนเองของชาวบ้าน ประเด็นสำคัญ ๆ ใน เรื่องภูมิปัญญาจึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศ แต่มีแนวโน้มว่าจะ นำบางส่วนมาเชื่อมโยงหรือประยุกต์ใช้มากขึ้น ความสนใจเริ่มแรกนี้จึงเป็นเพียงการตระหนักหรือ กระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาเกิดจากความรู้ ความเข้าใจ สั่งสมเป็นประสบการณ์ที่สืบทอด ต่อกันมา ในเรื่องนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญหลาย ท่านได้นำเสนอไว้ในรายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ดังนี้

๑. ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์

๒. ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จาก ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือสภาพแวดล้อมตาม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา เป็นผลของ การใช้สติปัญญาปรับตัวสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นต้องตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้ แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น

๓. ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของ ชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน

๔. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิธีการทำนา ไถนา การเอาควายมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยการใช้ควาย รู้จักสาน กระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้เกลือมาแช่น้ำ ต้มให้เดือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

๕. ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจิตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น

๒.๔.๒ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ ที่สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตและสังคมในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในประเทศไทย ซึ่งมีความหลากหลายแต่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากมีพื้นฐานเดียวกัน นั่นคือ ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตของอาชีพเกษตรกรรม และด้วยเหตุที่ภูมิปัญญาชาวบ้านมีขอบข่ายกว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่น จึงจำแนกสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้ดังนี้

ศิริพงษ์ นวลแก้ว^{๓๙} จำแนกประเภทหรือสภาพของภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาด้านการเกษตร
๒. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
๓. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
๔. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
๕. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ

^{๓๙} ศิริพงษ์ นวลแก้ว, “การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน”, คุุณภูมินิพนธ์บัณฑิต, สาขาหลักสูตรและการนิเทศ, บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๐, หน้า ๔๒.

๖. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

๗. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดสาขาย่อยของภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำหนดการคัดเลือกและเชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม ๕ สาขา ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการเกษตร เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ฯลฯ

๒. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร การรักษา การถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การเคารพแม่น้ำ แผ่นดิน พืชพันธุ์ธัญญาหารและโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ

๓. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการ สวัสดิการและธุรกิจชุมชน ได้แก่

๓.๑ กองทุนต่างๆ ในชุมชน เช่น สหบาลข้าว (ธนาคารข้าว) สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ฯลฯ

๓.๒ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน

๔. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรคและการป้องกัน เช่น หมอพื้นบ้าน หมอธรรมและผู้รู้เรื่องสมุนไพร

๕. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการผลิตและการบริโภค เช่น การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ให้สามารถบริโภคได้โดยตรง ได้แก่ การใช้เครื่องและครกตำข้าว การรู้จักประยุกต์เทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้แปรรูปผลิตผลเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด

สรุป ภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวพันกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ กล่าวคือ มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้ แก้ปัญหาและมีการสืบทอดแบบแผนความรู้เป็นมรดกมาช้านาน แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดเป็นมรดกมาช้านาน แต่มีเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ ค่าใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรมจะผสมกลมกลืน ในวงการศึกษาและแม้แต่วงการพัฒนาแท้จริง แล้วแนวคิดและการปฏิบัติมีมานานแล้วในหมู่ของชาวบ้านและผู้ที่ทำงานในท้องถิ่น แต่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาพูดคุยกันอย่างจริงจัง เมื่อไม่นานมานี้ กลุ่มนักพัฒนา องค์กรเอกชน ซึ่งทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมพัฒนา ซึ่งพวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษา เรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้แต่เรียกชื่อว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรม ชุมชนหรือการถึงพาดตนเองของชาวบ้าน ประเด็นสำคัญ ๆ ในเรื่องภูมิปัญญาจึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงกับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศ แต่มีแนวโน้มว่าจะนำบางส่วนมาเชื่อมโยงหรือประยุกต์ใช้มากขึ้น

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๒.๕.๑ ที่มาของแนวคิด

ศูนย์การเรียนรู้ถือว่าเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน จัดกิจกรรม ซึ่งมีความสำคัญกับการขับเคลื่อนชุมชนเป็นอย่างมากเพื่อให้เกิดการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ เกี่ยวกับการให้คนเป็นศูนย์กลางเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้สู่ชุมชน

ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้มีพื้นฐานจากแนวคิดการศึกษา โดยการจัดพื้นฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีโอกาสควบคุมการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมด้วยตนเองหรือโดยกลุ่ม จะจัดโดยแบ่งกลุ่ม ตามที่ได้รับมอบหมาย การจัดพื้นที่นี้สามารถจัดภายในห้องเรียนในห้องปฏิบัติการ จะจัดโดยแบ่งออกเป็น ๔-๖ ศูนย์ ภายในห้องหรือศูนย์เดี่ยวกลางห้องหรือมุมใดมุมหนึ่งของห้องหรือแม้แต่ระเบียงทางเดินก็ได้แต่ต้องสามารถกำจัดเสียงรบกวนต่างๆ ได้ หรือจัดไว้ในห้องสมุด แต่ละศูนย์จะจัดในลักษณะเป็นโต๊ะ ๑ ตัว และมีเก้าอี้ล้อมรอบเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียน อภิปราย วิจัย แก้ปัญหา หรือทดลองร่วมกัน หรืออาจจัดโต๊ะคอมพิวเตอร์ที่ต่อเนื่องเป็น เครือข่ายหรือในลักษณะที่สามารถทำกิจกรรมคนเดียวหรือเป็นกลุ่มเล็กได้ นอกจากนี้ยังจัดในลักษณะเป็นคูหาเพื่อกำจัดเสียงรบกวนในขณะที่เรียนหรือทำกิจกรรมจากศูนย์ใกล้เคียง หรือเสียงรบกวนอื่น ที่จะทำให้เสียสมาธิในการเรียน คูหาแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ คูหาแห้ง (Dry Carrel) และ คูหาเปียก (Wet Carrel) คูหาแห้งจะประกอบด้วยสื่อการเรียนรู้ที่ไม่มีวัสดุอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ส่วนคูหาเปียกจะประกอบด้วยสื่อการเรียนรู้ที่เป็นวัสดุอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น เทปเสียง ทีวีมอนิเตอร์ เครื่องเล่นแอมป์วีดีทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อการเรียนรู้ที่ประจำในแต่ละศูนย์จะอยู่ในรูปแบบสื่อประสมที่แยกตามกิจกรรมหรือเป็นชุดการเรียนรู้ก็ได้

ในการเรียนที่แต่ละศูนย์แยกตามกิจกรรมการเรียนออกจากกัน ผู้เรียนที่แบ่งออกเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มต้องเรียนให้ครบทุกศูนย์ ส่วนศูนย์การเรียนรู้ที่จัดทุกกิจกรรมไว้ในศูนย์เดียว แต่ละกลุ่มต้องเปลี่ยนกันเข้าไปเรียน^{๕๐}

๑) ข้อดีของศูนย์การเรียนรู้

๑.๑) เรียนตามอัตราการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนหรือภายในกลุ่ม (Self-Pacing) ศูนย์การเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเรียนตามความต้องการความสามารถของแต่ละคนหรือผู้เรียนภายในกลุ่ม

๑.๒) เรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง (Active Learning) ศูนย์การเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ การตอบสนอง และให้ผลย้อนกลับทันที

^{๕๐}Thanapol Nagata Peryklang, **ศูนย์การเรียนรู้**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๑๙๗๔๒๐>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๑.๓) บทบาทของผู้สอน (Teacher Role) ศูนย์การเรียนรู้จะเปลี่ยนบทบาทของผู้สอนมาเป็นผู้แนะนำและคอยช่วยเหลือการเรียนรู้มากขึ้น

๑.๔) กระบวนการกลุ่ม (Group Process) ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม ภาวะเป็นผู้นำยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

๒) ข้อจำกัดของศูนย์การเรียนรู้

๒.๑) ต้นทุนมาก (Cost) การวางแผน การจัดสร้างศูนย์ การรวบรวมและการจัดวัสดุต้องใช้เวลามาก รวมทั้งการซื้อวัสดุอุปกรณ์การออกแบบและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในศูนย์ก็ต้องใช้เงินจำนวนมาก

๒.๒) การจัดการ (Management) ผู้สอนที่จัดการศูนย์การเรียนรู้ต้องมีการจัดระบบและการจัดการห้องเรียนที่ดี

๒.๕.๒ ความหมาย

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชน ในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ ของชุมชน โดยเน้นการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่ง เรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์ฯ ของประชาชน ที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน^{๔๑}

กรมการศึกษานอกโรงเรียน^{๔๒} ได้กล่าวถึง ศูนย์การเรียนรู้เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในชุมชน และเป็นสถานที่สร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยากร ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน รวมทั้งยังเป็นการเรียนรู้บนวิถีชีวิตกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ และก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้มุ่งพึ่งพาตนเอง

^{๔๑} บ่าวอำนาจ, ศูนย์เรียนรู้ชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/songamnat/๒๐๐๘/๐๘/๐๔/entry-๑>, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} กรมการศึกษานอกโรงเรียน, แนวคิดการพัฒนาห้องสมุดประชาชน: มิติใหม่ ศูนย์การเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมปฏิบัติการ, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

สุกฤตดา จันทรวิมล^{๕๓} ได้ระบุว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หมายถึง แหล่งการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ประชาชนสามารถใช้บริการค้นคว้าหาความรู้และยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนได้มีโอกาสจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตามความต้องการ

จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่า ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ไม่ใช่ศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้านที่รอรับการนัดหมายจากวิทยากรภายนอก แต่จะเป็นสถานที่ที่จะสร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชนกับเรื่องราวของชุมชนเองเป็นสำคัญ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตและตามความต้องการของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ฉะนั้นศูนย์การเรียนรู้ จึงหมายถึง การจัดพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพเพื่อให้ผู้เรียนรู้สามารถควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มเล็ก ตามงานที่โปรแกรมกำหนดให้ โดยจัดเป็นคูหาหรือโต๊ะ และมีสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบสื่อประสม ช่วยในการเรียนรู้โดยมีวิทยากรคอยแนะนำ

๒.๕.๓ หลักการสำคัญ

การสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต โดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงภายใต้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมนั้นๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น จากประสบการณ์ของวิทยากรหรือปราชญ์ชาวบ้าน จากแปลงสาธิต จากศูนย์เรียนรู้ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในลักษณะของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน ดังนั้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชนจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพจากประสบการณ์ตรง ซึ่งสัมผัสและจับต้องได้ ทั้งนี้ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ไม่ได้มีเฉพาะต่อสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคลทั่วไปและผู้ทีศึกษายู่ในสถาบันการศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และก่อให้เกิดการจารึกข้อมูลชุมชนที่เป็นระบบด้วย เช่น^{๕๔}

๑. ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมทั้งที่มีในตำราเรียนและที่ไม่มีในตำราเรียน
๒. ใช้เป็นสถานที่ในการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม
๓. ใช้เป็นสถานที่พบปะ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็น
๔. ใช้เป็นแหล่งสถานที่ศึกษาดูงาน ฝึกฝนอาชีพ

^{๕๓} สุกฤตดา จันทรวิมล, ๒๕๔๕. อ่างใน วิชัย รูปขำดี และสังคม คุณคุณากรสกุล, การประมวลความรู้: การสร้างและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, (กรุงเทพมหานคร: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๕๔} การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkham.go.th/images/๑๒๐๖๗๗๑๐๘๑/๒.pdf>, สืบค้นเมื่อ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๕. ใช้เป็นสื่อเรียนรู้ สื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีมิติ มีชีวิต เช่น จิตกรรมฝาผนัง ร่องรอยประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยา สัตว์ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน (แมลง นก ปลา ฯลฯ) เป็นต้น

๖. ใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ไป รวมทั้งเป็นสถานที่ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ หรือแจ้งข้อมูลที่ต้องการสื่อไปถึงคนในชุมชน

๗. ใช้เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ไม่ให้ลบล้างสำหรับสืบต่อไปยังชนรุ่นหลัง

๘. ใช้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ อาทิ เป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ชุมชน เป็นจุดรวบรวมผลผลิต พื้นที่รวมกลุ่มทำกิจกรรมของแม่บ้าน ฯลฯ

สามารถสรุปได้ว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้าน ทุกรูปแบบไม่เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียน เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะ สังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ ในการพัฒนาตนเองและชุมชน และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

ปัจจัยที่เอื้อให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ

๑. ผู้นำองค์กรให้การสนับสนุน และกำหนดทิศทางกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับการ ดำเนิน ธุรกิจขององค์กรเพื่อช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน รวมทั้งการชมเชยให้รางวัลเพื่อ โน้มน้าวให้บุคลากรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๒. องค์กรต้องมีวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ เพื่อส่งผ่านความรู้ให้มี ประสิทธิภาพ

๓. เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น

๔. การฝึกอบรมและการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการความรู้

๕. วัฒนธรรมที่เอื้อ จะช่วยให้องค์กรสามารถ พัฒนาและปรับปรุงกลยุทธ์เพื่อให้ องค์กร บรรลุเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

๖. โครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม การแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในองค์กรจะไม่ราบรื่น ได้ หากขาดโครงสร้างพื้นฐานที่ดี โครงสร้างนี้อาจหมายถึงสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สถานที่ อุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ระบบหรือกลไกที่สนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

๗. บุคลากรในองค์กร เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จที่สุดที่จะช่วยให้กระบวนการ จัดการความรู้เป็นไปได้อย่างดีและต่อเนื่อง

๒.๕.๔ ประเภท/องค์ประกอบ

ประเภทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แบ่งประเภทศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้^{๔๕}

๑) ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด ฯลฯ ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมความรู้และบริการให้ความรู้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยที่มีความสนใจและใฝ่หาความรู้ต่างๆ ห้องสมุดทุกประเภทประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญๆ เช่น บริการให้ยืมหนังสือ การจัดนิทรรศการ มุมหนังสือ ฯลฯ

๒) เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย สำนักงานเกษตรอำเภอ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน แหล่งความรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชาวบ้าน เช่น วนอุทยาน สวนพืชสมุนไพร เป็นต้น

๓) สื่อสารมวลชน ในปัจจุบันสื่อสารมวลชน รวมทั้งเทคโนโลยีต่างๆ มีการพัฒนาและเข้าถึงประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างรวดเร็ว สื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ฯลฯ) สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ จึงทำให้สื่อสารมวลชนมีความสำคัญอย่างมากต่อการรับรู้และเรียนรู้ของชุมชน

๔) ภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ ความรู้ที่สืบทอดกันมาในอดีต ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ฯลฯ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญและถือเป็นวิทยาการที่มีคุณค่าต่อสังคม

๕) สื่อพื้นบ้าน เป็นการเรียนรู้จากการแสดงหรือการเล่นที่แฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ โดยมีเป้าหมายเพื่อความบันเทิง ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ตลอดจนจรรโลงใจ เช่น ลิเก หมอลำ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง ฯลฯ สื่อพื้นบ้านมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม และคุณธรรม

๖) ครอบครัว ได้แก่ การบอกเล่า การอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดอาชีพ การปลูกฝังค่านิยมและเจตคติ ฯลฯ ครอบครัวเป็นแหล่งเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่จะสอนให้มนุษย์มีแบบแผนในการดำรงชีวิต รู้จักคิดและตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้อง

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา^{๔๖} ได้แบ่งประเภทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนออกเป็น ๒ ด้าน ตามกิจกรรมการจัดการศึกษาแบบอ้อยาคัย ดังนี้

๑. การจัดกิจกรรม มีดังนี้

^{๔๕} การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkhram.go.th/images/๑๒๐๖๗๗๑๐๘๑/๒.pdf> หน้า ๑๗๓-๑๗๔, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๔๖} วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, การพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ตามอ้อยาคัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียนคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

๑) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งวิทยาการที่มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง ภูมิปัญญาชาวบ้านประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อมา

๒) การจัดกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาตามสภาพปัญหา ความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วย

๓) กลุ่มเสวนาหรืออภิปราย เป็นการรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกัน และต้องการแสดงความคิดเห็นโดยการเปิดเวทีพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนั้นๆ อย่างเสรี และเป็นประชาธิปไตยต่อสาธารณชน เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ

๔) กิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบพิธีการที่กระทำสืบทอดจากบรรพบุรุษมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นจารีตประเพณี และอนุรักษ์ต่อกันไป เช่น การรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

๕) พ่อแม่สอนลูก เป็นรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ชัดเจนที่สุด เกิดขึ้นตามธรรมชาติและจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

๖) การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกลุ่มอาชีพ เช่น การทำแชมพูสมุนไพรจากผู้ชำนาญการ เป็นต้น

๗) การเข้าค่าย เป็นกิจกรรมที่นักเรียน นักศึกษามีความสนใจที่จะเรียนรู้ในศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งร่วมกัน และมีวัตถุประสงค์เพื่อไปอยู่ร่วมกันและศึกษาในเรื่องนั้นๆ เช่น การเข้าค่ายวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๘) คอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ เป็นการสื่อสารที่ให้ความรู้อย่างฉับไวสามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งในการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดี

๒. การให้บริการ มีดังนี้

๑) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นแหล่งบริการข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน เพื่อสร้างนิสัยการอ่าน ป้องกันการลืมนหนังสือและเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ประชาชน

๒) ศูนย์การเรียนรู้ เป็นสถานที่จัดกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่อการสอนหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกลางทำหน้าที่ประสานงานกับแหล่งวิทยาการ ความรู้ข่าวสารแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน

๓) อินเทอร์เน็ต เป็นระบบการหาความรู้ในศาสตร์และสาขาต่างๆ โดยวิธีการสืบค้นข้อมูลจากคอมพิวเตอร์

๔) นิทรรศการ เป็นการนำเนื้อหาทางวิชาการมาจัดในรูปของสิ่งแสดงซึ่งอาจจะ เป็นของจริง ของจำลอง เป็นต้น

๕) การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพักผ่อนและความ เพลิดเพลินแต่ในขณะเดียวกันผู้ท่องเที่ยวก็จะได้รับความรู้ด้วย ทำให้เกิดประสบการณ์ตรงและได้ เรียนรู้ในขณะเดียวกัน

๖) พิพิธภัณฑศึกษา เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยตลอดเวลา มีโอกาสสัมผัสด้วยตนเอง

๗) ห้องสมุดประชาชน เป็นสถานที่ให้บริการข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้วยสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ในบางแห่งอาจจะจัดการเรียนการสอนด้วยสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสต ทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

๘) หน่วยภาพยนตร์เคลื่อนที่ เป็นการออกหน่วยโดยทางรถยนต์หรือเรือ เคลื่อนที่ไปตามชุมชน เพื่อนำสื่อภาพยนตร์ไปฉายเพื่อความเพลิดเพลิน ในขณะเดียวกันผู้ชมก็ได้ ได้รับความรู้จากเนื้อหาในภาพยนตร์นั้นๆ ด้วย

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย^{๔๗} ได้จำแนกรูปแบบของศูนย์การ เรียนรู้ชุมชนประเภทต่างๆ ไว้ ๘ ประเภท โดยแต่ละประเภทมีจุดมุ่งหมายและกิจกรรมแตกต่างกัน ออกไป สรุปได้ดังนี้

๑) ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนที่แสดงถึงการเรียนรู้ เกี่ยวกับศิลปะ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่ง มีอัตลักษณ์และความเชื่อประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งห้องแสดงวัฒนธรรมมีการจัดแสดง เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมเครื่องแต่งกาย หรือประกอบอาชีพของคนในชุมชน

๒) ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน เป็นส่วนที่ส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันโลกและเทคโนโลยี ที่ไร้พรมแดน เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าถึงเทคโนโลยีและมีพัฒนาการสารสนเทศ เป็นศูนย์การ เรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยใช้ เทคโนโลยีดิจิทัล และเป็นแหล่งรวมสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ โดยทั่วไปจะจัดบริการให้สืบค้นข้อมูล ที่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ที่บุคคลในชุมชนสนใจผ่านเครือข่าย อินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลด้านวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีข้อมูลด้านวัฒนธรรม อาทิ หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑฯ รวมทั้งจัดบริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล เช่น ให้บริการศึกษา

^{๔๗} กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๓, อ้างใน การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkham.go.th/images/๑๒๐๖๗๗๑๐๘๑/๒.pdf> หน้า ๑๗๖-๑๗๗ (๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒)

ด้วยตนเองผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยผู้มาใช้บริการลงทะเบียนเรียนกับสถานศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

๓) ห้องวิชาการชุมชน เป็นสถานที่จัดประชุมสัมมนา ฝึกอบรมหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องภาษา การเลี้ยงลูก แนวทางการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มุมพัฒนาการศึกษาด้วยตนเอง เช่น มุมสายสามัญของการศึกษานอกโรงเรียน มุมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มุมมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น เป็นสถานที่จัดกิจกรรมกลุ่มพัฒนาความรู้ในชุมชน และเป็นห้องถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ เช่น สารคดี ประวัติศาสตร์ต่างๆ องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อเล็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชน ห้องวิชาการชุมชน จัดตั้งโดยมุ่งหวังเพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น

๔) ห้องเรียนกลุ่มอาชีพชุมชน เป็นส่วนเผยแพร่ผลงานกลุ่มอาชีพ การดำเนินงาน การรวมกลุ่ม การฝึกและพัฒนาอาชีพ และเป็นการเปิดโอกาสทางการตลาดของกลุ่มอาชีพในชุมชน จะได้สัมผัสกับการทำงานกลุ่มอาชีพอย่างแท้จริง

๕) ร้านค้าชุมชน เป็นส่วนส่งเสริมการเรียนรู้การดำเนินธุรกิจร่วมกัน เพื่อการพัฒนาก้าวไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตจากชุมชน และดำเนินการตลาดร่วมกับชุมชน ซึ่งร้านค้าชุมชนจัดบริการสินค้าราคาต้นทุนต่ำเพื่อเป็นทางเลือกของผู้บริโภคในชุมชนและเป็นศูนย์จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากชุมชน หรือสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีมุมข้อมูลสินค้า มุมแคตตาล็อกสินค้าและผลิตภัณฑ์ ศูนย์สาธิตของดีเด่นของชุมชน เป็นต้น

๖) ลานกิจกรรมชุมชน เป็นสถานที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ให้มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน บริการเครื่องเล่นสำหรับเด็ก มีการจัดกิจกรรมเรียนรู้สร้างสรรค์และสานสายใยครอบครัว เช่น กิจกรรมศิลปะ การร้องเพลง การเล่นเกมต่างๆ เวิร์กช็อปสำหรับประชาชน คนเด่นคนดังมาแสดงให้ชุมชนทราบถึงความสามารถ

๗) ห้องสมุดชุมชน/ห้องสมุดประชาชน เป็นรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนตำบล ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทนี้จัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายให้มีการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชนเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และตอบสนองต่อความต้องการของการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ให้บริการหนังสือทุกประเภทตั้งแต่พัฒนาการของเด็กเล็ก เยาวชนผู้สนใจเฉพาะด้าน มีบริการสื่อวารสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่มีความทันสมัย เช่น วิกิทัศน์เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียงแผ่นเสียง ภาพสไลด์ รวมถึงอินเทอร์เน็ตด้วยก็ได้ แหล่งที่มาของหนังสือและสื่อประเภทต่างๆ นอกเหนือจากงบประมาณ

ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน และประชาชนทั่วไป ที่ต้องการเห็นคนมีการอ่านหนังสือและมีความรู้มากขึ้น

๘) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอีกประเภทหนึ่งที่ได้มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นที่ให้ประชาชนได้รับทราบข่าวสาร และความรู้ต่างๆ ส่งเสริมการอ่านหนังสือและป้องกันการลืมนหนังสือ รวมทั้งเพื่อสร้างนิสัยรักการอ่าน หนังสือของประชาชน

องค์ประกอบศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ควรประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังนี้^{๔๘}

๑) แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ แหล่งที่มาของความรู้ หมายถึง ที่มา หรือตัวแทนของความรู้ที่สามารถอ้างอิงถึงความมีอยู่ขององค์ความรู้ชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น ตัวบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ ประเพณี ฯลฯ แหล่งที่มาของความรู้ี้สามารถเสื่อมสลาย ผุพัง หรือลืมนตายได้ นอกจากนี้บางแหล่งที่มาของความรู้ยังไม่สามารถให้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนหากไม่มีคนมาบอกเล่าหรือไม่มีเอกสารมาให้อ่าน ดังนั้น จึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ออกมาเป็นภาพถ่าย เอกสาร หรือเนื้อหาความรู้ เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนยาวนานและสามารถสืบทอดขยายผลได้

เนื้อหาความรู้ คือ ข้อมูลหรือเรื่องราว หรือสิ่งที่จัดเก็บได้จากแหล่งที่มาของความรู้ ที่ถูกนำมาเรียบเรียงให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ สามารถทำความเข้าใจได้และพร้อมต่อการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทั้งความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงาน ความคิดทัศนคติ และทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งสามารถถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่างๆ เช่น การบันทึก ข้อมูลหรือเรื่องราวต่างๆ

การเก็บข้อมูลจากแหล่งความรู้ขึ้นอยู่กับลักษณะของที่มา เช่น ถ้าเป็นสถานที่อาจเก็บภาพถ่าย พร้อมประวัติความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งความรู้ หรือถ้าเป็นตัวบุคคล ก็อาจเก็บประวัติย่อ บทสัมภาษณ์ คุณงามความดี บันทึกประสบการณ์หรือความรู้ที่มี แต่ถ้าหากอยู่ในรูปแบบของประเพณี อาจบันทึกถึงความเป็นมา พิธีกรรมหรือขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นต้น

๒) วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ หรือการนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ เช่น การจัดทำหลักสูตร การจัดทำแปลงสาธิต ฯลฯ

^{๔๘} การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkham.go.th/images/๑๒๐๖๗๗๑๐๘๑/๒.pdf> หน้า ๑๗๒, สืบค้นเมื่อ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๓) อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ หมายถึง อุปกรณ์สาธิต สื่อรูปแบบต่างๆ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่าการได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผนพับ ภาพประกอบ โมเดลจำลอง ภาพสไลด์ หนังสือ สारคดีสั้น ฯลฯ

๔) สถานที่เรียนรู้ ส่วนใหญ่ใช้บริเวณแหล่งที่มาของความรู้เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ เพราะจะสามารถเรียนรู้ได้จากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านของผู้รู้ แปลงเกษตร ฟาร์ม วัตถุประสงค์ โดยมีการปรับสภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนที่เป็นทางการ แต่ถ้าหากแหล่งเรียนรู้ไม่สะดวกต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ก็อาจใช้สถานที่อื่นที่ใกล้เคียงหรือเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ไม่เป็นสถานที่คนพลุกพล่านมาก เพราะจะทำให้ทั้งผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียนรู้เสียสมาธิได้ง่าย

๕) การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ เป็นการวัดผลว่าการจัดการเรียนรู้นั้นได้ผลดีมากน้อยเท่าใดเพื่อจะได้นำมาพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในคราวต่อไป โดยควรวัดผลทั้งจากตัวผู้เรียนที่ได้ประเมินความรู้ของตนเอง และประเมินกระบวนการสอนของผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นแบบของการวัดผลนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

๖) ผู้จัดการเรียนรู้ หรือผู้ที่ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ในที่นี้จะเน้นให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของความรู้ ไปจนถึงการประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนจะต้องเป็นกำลังหลักในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้สนใจ (ชั้นจัดกระบวนการเรียนรู้) เพื่อให้ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ชุมชนแผ่ขยายในวงกว้างในลักษณะชุมชนสู่ชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพิงภาครัฐ ดังนั้นผู้จัดการเรียนรู้จึงควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดี มีทักษะในการสื่อสาร เข้าใจถึงวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และรู้จักธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อให้สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจนมากที่สุด

๗) ผู้เรียน หมายถึง สมาชิกในชุมชน และผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้

องค์กรประกอบการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๑) วิธีการก่อเกิด

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน จะเกิดขึ้นได้ต้องเป็นความต้องการของประชาชนในชุมชน เพราะจะเป็นสมบัติของชุมชน จึงควรนำแนวคิดเข้าเวที ประชุมประชาคมของหมู่บ้าน เผยแพร่ความคิด โน้มน้าวสร้างการยอมรับ และชี้ให้เห็นความสำคัญของการมีแหล่งเรียนรู้ของชุมชน การจัดเก็บองค์ความรู้ ประวัติชุมชน และภูมิปัญญาของชุมชนอย่างเป็นระบบ การแสดงข้อมูลข่าวสารของชุมชนให้ได้เรียนรู้กันอย่างทั่วถึง รวมทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สม่ำเสมอ โดยเริ่มจากการ

จัดระเบียบแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และให้เป็นไปตามกำลังที่ชุมชนจะสามารถดำเนินการได้ อีกทั้งให้มีขอบเขต และลักษณะตามความเห็นของชุมชน

๒) โครงสร้างของศูนย์เรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วย

คณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนจากผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กร เครือข่ายองค์กรชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ โดยมาจากการคัดเลือกของชาวบ้านเอง และชาวบ้านให้การยอมรับ ซึ่งคณะกรรมการจะร่วมมือกันวางแผน และดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้ร่วมกันกำหนด เพื่อระดมพลังให้เกิดการเรียนรู้และบริหารจัดการในศูนย์เรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ที่ปรึกษา เป็นภาคีการพัฒนาภาครัฐ เช่น พัฒนาชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน เกษตร สาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้จัดทำขึ้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารศูนย์ฯ

สถานที่ เล็กใหญ่ไม่สำคัญ อาจอยู่ในห้องของอาคาร อบต. บ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้านผู้นำ บ้านปราชญ์ชาวบ้าน ศาลาวัด ใต้ต้นไม้ ศาลากลางบ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ให้พบปะ ประชุม ทำงานกันได้ตลอดเวลา ให้เป็นสถานที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของการรวมตัวกัน เพื่อการเรียนรู้ ไม่จำเป็นต้องหางบประมาณมาก่อสร้างศูนย์ใหม่

การบริหารจัดการศูนย์ฯ คณะกรรมการฯ ที่ได้รับการคัดเลือก มีการบริหารจัดการเพื่อให้ศูนย์ฯ สามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นรูปธรรม

งบประมาณ เพื่อพัฒนาคณะกรรมการของศูนย์เรียนรู้ชุมชนให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ ที่จำเป็นในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน

๓) กิจกรรมการเรียนรู้ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ ดังนี้

- สถานที่จัดกิจกรรมเรียนรู้ อาจดำเนินการได้ทั้งในอาคารศูนย์ฯ และนอกอาคารศูนย์ฯ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน เช่น บ้านปราชญ์ชาวบ้าน ในไร่นา เพื่อสาธิตกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

- กิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียน/การสอน การจัดการความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาติพันธุ์ ชนบประเพณี วัฒนธรรม การรับความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน การจัดเวทีประชาคมเพื่อการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน การเรียนรู้ผ่าน E-Learning การสาธิต การจัดนิทรรศการ การจัดสัมมนา อภิปราย ฯลฯ

๔) เนื้อหาสาระข่าวสารความรู้ ประกอบด้วย

- ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.๒ค ทะเบียนผู้นำ กลุ่ม/องค์กร ข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น อัตลักษณ์ของชุมชน แผนชุมชน โครงการกิจกรรม ฯลฯ

- ข่าวสาร (สารสนเทศ) ได้แก่ สารสนเทศชุมชน ๑๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ประวัติหมู่บ้าน แผนที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ (ภูมิอากาศ/ฤดูกาล) ลักษณะของประชากร (อัตราความหนาแน่น/โครงสร้างประชากร) ลักษณะการประกอบอาชีพของชุมชน (เกษตร/อุตสาหกรรม/รับจ้าง ฯลฯ) ผลิตภัณฑ์มวลรวมของหมู่บ้าน ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจของหมู่บ้านศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน สถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่บริการ การคมนาคม(การเดินทางไปยังหมู่บ้าน) ประเพณี/เทศกาลประจำปี ทักษะ/ฝีมือ/แรงงานของหมู่บ้าน อื่น ๆ ข่าวสารเพื่อชีวิต ข่าวสารเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน

- ความรู้ ได้แก่ ความรู้ด้านวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ/ผลิตภัณฑ์ชุมชน องค์ความรู้ที่ชุมชนต้องการ เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน ความรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ความรู้ข่าวสารจากภายนอก

๒.๕.๕ กระบวนการ/วิธีการ

พื้นที่ที่มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีอาคารจัดแสดงองค์ความรู้ภูมิปัญญา ข้อมูลข่าวสารความรู้มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาหมู่บ้าน และมีการส่งเสริมการเรียนรู้ภายในชุมชน แต่ยังไม่มีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เท่าใดนัก ไม่มีการพัฒนาความรู้ใหม่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการที่ดี เป้าหมายของการดำเนินการ คือทำให้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนสมบูรณ์แบบให้ได้ ซึ่งมีรูปแบบ ดังนี้

๑. อาคาร เป็นเอกเทศ แบ่งสัดส่วนของพื้นที่ทำงาน พื้นที่เก็บข้อมูลข่าวสารความรู้ พื้นที่ บริการความรู้ Internet ชุมชน และ Website

๒. ประชาชน มีการจัดทำทะเบียนประชาชนชาวบ้าน มีบทเรียนที่จัดทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประชาชนแสดงตนชัดเจน มีศักยภาพในการถ่ายทอด

๓. สารระ มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ครบถ้วน หลายรูปแบบ

๔. องค์กร มีกรรมการ มีวาระการดำรงตำแหน่ง มีแผนงาน มีระเบียบ กติกา

๕. กิจกรรม มีกิจกรรมจัดการความรู้ครบวงจร มีกิจกรรมจัดการเรียนรู้

๖. รูปแบบกิจกรรม มีส่วนจัดแสดงความรู้แบบถาวร บางส่วนอาจจัดแสดงความรู้เป็นครั้ง คราว มีการฝึกอบรม มีการนำทัศนศึกษา มีการเสวนา/อภิปราย/สัมมนา และมีการเรียนทางอิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ

๒.๕.๖ การประยุกต์ใช้

๑. ศูนย์การเรียนรู้สามารถนำไปใช้กับทุกระดับการศึกษา ทุกรายวิชา

๒. ศูนย์ฝึกทักษะ (Skill Centers) ศูนย์นี้ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะเพิ่มขึ้น โดยได้รับการสอนจากบทเรียนผ่านสื่อหรือวิธีการอื่นมาก่อน ทักษะพื้นฐานจะทำให้ฝึกและปฏิบัติในศูนย์จนทำให้มีความชำนาญด้วยตัวผู้เรียนเอง

๓. ศูนย์ความสนใจ (Interest Centers) เป็นศูนย์ที่สร้างขึ้นมากเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจใหม่ๆ และให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

๔. ศูนย์สอนเสริม (Remedial Centers) เป็นศูนย์ที่จะช่วยผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือ ความรู้หรือทักษะที่ยังไม่เพียงพอจากการเรียนปกติ หรือแยกผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ

๕. ศูนย์เพิ่มพูนความรู้ (Enrichment Centers) ศูนย์นี้จะกระตุ้นประสบการณ์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นหลังจากที่ผู้เรียน ได้เรียนหรือทำกิจกรรมบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว เช่น ผู้เรียนที่มีความสามารถสูงเรียนบทเรียนคณิตศาสตร์จบแล้ว แต่ยังมีเวลาให้ไปเรียนในศูนย์นั้นที่มีบทเรียนยากเพิ่มขึ้น หรือมีกิจกรรมอื่นให้ทำเพิ่มความชำนาญ หรืออาจจะเป็นศูนย์ที่มีคอมพิวเตอร์ที่มีเกมทางคณิตศาสตร์

๖. ศูนย์สำรอง (Reserved Centers) อาจจะมีศูนย์สำรองไว้ในกรณีที่มีศูนย์แยกกิจกรรม เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมในศูนย์ใดเสร็จแล้วจะเข้าไปทำกิจกรรมในศูนย์อื่น แต่ศูนย์นั้นยังไม่ว่างเนื่องจากผู้เรียนในศูนย์นั้นยังทำกิจกรรมไม่เสร็จ ก็ให้มารอในศูนย์สำรองนี้โดยมีกิจกรรม ที่สอดคล้องกับเรื่องที่ศึกษาเตรียมไว้ อาจเป็นกิจกรรมในลักษณะผ่อนคลาย ซึ่งจะทำให้ไม่ว่างในขณะที่รอหรือรบกวนผู้ที่กำลังทำกิจกรรมในศูนย์อื่น^{๔๙}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สุพัตรา วิชัยประเสริฐกุล ได้ศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานขอม ตามโครงการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมขอมในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่างเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยได้กำหนดปัจจัยที่ใช้ในการพิจารณาจัดทำศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น ๔ หมวด ๓๐ ปัจจัย ดังนี้

๑) การคมนาคมและการสื่อสาร ประกอบด้วย การคมนาคม มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ สภาพถนน ความต่อเนื่องในการเดินทางและระบบคมนาคมท้องถิ่นการสื่อสาร มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ มีระบบโทรศัพท์ / โทรศัพท์สาธารณะ มีระบบไปรษณีย์ / ตู้รับจดหมาย และมีระบบอินเทอร์เน็ต

^{๔๙} Thanapol Nagata Peryklang, ศูนย์การเรียนรู้. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/๑๙๗๔๒๐>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒) สาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ประกอบด้วยสาธารณูปโภค มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ ระบบรักษาความปลอดภัย มีระบบไฟฟ้าเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และมีระบบประปาเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสิ่งอำนวยความสะดวกหลัก มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ มีห้องน้ำสาธารณะ มีร้านอาหารที่ถูกต้องอนามัย และมีที่พักแรมคืนในบริเวณใกล้เคียงสิ่งอำนวยความสะดวกรอง มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ การยอมรับบัตรเครดิต มีสถานที่แลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และมีร้านค้าของที่ระลึกกับของใช้ต่าง ๆ

๓) ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการป้องกัน ประกอบด้วยการควบคุมมลภาวะ มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ การควบคุมขยะมูลฝอย / ระบบกำจัดขยะมูลฝอย การควบคุมการสิ้นเสเทือน / เสียง และการควบคุมอากาศ / กลิ่นสภาพภูมิทัศน์ มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ สภาพภูมิไม้ / ความร่มรื่นรอบบริเวณสภาพแวดล้อมชุมชน / ความเป็นระเบียบ และการติดตั้งสาธารณูปโภคที่ไม่ทำลายภูมิทัศน์การป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ มีการศึกษาผลกระทบของสิ่งแวดล้อม มีการวางแผนป้องกันมลภาวะ และมีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

๔) สภาพแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยสภาพแหล่งท่องเที่ยวหลัก มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยว และความสำคัญทางวิชาการ สภาพแหล่งท่องเที่ยวรอง มีปัจจัยย่อย ๓ ประการ คือ การประชาสัมพันธ์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีแผนการซ่อมบำรุง / ปฏิสังขรณ์ และมีระบบข้อมูลภายในแหล่งท่องเที่ยว^{๕๐}

ความเชื่อทางศาสนาระหว่างนักศึกษามหาวิทยาลัย พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของศาสนาและมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนาความหมายและขอบข่ายวัฒนธรรมคำว่า “วัฒนธรรม” หมายความว่า “ลักษณะที่แสดงถึงความ เจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ทำหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของ ประชาชน” เป็นคำที่เกิดขึ้นในภาษาไทยในสมัยที่รัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี คำเดิม เป็นภาษาอังกฤษ คือ “Culture” วัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจน ของจิตวิญญาณวัตถุ สติปัญญา และอารมณ์ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะวัฒนธรรมมิได้หมายถึงเฉพาะเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้นแต่หมายถึงฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิต สิทธิพื้นฐานต่างๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ วัฒนธรรมจึงแสดงให้เห็นได้ในลักษณะ ต่างๆ เช่น ความดี ความงาม และความเจริญในชีวิตมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปธรรมต่างๆ และได้ตกทอดมาถึง เราในปัจจุบัน เป็นแบบอย่างหรือการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้ถ่ายทอดกันไปด้วยการอบรมสั่งสอน ทั้งทางตรงและทางอ้อมหรือความง่าย ๆ ว่าแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในขณะใดขณะหนึ่งเป็นวิถีชีวิตการปฏิบัติและสิ่งของที่เป็นผลมาจากการสะสมถ่ายทอดจากกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง

^{๕๐} สุพัตรา วิชัยประเสริฐกุล, แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๑๕.

ไปสู่รุ่น ถัด ๆ ไปเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์หรือเครื่องบ่งชี้ความเป็นกลุ่มชนของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ เป็นวิธีการ ดำเนินชีวิตของสังคมเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถแก้ไขร่วมกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒน์ จุฑะวิภาต^{๕๑} ได้ศึกษา ผ้าทอกับชีวิตคนไทย ผลการศึกษาพบว่า ประเภทของผ้าทอสามารถแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ แบ่งตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอ แบ่งตามกรรมวิธีในการทอ ความละเอียดของลวดลาย ความประณีต ความงดงามของลวดลายล้วนได้มาจากกระบวนการถ่ายทอดกัน ในครอบครัว รุ่นต่อรุ่น ตั้งแต่ผู้ทอวัยเด็ก ฝีมือและลวดลายการทอจะพัฒนาผ่านประสบการณ์ ระยะเวลาที่เพาะบ่มโดยผู้ทอเอง จนเกิดอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มทั่วประเทศไทย ผ้าทอมีความสำคัญ โดยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและสังคมไทยแต่ละภูมิภาค รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนบธรรมเนียม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ในปัจจุบันผ้าทอมีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ด้วยการนำมาตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มโดยการออกแบบให้เหมาะสมกับยุคสมัย ดังนั้นผ้าทอไทยจึง ต้องได้รับการอนุรักษ์ทั้งจากภาครัฐและเอกชน

กล่าวโดยสรุป แหล่งเรียนรู้เหล่านี้มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมของ ชุมชน ท้องถิ่น จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหวของกระบวนการเรียนรู้ของชาว ชุมชนที่สอดคล้องกับบริบท ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอย่างแนบแน่น แต่จากการที่ สังคมไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนา อุตสาหกรรมตามแนวความคิดการพัฒนาไปสู่ 'ความทันสมัย' ได้ ส่งผลกระทบทำให้บทบาทในการพัฒนาตนเองของแหล่ง เรียนรู้ชุมชนถูกลดบทบาทและลด ความสำคัญลง ในขณะที่เดียวกันบทบาทในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้ เปลี่ยนแปลงไป โดยการ เพิ่มบทบาทให้กับองค์กรพัฒนาจากภายนอกมากขึ้น ซึ่งกระบวนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ใน ลักษณะนี้ ส่งผลกระทบต่อแหล่งเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นอย่างมาก อาจไม่เอื้อต่อ การพัฒนา ศักยภาพของชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนในเขตเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนแออัดเท่าที่ผ่านมา ยัง ประสบปัญหา อุปสรรคมากมายที่ทำให้การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยอันเป็น อุปสรรคต่อการพัฒนาหลายอย่าง ข้อสังเกตจากการพัฒนาชุมชน แออัดจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยหลายชิ้น พบว่า ชุมชนแออัดมักเป็นกลุ่มเป้าหมายของการ พัฒนาจากองค์กรภายนอกชุมชนและจุดอ่อนของชุมชนแออัดคือการ ขาดการมีส่วนร่วมของชาว ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง จึงมักจะต้องพึ่งพิงการพัฒนาจากองค์กรภายนอกซึ่ง จากทาง

^{๕๑} วัฒน์ จุฑะวิภาต .๒๕๕๕.ผ้าทอกับชีวิตคนไทย'รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัย แห่งชาติ สกว.

ภาครัฐ เอกชน และองค์กรวิชาการต่างๆอยู่ตลอดเวลา ซึ่งองค์กรเหล่านี้ต่างก็มีนโยบายในการพัฒนาชุมชน ตามแนวทางของตนเอง โดยส่งผ่านแนวคิดกระบวนการต่างๆขององค์กรผ่านกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา แหล่งเรียนรู้ชุมชนและมักเชื่อนั้นในแนวทางการพัฒนาตนเองมากกว่า การเน้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน ซึ่งปัจจัย เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองของชาวชุมชนในลำดับต่อไป

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการ

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเลือกพื้นที่ในการวิจัย
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ แผนการดำเนินงานของโครงการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย

๓.๑. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Cultural Qualitative Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนา โดยสถานที่วิจัยคือบ้านยางลาว ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study)

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ อรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการการเรียนรู้ทางศิลปประเพณีถึงการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม ดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดที่เกี่ยวกับการ อัตลักษณ์และความเป็นมาของชุมชน

๒. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการส่งเสริมการเรียนรู้

๓. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ ในการสร้างความความรู้ของชุมชน

๔. สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา องค์ประกอบ ของการสร้างศูนย์การเรียนรู้ศิลปะชุมชน

๓.๑.๒ การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พื้นที่บ้านยางลาว ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำข้อมูลและสัมภาษณ์ ๕๔ รูป / คน ใช้ภาษาประจำถิ่น ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพื้นที่ในเขตชนบท ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบจากปรากฏการณ์ในพื้นที่เขตชนบทซึ่งมีพื้นที่ทำการวิจัย ดังนี้

๑. ทำการศึกษาและคัดเลือกชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนของชาติพันธุ์ ที่นำไปสู่ความ การสร้าง ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมที่มีการใช้ชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร ในตำบลบ้านยาง

๓. ดำเนินการศึกษาระยะ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้าง แหล่งเรียนรู้ชุมชน

๔. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ อัตลักษณ์ของลาวเวียง วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในมิติ ต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษามาเผยแพร่ให้ภาครัฐ ชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

๕. วิเคราะห์การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมตามองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการ รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของการทำงาน รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) ที่สามารถนำไปสู่กระบวนการศึกษาที่ องค์กร ชุมชนต่อไป

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

๓.๒.๑ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกได้ดังนี้

นักปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน ๑๐ คน ซึ่งประกอบด้วย

๑. นายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ด้านการเกษตรพอเพียง

๒. นายพื้ม เดชบุญ ปรากฏด้านเครื่องจักรกลและหัตถกรรม
๓. นายสัมฤทธิ์ หอมกลิ่น ปรากฏด้านพิธีกรรมและศาสนา
๔. นายทองดี ไส้ไธสง ปรากฏด้านหัตถกรรมจักรกล
๕. นายจำลอง ยิ่งเสมอ ปรากฏด้านวัฒนธรรมประเพณี
๖. นายสมชาย ฝอยเงิน ปรากฏด้านวัฒนธรรมประเพณี
๗. นางคำตัน อุทธาพงษ์ ปรากฏด้านพิธีกรรมประเพณี
๘. นายดำ กิมเชื้อ ปรากฏด้านศิลปวัฒนธรรม
๙. นางสี สุตตาชาติ ปรากฏด้านศิลปวัฒนธรรม
๑๐. นายสมพงษ์ พรหมวิจิตร ปรากฏด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

๓.๒.๒ พระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป ประกอบด้วย

๑. พระศรีปริยัติธาดา เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย
๒. พระมหาสนอง กิตติสาโร, ปธ.๙ รองเจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย
๓. พระบัณฑิต ปณฺธิโต / งามเนตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
๔. พระมหากิตติศักดิ์ ชุมนโท
๕. พระมหาวิระชน ญาณวิโร
๖. พระมหาบุญเลิศ ตีสารโ
๗. พระประวิทย์ ชุตินฺทโร
๘. พระสุวิจักขณ์ โชติวิโร, ดร.
๙. พระอธิการสมพร อนาลโย
๑๐. พระหาเชษฐา ฐานภาโร
๑๑. พระครูปฐมสังฆการ
๑๒. พระครูวินัยธรอำนาจ
๑๓. พระครูปริยัติโสภณ
๑๔. พระสมเพียร เตชปญฺโญ
๑๖. เจ้าอธิการจำเริญ จนทโก
๑๗. เจ้าอธิการวสัน ปญฺญาวุฒิโท
๑๘. พระอธิการจันทร์ ภาวโร
๑๙. พระครูประภาจันทรโกศล
๒๐. พระมหาวิโรศักดิ์ จันทวิโส

๓.๒.๓ นักวิชาการ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต. จำนวน ๒๐ คน
ประกอบด้วย

๑. นายบุญเต็ม กัลยาพานิช
๒. นายเหล่า รินอำภา
๓. นายสรัญ หงส์สา
๔. นายเหรียญ ลาจำนง
๕. นางเบญจมาพรรณ วรรณโฆษิต
๖. นางสาวทัศนีย์ พรหมวิจิตร
๗. นายประเสริฐ แก้วมะ
๘. จำลีบเอก มณี พรหมวิจิตร
๙. นายอาทิตย์ สิงห์ชัย
๑๐. นางสาวประกาย วิหกเหิน
๑๑. นางสาวศิริพร ชาตดำดี
๑๒. นายสำเภา แสงสุข
๑๓. นายวิชัย ลาจำนง
๑๔. นายประเสริฐ จันทร์บุบผา
๑๕. นางสาวเนียง เกตุชาติ
๑๖. นายสุริยันต์ คะณวัน
๑๗. นายรังสิทธิ วิหกเหิน
๑๘. ดร.อิทธิวัต ศรีสมบัติ
๑๙. ดร.ดำเกิง โถทอง
๒๐. ดร.วิลาศ โพธิสาร

๓.๒.๔ ชาวบ้านและประชาชน จำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วย

- ๑ นางสมร วิเศษสัตย์
๒. นายสี สุดตาชาติ
๓. นางคำศรี แสงบึง
๔. นางเอื้อ นิลนนท์
๕. นางคำพร สุขวิเศษ
๖. นางสุพล เกตุชาติ
๗. นายสวัสดิ์ เกตุชาติ
๘. นายน้อย ชำนาญเท
๙. นางเกี้ยว สุดตาชาติ
๑๐. นายทองจันทร์ วิเศษนค

- ๑๑.นางนกแก้ว บุญเรือง
- ๑๒.นางคำปอน เพ็งพีช
- ๑๓.นางทองย้อย ชุมรัมย์
- ๑๔.นางตั้ง แมงผึ้ง
- ๑๕.นางสายทอง กลอนโพธิ์
- ๑๖.นางถนอม ศรีรัมย์
- ๑๗.นางสูง เพ็งพีช
- ๑๘.นางแพงศรี วงจำปา
- ๑๙.นางสำลี พรหมวิจิตร
- ๒๐.นางคำ กะประโคน
- ๒๑.นางกลม อังคนา
- ๒๒.นางบุญเหลือ ดวงมาลา
- ๒๓.นางท่อน เกตุชาติ
- ๒๔.นางใส นิลวรรณ
- ๒๕.นายทองมาก วิเศษนคร
- ๒๖.นางศรีจันทร์ อุทาพงษ์
- ๒๗.นางทอง เพ็อกพันธ์
- ๒๘.นางจรัส แก้วนาพันธ์
- ๒๙.นางม่อน วิเศษนคร
- ๓๐.นางละออง วิเศษสัตย์
- ๓๑.นางจำปี ชำนาญเท
- ๓๒.นายเล่ สาระบัว
- ๓๓.นายบุญพงษ์ วิเศษสัตย์
- ๓๔.นางจำลอง แป้นนางรอร
- ๓๕.นางสำเภา จบสักสาย
- ๓๖.นางมณี ลาจำนง
- ๓๗.นางลุนนี ศรีสีบมา
- ๓๘.นางละม่อม วรรณสิริวิไล
- ๓๙.นางเต็ม พิมพ์เข้าธรรม
- ๔๐.นางจันทร์ วิเศษนคร
- ๔๑.นางแท้ บุญเรือง

- ๔๒.นางปราณี กิมเชื้อ
- ๔๓.นางคำดี วิเศษสัตย์
- ๔๔.นางกลม เรียวไธสง
- ๔๕.นางเหรียญ สุดตาชู
- ๔๖.นางเกสร คำดี
- ๔๗. นางเข็มพร ชาติคำดี
- ๔๘.นางเทียม สุขวิเศษ
- ๔๙.นางปี แก้วนาพันธ์
- ๕๐. นางละมัย เนตรวิลา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยดังกล่าว เน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ มีการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมระหว่างการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยจัดการสนทนากลุ่ม วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๖๑ ณ ศาลากลางน้ำวัดย่อย ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มี
๒. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นต่างๆ ซึ่งการเข้าไปมีส่วนร่วมในสนามและดำเนินการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างนี้ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นความจริงเพิ่มมากขึ้น โดยผู้วิจัยจะเตรียมแนวคำถามอย่างกว้าง ๆ มาล่วงหน้า
๓. การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นการสนทนาที่เกิดขึ้นได้โดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่เจาะจงเรื่องสถานที่ เช่น การอภิปรายกับกลุ่มชาวบ้านในศูนย์การเรียนรู้ การอภิปรายกับกลุ่มผู้นำด้านการปกครอง
๔. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น กิจกรรมขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานกีฬา ซึ่งเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นทั้งการนัดหมายล่วงหน้าและไม่ได้นัดหมายล่วงหน้า
๕. การใช้เครื่องมือการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่ายเป็นภาพนิ่งเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการเรียนรู้ศิลปะลาวเวียง

๖. เทปบันทึกเสียง ใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อช่วยบันทึกการสนทนาที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ตามวัตถุประสงค์ให้ได้ครบถ้วน โดยมีประเด็นที่ทำการสนทนาดังกล่าวคือ

ประเด็นที่ ๑ แนวคิด หลักการและความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ สนทนากลุ่มในวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑

ประเด็นที่ ๒ กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ สนทนากลุ่มในวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑

ประเด็นที่ ๓ ขั้นตอนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์ สนทนากลุ่มในวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

๑. การกำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อมากำหนดเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

๒. ร่างเครื่องมือการวิจัยตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

๓. นำเครื่องมือมาตรวจสอบ

๔. แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๕. ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๔ แผนการดำเนินงานของโครงการวิจัย

แผนการดำเนินการวิจัย	เดือน											
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
ประชุมวางแผนการจัดทำเพื่อเตรียมความพร้อม											↔	
กำหนดกิจกรรม และแผนงาน												↔
ศึกษางานวิจัยตามวัตถุประสงค์โดยการสำรวจพื้นที่		↔										
ศึกษาองค์ความรู้จากการประชุมกลุ่ม					↔							
วิเคราะห์ผลการศึกษาศิลปะลาวเวียง						↔						
นำเสนอผลงานวิจัยร่างสมบูรณ์							↔					
ปรับปรุงและนำเสนอรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์								↔				

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัย เอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนเป็นต้น

ในส่วนของกรวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาองค์ความรู้การอยู่ร่วมกันของชุมชนให้ สัมพันธ์ กันช่วยเหลือแบ่งปันด้วยรักสามัคคีเกื้อกูลกัน ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในลักษณะของ การวิจัยใน ภาคสนาม (Field Study) โดยดำเนินการใน ๖ ลักษณะ คือ

- (๑) ศึกษารวบรวมเอกสาร ชุดความรู้ และความเป็นมาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ การอยู่ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด
- (๒) การศึกษากระบวนการพัฒนากิจกรรม ปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างการอยู่ ร่วมกันของชุมชน สถานศึกษา และวัด โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน
- (๓) การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีความแตกต่างทางด้าน ภาษา วัฒนธรรม
- (๔) การพัฒนากระบวนการเกี่ยวกับปัจจัยเกื้อกูลต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชนโดยใช้ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นตัวเชื่อมโยง โดยใช้การวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน
- (๕) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓ หมู่บ้าน ซึ่งการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามกรอบวันและเวลาที่ กำหนดไว้
- (๖) จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับการ พัฒนา ชุมชนให้เกิดความยั่งยืนนำไปสู่การสรุปผล

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการ สรุปตาม สารสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตาม ประเด็นหัวข้อดังนี้

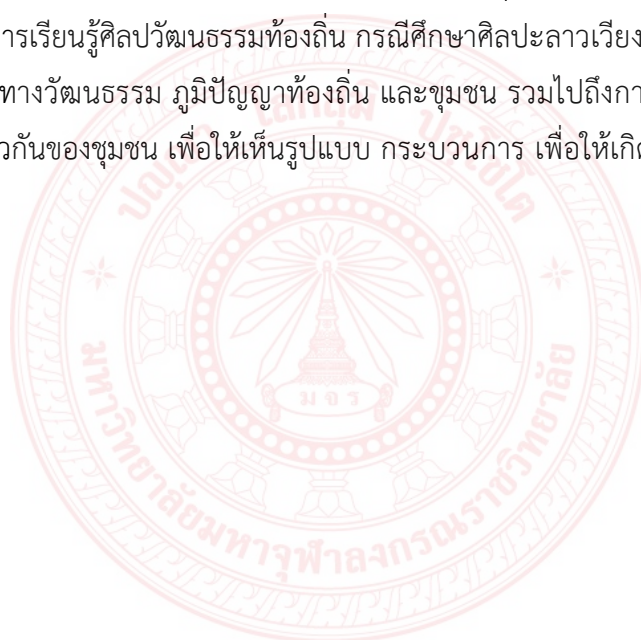
- ดำเนินการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์ แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย
- สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม จากการ สัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ อัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นด้านต่างๆ เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

- วิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ รวมถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน
- สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน รวมถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ ชุมชนบ้านยางลาว ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ ดังนั้น ผลการวิจัยผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และสรุปเป็นภาพรวมและนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ ศึกษาบริบทชุมชนความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๒ ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๓ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑ ศึกษาบริบทชุมชนความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

การศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ โดยได้ศึกษาตามประวัติอุประสงค์ของงานวิจัย โดยศึกษาได้ดังนี้

๔.๑.๑ ประวัติศาสตร์จุดต้นกำเนิดของศิลปะแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลการสำรวจโบราณสถาน และโบราณวัตถุ พบว่ามีอารยธรรมโบราณปรากฏซ้อนกันอยู่หลายยุคหลายสมัย ซึ่งบางครั้งก็ขาดตอน ไม่พร้อมรอยของการคลี่คลาย มาเป็นอารยธรรมสมัยหลัง

ชุมชนโบราณบ้านยาง เริ่มต้นด้วยอารยธรรมบ้านใหญ่ และหนองจันทร์สุอน ซึ่งเชื่อว่าเป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดในยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ประมาณ ๕,๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว

ยุคต่อมา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๖-๑๐ สมัยอาณาจักรพูนัน ผลการศึกษาสำรวจ พบ เครื่องปั้นดินเผา ในระยะพูนันตอนต้น ประมาณ พ.ศ. ๗๙๓-๙๙๓ ที่บริเวณชุมชนบ้านชาด บ้านโคกขาม ชุมชนคูเมืองน้อย และชุมชนบ้านแฝก เชื่อมต่อกับชุมชนต่าง ๆ ตลอดแนวแม่น้ำมูลตอนบน

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ สมัยอาณาจักรเจนละ ได้พบหลักฐานต่าง ๆ ที่เชื่อได้ว่า ชุมชนโบราณบ้านยาง มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่นที่บริเวณดอนโจด บ้านทัด คูเมืองน้อย สระกุดหนองตาด

อาณาจักรแห่งปริศนา ในช่วงรอยต่อ ระหว่างอาณาจักรเจนละ กับการขยายตัวของอาณาจักรขอม สมัยพระนคร พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ บริเวณชุมชนโบราณบ้านยาง โคกกลาง นางรอง บ้านกรวด น่าจะเป็น

อาณาจักรอิสระ ซึ่งอยู่ปลายอาณาจักรขอมเช่นเดียวกับอาณาจักรศรีจนาที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา อาณาจักรศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางโบราณคดีที่ได้พบ ศิลารีกโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ และพระนามกษัตริย์ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ในการสร้างและดูแลรักษาปราสาทพนมรุ้งเป็นคนละองค์กับกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรขอม สมัยพระนคร และห่างจากปราสาทพนมรุ้ง ไปทางใต้ ๘ กิโลเมตร มีปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ ได้ค้นพบเทวรูปศิลาจมอยู่ในสระน้ำ มีเอกลักษณ์ และศิลปะท้องถิ่นไม่เหมือนกับศิลปะสมัยเจนละ และอาณาจักรขอม สมัยพระนคร^{๕๒}

จากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว จึงน่าจะมีการทบทวนแก้ไขประวัติศาสตร์บริเวณนี้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๖ เสียใหม่

สมัยอาณาจักรขอมพระนคร พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ และรอยต่ออารยธรรมขอม กับอาณาจักรลานช้าง พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ มั่นใจว่า ชุมชนบ้านยาง ยังมีประชากรอาศัยอยู่ในลักษณะกลุ่มประชาคม ซึ่งมีหัวหน้าปกครองกันเอง และอาจจะยอมรับอิทธิพลของอาณาจักรขอม สมัยพระนคร แต่เนื่องจากเป็นยุคมืดแห่งประวัติศาสตร์ จึงไม่อาจศึกษาเห็นเค้าโครง ร่องรอยของการวิวัฒนาการจากวัฒนธรรมขอมมาเป็นวัฒนธรรมแบบลานช้างได้

สมัยอารยธรรม อาณาจักรลานช้าง สายวัฒนธรรมจำปาศักดิ์ ที่บริเวณชุมชนบ้านยาง ผลการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยและลาว ค่อนข้างมั่นใจว่า น่าจะเกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๒ หรือประมาณ ๒๘๒ ปีมาแล้ว โดยพ่อเพี้ยขัน บรรพชนบ้านยางปัจจุบันอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนบ้านใต้

^{๕๒} กฤษฎา พิณศรีและคณะ, ศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๗.

บทสรุปข้อสันนิษฐานข้างต้น มีเหตุผลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ในแต่ละยุคสมัย ชัดเจน ในบริเวณชุมชนบ้านยาง ดังต่อไปนี้

๔.๑.๒. ศิลปะลาวเวียงกับชุมชนบ้านยางยุคประวัติศาสตร์

จากผลการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการสำรวจโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในชุมชนบ้านยางนั้นปรากฏว่า พบแหวนทองคำ ถาดทองแดง เงิน และเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากมาย ในระดับความลึกแตกต่างกัน เช่น บริเวณชุมชนบ้านชาด พบในระดับความลึก ๒.๕๐ เมตร และบริเวณชุมชนบ้านแฝก โตกหว่า โตกน้ำขาว โตกโมเรีย โตกใหญ่ และดอนโจด พบในระดับความลึก ๐.๕๐-๑.๕๐ เมตร

จากการศึกษาในชั้นต้น เครื่องปั้นดินเผาที่พบส่วนใหญ่มีอายุรูปแบบ และมีมือแตกต่างกันหลายยุคหลายสมัยคือ เครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง ยุคก่อนจากพูนันตอนต้น ก่อน พ.ศ. ๗๙๓ - ๙๙๓ แบบทวาราวดี หรือพูนันตอนปลาย พ.ศ. ๑๑๔๓ -๑๓๔๓ พบบริเวณชุมชนบ้านชาด หนองจันทร์สอนและโคกใหญ่ แบบเจนละ พ.ศ. ๑๑๔๓-๑๓๔๓ พบบริเวณดอนโจด แบบกุเลน พ.ศ. ๑๔๒๒ แบบปาปวน พ.ศ.๑๕๙๓-๑๖๑๑ แบบนครวัด พ.ศ.๑๖๕๓-๑๗๒๐ แบบบายน พ.ศ.๑๗๒๐-๑๘๙๓ และแบบบ้านกรวด พ.ศ.๑๔๓๒-๑๗๕๐ พบในบริเวณชุมชนบ้านชาด ชุมชนบ้านแฝก โตกหว่า โตกน้ำขาว โตกใหญ่ หนองจันทร์สอน ชำแฮด และสระสี่เหลี่ยม

นอกจากนี้ยังพบกลุ่มเสมาหินตั้ง ที่ชุมชนบ้านชาด และสระคุด คูเมืองน้อย ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ จากหลักฐานทางโบราณวัตถุยืนยันได้ว่า บริเวณชุมชนบ้านยางมีประชากรอาศัยอยู่ซ้ำซ้อนกันหลายยุคหลายสมัย อย่างต่อเนื่องกันมาตลอดหลายพันปี

ถ้าย้อนลงไปในประวัติศาสตร์ และชาติวงศ์วิทยาของคนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณภาคอีสานของไทย คือ พุทธศตวรรษที่ ๖ -๑๓ แล้ว ดินแดนส่วนนี้ คืออาณาจักรพูนันแน่นอน จากหลักฐานในจดหมายเหตุจีน ระบุว่า เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เมืองหลวงของพูนันอยู่ห่างทะเล ๕๐๐ ลี้ เข้าไปในแม่น้ำใหญ่ ซึ่งไหลมาแต่ตะวันออก ห่างจากหลินยี่ หรือ จำปา ๓,๐๐๐ ลี้ นักปราชญ์โบราณคดีกล่าวว่า แม่น้ำใหญ่ที่กล่าวนี้ คงเป็นแม่น้ำโขงศูนย์กลางหรือนครหลวงของอาณาจักร ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เชื่อว่าตั้งอยู่บริเวณเขาบาพนม หรือใต้เมืองจำปาศักดิ์ลงมา^{๕๓}

คังไถ่ (KANG TAI) พุทธจีนที่เดินทางมาอาณาจักรพูนัน เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๘ ได้บันทึกไว้ว่า อาณาจักรพูนันเจริญรุ่งเรือง และขยายอิทธิพลออกไปกว้างขวางมาก คือ ทางฝั่งตะวันออก ขยายออกไปถึงภาคใต้ของเวียดนาม ภาคตะวันตกครอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของประเทศไทยไปจรดประเทศพม่า ภาคใต้ขยายลงไปถึงตอนเหนือของแหลมมลายู

^{๕๓} ภารต มหาขันธ, **พื้นฐานอารยธรรมไทย**, เอกสารประกอบการบรรยายวิชาประวัติศาสตร์, (ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๙๔-๙๘.

ดอกเตอร์เวลล์ นักปราชญ์ทางโบราณคดี มีความเห็นว่าถนนโบราณที่มีซากอยู่ในภาคกลาง และภาคอีสานปัจจุบัน พูนขึ้นสร้างขึ้นไว้ก่อน โดยตัดเลียบบึงแม่น้ำโขง ขึ้นมาแล้ววกไปทางทิศตะวันตกไปตามลำน้ำมูล ผ่านที่ราบสูงในจังหวัดนครราชสีมา ข้ามแม่น้ำป่าสักลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา เห็นจะสร้างขึ้นเพื่อเป็นยุทธศาสตร์ และเป็นทางไปมาค้าขาย ภายในอาณาจักรให้เชื่อมต่อกัน และได้ตั้งเมืองขึ้นเป็นระยะพัก ผ่านกลางที่ริมแม่น้ำป่าสักสายหนึ่ง สำหรับเชื่อมแดนตะวันออกกับตะวันตกได้สะดวก เมื่ออาณาจักรพูนเสื่อมสลาย ถนนสายนี้ก็ร้างไป ครั้นอาณาจักรขอมมีอำนาจขึ้น ขอมจึงใช้ถนนสายที่ประเทศพูนเคยใช้มาก่อน

อารยธรรมอาณาจักรพูน จากหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและโบราณวัตถุ ซึ่งได้แก่จดหมายเหตุจีน พงศาวดารจีน และโบราณวัตถุที่ค้นพบ ทำให้ทราบถึงความเจริญในด้านต่าง ๆ ของอาณาจักรพูน กล่าวคือเดิมพูนมีหัวหน้าเป็นสตรี ภายหลังนางได้แต่งงานกับพราหมณ์ซึ่งเดินทางมาจากอินเดียชื่อว่าโกณฑัญญะพราหมณ์ พราหมณ์ผู้นี้นำระบบเทวราชของอินเดียมาใช้ และเป็นการเริ่มต้นของยุควัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีได้แก่ คติการมีกษัตริย์แบบฮินดูหรือพุทธ ปกครองอาณาจักร กษัตริย์มีสถานภาพเป็นสมมติเทพ ผู้มีอำนาจเป็นล้นพ้นในการปกครองอาณาจักร ทั้งเป็นเจ้าชีวิต ทั้งเป็นเจ้าแผ่นดิน และตัดสินใจสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด นอกจากนั้นอาณาจักรพูนยังรับและเลียนแบบกฎหมายอันศักดิ์สิทธิ์ของฮินดู ซึ่งได้แก่กฎหมายพระมนู หรือมานวะธรรมศาสตร์

๔.๑.๓ สถาปัตยกรรมและประติมากรรมในชุมชนบ้านยาง

ร่องรอยของสถาปัตยกรรมของอาณาจักรพูนที่เหลืออยู่น้อยมาก เพราะบ้านเรือนส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ได้ถุนสูง จึงผุพังสูญหายไปหมด ที่หลงเหลืออยู่บ้าง เป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมร ยุคก่อนเมืองพระนคร เป็นอาคารที่สร้างขึ้นด้วยหินก่อ เป็นรูป ๔ เหลี่ยม ยกพื้นสูงประมาณ ๗๕ - ๑๐๐ เซนติเมตร หน้าต่างเป็นวงโค้ง ขนาดย่อม หลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ

ในชุมชนบ้านยาง มีร่องรอยที่เป็นหลักฐานการกระทำของมนุษย์ในอดีต และยังคงเหลือให้เห็นได้บนภาพถ่ายทางอากาศ ซึ่งมีทั้งคูน้ำคันดินล้อมรอบบริเวณซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของคนในอดีต หรือศาสนสถาน บางแห่งเป็นสระน้ำ บาราย หรือมีชื่อเรียกกันต่าง ๆ เช่น สระคุด ที่บ้านหนองตาด บางแห่งเป็นคูน้ำคันดิน กั้นน้ำยาว เชื่อมระหว่างเนินกั้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับเขื่อนในปัจจุบัน แต่จะแตกต่างกันที่มีลักษณะของการก่อสร้าง และการใช้ประโยชน์ลักษณะของคันดินที่ปลายเชื่อมตรงที่ต่อเชื่อมกับเนิน จะงอไปทางท้ายน้ำ เป็นช่องทางที่ให้น้ำที่มากเกินไปไหลผ่าน เช่น ที่ชุมชนคูเมืองน้อย หนองตาด กับชุมชนบ้านแฝก แสดงให้เห็นถึงลักษณะการกักเก็บน้ำไว้ในคูกว้าง ตัวคันดินเป็นสันกั้นน้ำและทางเดินติดต่อระหว่างชุมชน นอกจากนี้ยังมี

ร่องรอยที่เป็นคูน้ำเชื่อมระหว่างชุมชนคูเมืองน้อย กับโคกตาลบ้านยาง คูเมืองน้อยหนองตาด กับบ้านจิว บ้านจิวกับบ้านชาติ บ้านชาติกับโคกขามและบ้านแฝกกับบ้านสระสีเหลี่ยม มีลักษณะการเชื่อมต่อของคูน้ำคันดิน ในบริเวณชุมชนบ้านยางดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า บริเวณนี้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีประชากรหนาแน่นอย่างแน่นอน^{๕๔}

คูน้ำคันดินที่ขุดล้อมรอบ มีลักษณะของการกักเก็บน้ำ การน้ำเข้ามาเก็บในคูรอบชุมชน เพื่อการอุปโภคบริโภค เกษตรกรรม และเชื่อมโยงระหว่างชุมชนนอกจากนี้ยังพบว่ามีสระน้ำบาราย สร้างขึ้นควบคู่เป็นระยะๆ ร่องรอยที่ได้พบซึ่งมีอยู่มากมายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการเก็บกักน้ำอย่างเป็นระบบ และมีการเชื่อมโยงในลักษณะเช่นเดียวกับระบบการชลประทานบริเวณชุมชนบ้านยางมีชุมชนโบราณที่ปรากฏให้เห็น มีลักษณะต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้คือ

๔.๑.๓.๑ แหล่งชุมชนที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ได้แก่ ชุมชนโบราณคูเมืองน้อย และชุมชนโบราณบ้านชาติ ซึ่งชุมชนคูเมืองน้อย มีคูล้อมรอบ ๑ ชั้น ภายในบริเวณที่คูคันดินล้อมรอบ มีพื้นที่ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ไร่ ทางทิศตะวันออกบริเวณสระคูหนองตาด คูเหมือนถูกจัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ประกอบพิธีกรรม เพราะได้พบแท่งหินตั้งขนาดใหญ่ อันเป็นลักษณะเด่นทางคตินิยมของชนชาติที่ใช้ภาษามอญ

๔.๑.๓.๒ ชุมชนโบราณบ้านชาติ มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ๒ ชั้น คูชั้นในลักษณะเกือบวงกลม มีทางเข้าออกทางทิศตะวันออกกลางเนินชั้นในมีศิลาแลง เรียงซ้อนกันอยู่ จัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรมบริเวณคูชั้นนอก มีพื้นที่ไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ไร่ พบเครื่องปั้นดินเผา และเศษเครื่องปั้นดินเผามากมาย ในระดับความลึก ๒.๕๐ เมตร พบเครื่องปั้นดินเผาแบบฟูนันทอนตัน ประมาณ พ.ศ.๗๙๓ -๙๙๓ และแบบทวาราวดี (ฟูนันทอนปลาย) พ.ศ. ๑๑๔๓ - ๑๓๔๓ ในระดับความลึก ๐.๒๐ - ๑ เมตรพบเครื่องปั้นดินเผาแบบบ้านกรวด พ.ศ. ๑๔๓๒ - ๑๗๕๐^{๕๕}

การศึกษาชุมชนโบราณ ที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีของชาร์ลไฮแอม และอำพัน แจงามมีหลักฐานแสดงว่า เป็นชุมชนที่มีอายุไม่น้อยกว่า ๒,๕๐๐ ปีเป็นอย่างแน่นอน ซึ่งสรุปว่าลักษณะของคูน้ำคันดิน แบบวงกลมจะเกิดขึ้นก่อนแบบสี่เหลี่ยมรูปแบบสี่เหลี่ยมนี้คงได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียโดยผ่านทางเขมรเพราะการกำหนดขนาดเมืองก็ตีขนาดอิฐหรือประเทศที่ดีอินเดียมักบอกเป็นความกว้างความยาวเมืองเก่า

^{๕๔} อำพัน เหล่าธรรมทัศน์, “วิจัยทัศนการปกครองท้องถิ่นและแผนกระจายอำนาจ”, (กรุงเทพฯ: ดีแอลเอส, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๕.

^{๕๕} วิลาศ โภธิสาร, วิถีอีสาน วิถีกาย, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๒), หน้า ๙๔-๙๘.

อาจกล่าวได้ว่า คุณ้ำคันดินทรงสี่เหลี่ยมอยู่ในยุคที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียเป็นต้นมา คือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๗ สำหรับคุณ้ำคันดินแบบทรงกลมที่บ้านชาด และคูเมืองน้อย คงไม่ได้รับ อิทธิพลจากอินเดียอย่างแน่นอน เพราะไม่สอดคล้องกับรูปแบบของการก่อสร้างแบบอินเดีย

๔.๑.๓.๓ แหล่งชุมชนที่มีสระน้ำบาราย สระน้ำ ตะพัง และบารายเป็นแหล่งน้ำรูป สี่เหลี่ยมที่แสดงลักษณะที่คนในสมัยโบราณขุดขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำ ลักษณะการขุดสระน้ำเหล่านี้ มี หลายรูปแบบ ทั้งที่ขุดขึ้นมาเป็นคันดินล้อมรอบชุมชน และการขุดสระที่ชุมชนบ้านชาดบ้านจิวชุมชนคู เมืองน้อย สระคูต เป็นต้น ที่ตั้งของชุมชน ตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เหมาะสมไม่ไกลไปจากสระน้ำ บา รายในการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างสระน้ำบาราย กับโบราณสถานของโครงการวิจัยชุมชน โบราณสถานจากภาพถ่ายทางอากาศพบว่า สระน้ำ บาราย มีความสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัดเช่น สระน้ำที่บ้านชาด สระคูต บ้านหนองตาด สระสี่เหลี่ยม และหนองกะทิง เป็นต้น

ข้อสังเกตความสัมพันธ์กับโบราณสถาน และรูปแบบของสระน้ำบาราย ทำให้เชื่อว่า สระน้ำบาราย เหล่านี้ น่าจะมีช่วงเวลาการสร้างได้หลายช่วงเวลา และมีหลักฐานที่น่าจะเชื่อถือได้ ว่าสระน้ำบาราย เหล่านี้ สร้างขึ้นภายหลังที่มีความนิยมขุดคู คลอง รอบชุมชนโบราณ

เมื่อนำหลักฐานทางโบราณสถานโบราณวัตถุ ในละแวกใกล้เคียงเช่น สระน้ำ บาราย ที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินเมืองต่ำ กลุ่มเสมาหินตั้ง ในเขตอำเภอนางรอง และการรับ อิทธิพลจากอินเดียผ่านทางขอมพระนคร มาประกอบทำให้น่าเชื่อได้ว่าสระน้ำบารายเหล่านี้สร้างขึ้น ในสมัยของอาณาจักรขอมประมาณพุทธศตวรรษ ที่ ๑๓-๑๗

๔.๑.๓.๔ แหล่งชุมชนโบราณที่มีความสัมพันธ์เด่นชัดกับสภาพภูมิประเทศ ได้แก่ ชุมชนโบราณบ้านจิวชุมชนโบราณบ้านแฝกบริเวณชุมชนวัดบ้านยางปัจจุบัน ที่สร้างบนเนินสูง ตาม สภาพธรณีวิทยา อาจเป็นเนินที่เกิดจากการดันตัวของชั้นเกลือหินที่อยู่เบื้องล่างและรอบๆเนินจะเป็น ที่ลุ่ม เกิดการละลายของเกลือจนเป็นแอ่งน้ำ

๔.๑.๔ การก่อตั้งชุมชนบ้านยางลาว

ชาวลาวเวียงอพยพมาจากเมืองเวียงจันทร์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้วยสาเหตุการเมืองการสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทยมีร่องรอย หลักฐานว่าอพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี (จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒)และอพยพเข้ามาอีกครั้งในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ต่างๆ หลายภูมิภาค โดยเฉพาะทางภาคอีสานได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด เป็นต้น^{๕๖}

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการปรับเปลี่ยนการปกครองยกเลิก ระบบไพร่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญส่งผลประชาชนทุกกลุ่มสามารถเดินทางโยกย้ายตั้งถิ่นฐานทำ

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางจรัส แก้วนาพันธ์, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

มาหากินในพื้นที่ต่างๆที่ต้องการได้โดยสะดวก และในช่วงเวลานั้นระบบเศรษฐกิจไทยมีการเปลี่ยนแปลง นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อส่งออกโดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าว การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจนี้เป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการโยกย้ายถิ่นของประชากร เนื่องจากรัฐต้องการผลิตข้าวให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดชุมชนหลายแห่งต้องโยกย้ายถิ่นฐานไปยังบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าในช่วงเวลานั้นมีหลายชุมชนที่เห็นว่าที่ดินของตนไม่อุดมสมบูรณ์หรือไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรมจึงโยกย้ายไปหาที่ดินถิ่นฐานใหม่ตั้งชุมชนใหม่ในพื้นที่ห่างไกลออกไป รวมถึงความต้องการติดตามหาญาติพี่น้องที่พลัดพรากจากกัน ซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานก่อนหน้ากลุ่มของตน และในทางกลับกันมีบางชุมชนที่มีที่ดินอุดมสมบูรณ์แต่ถูกรุกไล่จากผู้ที่มาใหม่ทำให้ต้องอพยพย้ายถิ่นออกไปและหาพื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน^{๕๗}

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองเผชิญภาวะสงครามและภาวะเศรษฐกิจถดถอย รัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงครามพยายามรักษาเสถียรภาพบ้านเมืองด้วยมาตรการต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมความเป็นไทย โดยเฉพาะเรื่องภาษาที่ให้เปลี่ยนมาใช้ภาษาไทยภาคกลางเป็นภาษาหลักเพื่อแสดงถึงความเป็นไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ ภาษาท้องถิ่นได้รับผลกระทบจากนโยบายชาตินิยมกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาถิ่นเป็นของตนเองก็ได้รับผลกระทบในช่วงเวลานั้นพบว่ามีคนลาวในหลายพื้นที่รู้สึกว่าการพูดภาษาลาวไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประจำชาติและความทันสมัยมีชาวลาวจำนวนไม่น้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่พ่อหรือแม่แต่งงานกับคนไทยมาก่อนหน้านี้เริ่มเปลี่ยนมาพูดภาษาไทยและปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับความเป็นไทยภายหลัง พ.ศ.๒๕๐๐^{๕๘}

เมื่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขยายตัวอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐบาลพัฒนาความเจริญและสร้างทางหลวงจากเมืองใหญ่ไปสู่หมู่บ้านชนบท ส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร ชุมชนได้รับความเจริญและเกิดการขยายตัวมีการขยายหมู่บ้านและแยกบ้านไปตามทางหลวงหรือเขตที่มีความเจริญ ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายจังหวัด ทั้งศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ฯลฯ ในขณะที่วิถีชีวิตและประเพณีก็ได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับคามทันสมัยและมีค่านิยมที่เน้นความศิวิไลซ์เป็นหลัก

จากหลักฐานเอกสารและคำบอกเล่าชาวลาวเวียงชุมชนบ้านยาง ต.บ้านยาง อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ เป็นชุมชนเก่าแก่ประมาณความตามคำบอกเล่าอยู่ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ว่าคนในชุมชนบ้านยางมีเชื้อสายมาจากเวียงจันทร์ ผังลาวในสมัยนั้น เมื่อคราวเวียงจันทร์ถูกตีแตก ท้าวเพี้ยชันพาคครอบครัวอพยพ จะไปเมืองของ ประเทศเขมร แต่ไปไม่ถึงเพราะเสบียงอาหารหมด จึงพักอยู่เมืองอรัญประเทศ (อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้วใน

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางเข็มพร ชาติดำดี, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางละมัย เนตรวิลา, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ปัจจุบัน) และตัดสินใจจะกลับจึงเดินทางผ่านมาเมื่อนารอง ซึ่งในขณะที่นั้นท่านได้ให้พระสงฆ์สามรูป พักอยู่ที่นี้จึงแวะกลับมารับ ซึ่งได้แก่ พระอาจารย์เจ้ย พระอาจารย์คาน และพระอาจารย์หงส์ (พระ ลูกชายท้าวเพี้ยชั้น) เมื่อพบพระลูกชายแล้ว ท้าวเพี้ยชั้นจึงพักที่บ้านที่บ้านท่าลาว ท้าวเพี้ยชั้น ตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่แถบลำน้ำใกล้ท่าลาว จึงออกสำรวจหาชัยภูมิที่เหมาะสมที่จะตั้งหมู่บ้าน จึงเลียบตามลำน้ำซึ่งก็คือลำน้ำรองในปัจจุบันเดินเรื่อยมาทางเหนือ จำพบลำน้ำออกเป็นสามสาย ได้แก่ ลำน้ำรองลำปะเทีย และลำมาศ ลำน้ำหลักคือลำมาศ ที่แยกจากลำน้ำมูลแลลำมาศได้สิ้นสุดที่ แยกดังกล่าว

ต่อมาท่านได้เดินทางถึงทุ่งหินลาด และพักอยู่ที่นั่นนานเท่าไรมิอาจทราบ แล้วเดินทางต่อ โดยเดินเลียบมาตามลำน้ำมาศ จึงพบทุ่งละหานเหนือเป็นทุ่งกว้างมีน้ำปลา อุดมสมบูรณ์ แต่เป็นที่ลุ่ม ไม่เหมาะกับการตั้งบ้านเรือน จึงเดินสำรวจเรื่อยไป พบโนนป่าทึบ (โนนอีซ่า) ถัดจากโนนอีซ่าไปเป็น ทุ่งกว้างเป็นทางน้ำไหลผ่านติดทางด้านเหนือเป็นโนนป่าทึบ กินบริเวณตั้งแต่ทิศตะวันตกขึ้นไปทาง ทิศตะวันออกเป็นป่าทึบหนาจึงไม่เหมาะกับการตั้งบ้านเรือน ตัดขายป่าด้านเหนือจะมีต้นโพธิ์ ต้น ขนาดใหญ่มากมาย โดยขึ้นกระจายทั่วบริเวณ และทิศตะวันตกป่าโพธิ์ จะมีลำห้วยมาบรรจบกันมี ต้นยางและต้นไทรมากมาย ตัดป่าโพธิ์ด้านเหนือ เป็นโนนเหมาะสม ที่จะตั้งบ้านเรือนท้าวเพี้ยชั้นจึง ตัดสินใจที่ที่โนนนี้ จึงเป็นบ้านยางหมู่ ๑ ในปัจจุบัน^{๕๙} โดยได้มีวัดโพธิ์ย่อยเป็นศูนย์กลางทางจิต วิญญาณของชุมชนบ้านยางลาว

๔.๑.๕ จุดกำเนิดวัดโพธิ์ย่อย

เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งสุดท้ายบ้านเมืองถูกพม่าทำลาย ถูกไฟไหม้เกือบไม่มีอะไรเหลือ จะเหลือบางส่วนมีวัดหนึ่งไม่ทราบว่าเป็นวัดใดอยู่ในเมืองหลวงเหลืออยู่เพียงกุฏิสงฆ์มีห้องเก็บของ เหลืออยู่และในห้องนั้นมีตู้คล้ายกล่องปิดไว้มีดขีดแต่มีตัวอักษรเขียนไว้สองตัวคือ ตัว ก และ ถ ทาง ราชการสมัยฟื้นฟูเมืองไม่ทราบความหมายจึงได้นิมนต์พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถให้แปลไข อักษรปริศนาดังกล่าวแต่ไม่มีท่านใดแปลได้ต่อมามีพระธุดงค์มาจากภาคอีสานทราบว่ามีมาจาก อุดรราชธานีซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีความสามารถทางอาคมท่านสามารถแปลไขปริศนาได้ความว่า ก,ถ คือให้กระถุงหรือทุบตุนั้นจึงกระถุงออกภายในตุนั้นมีสิ่งสำคัญมากมายและมีข้อความสั้น ๆ เขียนไว้ว่า “บ้านยางเพี้ยชั้น วัดโพธิ์ย่อย” จึงได้พบคำว่า บ้านยาง วัดโพธิ์ย่อย ตั้งแต่สมัยนั้น ทางราชการจึงให้ สืบหาควาบ้านนี้อยู่ที่ใด วัดโพธิ์ย่อย บ้านยาง เป็นวัดราษฎร์และเป็นวัดโบราณไม่ปรากฏนามผู้สร้าง แน่นนอนที่ชัดเจนแต่สันนิษฐานตามประวัติบ้านยางน่าจะเป็นวัดที่ประชาชนที่มาตั้งหมู่บ้านยุคแรกซึ่ง นำโดย ท้าวเพี้ยชั้น ซึ่งชาวบ้านยางเชื่อว่า ท่านบรรพชนคนแรกของบ้านยางได้นำประชาชนร่วมกัน สร้างขึ้นประมาณพุทธศักราช ๒๒๕๒ - ๒๓๐๑ และสร้างในสมัยเดียวกันกับหมู่บ้าน โดยให้ชื่อว่า วัด

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติธาดา, รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ และเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ย่อย, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

โพธิ์น้อย”ตามลักษณะพื้นที่ ที่มีต้นโพธิ์ขึ้นอยู่กระจายทั่วบริเวณวัด และบริเวณใกล้เคียง ตามหลักฐานที่ปรากฏในกองพุทธศาสนาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินั้น วัดโพธิ์น้อย ได้รับการประกาศตั้งวัดที่ปรากฏในเอกสารทางราชการเมื่อพุทธศักราช ๒๓๐๑ ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงแห่งกรุงศรีอยุธยาและในปี พ.ศ. ๒๓๐๑ นี้เป็นช่วงระยะเวลาที่คาบเกี่ยวกับการเปลี่ยนการเสวยราชสมบัติแห่งพระมหากษัตริย์ถึง ๓ พระองค์

วัดโพธิ์น้อยบ้านยางได้รับการประกาศตั้งวัดในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดกันแน่ และมีประกาศตั้งได้อย่างไรทั้งที่หลวงขณะนั้นมีความวุ่นวายเป็นอย่างยิ่ง เพราะตามเหตุผลทางประวัติศาสตร์แล้ว บริเวณชุมชนบ้านยางนั้นเป็นเมืองขึ้นกับทางเมืองนางรอง หรือขึ้นตรงกับราชวงศ์ล้านช้าง ซึ่งมีเมืองจำปาศักดิ์เป็นเมืองหลวง และหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น จำปาศักดิ์เป็นหัวเมืองของอยุธยาอีกทอดหนึ่ง^{๖๐} แต่ถึงอย่างไร วัดโพธิ์น้อยมีหลักฐานตั้งวัดในพุทธศักราช ๒๓๐๑ อย่างแน่นอน และเมื่อนับมาถึงปี พ.ศ.๒๕๕๒ ก็เป็นเวลา ๒๕๒ ปีในเอกสารหลักฐานที่ปรากฏในกองพุทธศาสนา ฯ เช่นเดียวกัน แสดงไว้ว่าวัดโพธิ์น้อยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (อนุญาตให้สร้างอุโบสถ) ในปีพุทธศักราช ๒๓๑๐ และเป็นปีที่กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตก จนเสียกรุงแก่กษัตริย์พม่าและไม่มีพระมหากษัตริย์ ปกครอง แต่วัดโพธิ์น้อยก็มีการได้รับประกาศพระราชทานวิสุงคามสีมาในปีนั้นตามหลักฐานที่ปรากฏนี้^{๖๑} วัดนี้คงไม่ได้สร้างเสร็จลงเพียงปีเดียว จะต้องมีการสร้างมาก่อนหน้านั้นอย่างแน่นอน อาจารย์วิจิตร มะลิสุวรรณ ครูโรงเรียนบ้านยาง คุรุราษฎร์รังสรรค์ ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชุมชนบ้านยางอย่างจริงจัง

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒ ลงความเห็นไว้ว่า บ้านยาง “น่าจะเกิด (ตั้ง) ขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๒๕๒ หรือประมาณ ๒๘๒ ปีมาแล้ว (พ.ศ. ๒๕๓๒ ปีที่ศึกษา) โดยพ่อเพี้ยชัน บรรพชนของชาวบ้านยาง ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนบ้านใต้” น่าจะเริ่มสร้างมาก่อนตั้งวัด ประมาณ ๕๒ ปี จึงได้ขออนุญาตทางราชการตั้งวัดขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๓๐๑ ถ้านับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๐๑ มาถึง พ.ศ.๒๕๕๒ ก็เป็นจำนวน ๒๕๒ ปีเมื่อท้าวเพี้ยชันได้ตกลงที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านยาง ประกอบกับท่านมีพระถึงสามรูปติดตามาด้วย จึงเลือกเอาบริเวณป่าต้นโพธิ์ซึ่งอยู่ติดกับที่ตั้งหมู่บ้านเป็นที่สร้างวัด และให้พระทั้งสามรูปอยู่ประจำ หรือไม่ก็พระสงฆ์ที่มากับท่านเป็นผู้สร้างเอง เดิมคงไม่มีเสนาสนะอะไรมากนักคงมีเพียงกุฏิสงฆ์แต่ที่เป็นโบราณสถานวัตถุที่นับว่าเก่าแก่ที่สุดในวัดคือ พระพุทธรูปปางมารวิชัยไม่ทราบชัดว่าสร้างสมัยวัดหรือสร้างมาก่อน เป็นพุทธศิลปะที่ไม่ประณีตนัก ลักษณะร่างกายกำยำ เตี้ยล่ำน่าเกรง

^{๖๐} Watchawong,D . The Presentation of the Yuan Ethnic identity in the context of tourism vai local museum and riverside market. A Case study of Yan Community Tontan Sao Hai District. Saraburi Province. Academic services Journal Prince of Songkla university. ๒๐๑๑ (September – December. ๑๓๐-๑๔๗).

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติธาดา, วันที่ ๓๑ มกราคม.๒๕๖๑

ขามยิ่งนัก ไม่มีลวดลาย เป็นพระพุทธรูปถือปูนปั้น และมีพระพุทธรูปเล็ก ๆ ทำจากไม้บ้าง เขาควาย บ้าง จำนวนหนึ่งเป็นปริวาร ชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถว่า “หลวงพ่อกใหญ่” เรียกพระพุทธรูปเล็กว่า “พระน้อย” แต่พระพุทธรูปทั้งหมดนี้ เป็นศิลปะสมัยอยุธยาผสมศิลปะลาวหรือ ลานช้าง เมืองจำปาศักดิ์ เพราะได้มีผู้บ้านยางเคยไปประเทศลาว และได้เห็นพระพุทธรูปลาวแล้ว มี ลักษณะเหมือนกันและมีพระพุทธรูปในลักษณะนี้อยู่หลายวัดในจังหวัดบุรีรัมย์ และที่ประเทศลาว เมื่อกล่าวถึงวัดโพธิ์น้อย ต้องกล่าววัดที่แตกสาขากออกไปอีก^{๖๒}

สำหรับบริเวณชุมชนบ้านยาง ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี ในสมัยอาณาจักรเจนละ มากมาย ดังนี้คือ

กลุ่มใบเสมาหินตั้ง ซึ่งเดิมเป็นระบบหินตั้ง ตามประเพณีนิยม นับถือบรรพบุรุษ ต่อมา เมื่อศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามา เสมาหินจึงเป็นคตินิยมทางศาสนาไป นิยมวาง ไว้ตามโคกตามเนิน ซึ่งจัดไว้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือศาสนสถาน พบเป็นจำนวนมากที่สุดในเขต อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มใบเสมาหิน บางแห่งเป็นศิลาแลง เช่น บริเวณชุมชนบ้านซาด และคูเมืองน้อย สระคูต หนองตาด มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ -๑๔

การค้นพบเครื่องปั้นดินเผารูปสิ่งโตของพ่อกใหญ่ถนอม สุดตาชาติ ที่บริเวณดอนโจด ลึก จากระดับผิวดิน ๑ - ๑.๕๐ เมตร มีลักษณะเหมือนกับที่คณะสำรวจแห่งมหาวิทยาลัยเพนซิล-ไทย (Pencil - Thai) ได้ขุดพบที่จันเสน อำเภอดงเจริญ จังหวัดนครสวรรค์ และได้กำหนดอายุไว้ในช่วง พ.ศ. ๑๑๔๓ - ๑๓๔๓ นอกจากนี้ ยังพบเศษเครื่องปั้นดินเผา จำนวนมากมายหลายแบบ เช่น ช้าง หงส์ วัว ไหปากผาย ที่รอบปากสีแดง และสีขาว ซึ่งเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้แสดงว่า ในช่วง พ.ศ. ๑๑๔๓ - ๑๓๔๓ บริเวณชุมชนบ้านยาง มีชุมชนและประชากรอย่างหนาแน่น

ประติมากรรมที่ช่วยให้การวินิจฉัยอายุของชุมชนโบราณบ้านยางได้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือการ พบเทวรูปสตรี นุ่งผ้าจีบเป็นริ้ว ที่บริเวณสระอรพิมพ์ สระสี่เหลี่ยม ลักษณะของเทวรูปสตรีศิลา ดังกล่าว เป็นศิลปะในสมัยเจนละเหนือ (เจนละบก) นั่นเอง^{๖๓}

ข้อสังเกต หลวงพ่อกประธานในอุโบสถวัดโพธิ์น้อย บ้านยาง ลักษณะองค์พระมีความ สูงกับความกว้างเท่ากัน ท่าทางแข็งแรง กระด้าง มีอำนาจ แบบพระเป็นเจ้าของพราหมณ์ มากกว่า เมตตากรุณาซึ่งศิลปะดังกล่าว แตกต่างจากพุทธรูปในสมัยทวารวดี เชียงแสน สุโขทัย อยุธยา และ นครวัด หรือแบบบายัน โดยสิ้นเชิง^{๖๔}

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายจำลอง ยิ่งเสมอ, วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางสี สุดตาชาติ, วันที่ ๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระอธิการสมพร อนาลโย, วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๐.

องค์พระประธานในอุโบสถ มีลักษณะตรงกับศิลปะแบบคุปตะในอินเดีย ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของศิลปะในสมัยอาณาจักรเจนละ อายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ หลวงพ่อใหญ่วัดโพธิ์น้อย

หลวงพ่อใหญ่วัดโพธิ์น้อย เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สร้างด้วยวิธีการก่ออิฐถือปูน ฝีมือช่างชาวบ้านไม่ค่อยประณีตมากนัก คาดว่าน่าจะสร้างมาพร้อมกับวัด หรือก่อนตั้งวัด

ลักษณะของพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างคือมีลักษณะพระเศียร(ศรีษะ)ใหญ่ เม็ดพระศก(ก้นหอย)แหลม พระเกตุ(เปลวเพลิง)แหลมยาว พระพักต์(ใบหน้า)กลม พระนาสิก(จมูก)โต่งใหญ่ พระโอษฐ์ (ปาก)บึ้ง พระหัตถ์(มือ)และพระบาท(เท้า)ใหญ่ ฐานมีความกว้างใหญ่ และมีความสูงพอสมควร^{๖๕}

ภาพที่ ๑ แสดงหลวงพ่อใหญ่ วัดโพธิ์น้อย

๔.๑.๖ การแต่งกายของชุมชนบ้านยางลาว

นอกจากอาหารในชีวิตประจำวัน จะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของชาวลาวได้ชัดเจนแล้ว อย่างหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ ผ้าทอมือของชาวลาวเวียงชุมชนบ้านยางลาว การทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตมาตั้งแต่โบราณ และถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้หญิงลาวเพราะการทอผ้าได้งดงามเป็นสิ่งสะท้อนว่า มีความพร้อมในการออกเรือนหรือการแต่งงาน^{๖๖} ผู้หญิงลาวจะใช้เวลาว่างจากงานบ้านงานเรือน และการทำไร่ไถนาทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของคนในครอบครัว โดยใช้เวลากลางคืน^{๖๗} เวลาหยุดพักเพื่อรอคอยการเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยใช้ฝ้ายเป็นวัตถุดิบหลักในการทอ การ

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายบุญเต็ม กัลยาพานิช, วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางดาวประกาย วิหกเหิน, วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระมหาสนอง กิตติสาโล ปธ.๙, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

เรียนรู้วิธีที่จะเป็นการเรียนโดยการปฏิบัติสืบทอดกันมาในครอบครัว หรือเครือญาติใกล้ชิด ลวดลายบนผืนผ้าที่ผู้ทออาจเรียนรู้จากบรรพบุรุษและออกแบบลายของตนเองขึ้นมา ทำให้ผ้าแต่ละผืนมีความเฉพาะตัว กลุ่มชาติพันธุ์ลาวในบริเวณอุทยานเขากระโดงยังคงมีสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าแบบดั้งเดิมอยู่ โดยนำลายผ้าโบราณมาแกะลายแล้วทอตามลวดลายแต่ไม่ได้ปักเส้นด้ายสำหรับทอผ้าเองเนื่องจากเสียเวลามากเพื่อความสะดวกจึงใช้เส้นด้ายทอสำเร็จรูปจากโรงงาน การทอผ้าด้วยเทคนิคการจกซึ่งก็คือการทอลวดลายบนผืนผ้าด้วยการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ^{๖๘} การจกจะใช้ไม้หรือขนเม่น จกหรือควักเส้นด้ายสีอื่นต่าง ๆ ขึ้นมาบนเส้นยืนให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการ โดยมีเส้นยืนเป็นด้ายสี แดงซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของผ้าลาวเวียง แล้วนำมาเป็นส่วนประกอบของตีนผ้าขึ้น หรือที่เรียกว่า “ผ้าขึ้นตีนจก”^{๖๙}

ผ้าขึ้นตีนซึ่งเป็นผ้าถุงของผู้หญิงถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นอย่างหนึ่ง ผ้าผืนหนึ่งประกอบด้วยผ้าสองส่วนคือ ส่วนตัวที่เป็นการทอด้วยสีพื้นหรือลวดลาย พื้นฐานโดยไม่ได้ทอแบบจก ส่วนตีนทอด้วยวิธีการจกแล้วนำไปต่อเชิงผ้า เรียกว่าตีนขึ้นหรือตีนจก ตรงส่วนนี้จะมีลวดลายงดงามมากใช้เวลานานในการทอ ผู้ทอต้องใช้ความละเอียดและมีความอดทน สูงในการทอให้มีความงดงาม และได้ลวดลายตามที่ต้องการ ลายตีนจกที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวลาว เวียงก็คือลายซีกสามเหลี่ยม โดยทอกลายเป็นสามเหลี่ยม ๔- ๗ แถว และมีสร้อยเฉพาะตีนล่าง ส่วน ด้านบนไม่มีสร้อย^{๗๐}

ปัจจุบันยังนิยมแต่งกายด้วยผ้าทอมือเหล่านี้ในชีวิตประจำวัน และจะมีวันในการแต่งกายแบบลาวเต็มรูปแบบในเทศกาลสำคัญ แต่การทอผ้าเพื่อใช้นั้นได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ผู้หญิงลาวที่ทอผ้าได้มีไม่มากนัก มีเพียงผู้เฒ่าผู้แก่ และเยาวชนผู้สนใจจำนวนหนึ่งที่พยายามสืบทอดการทอผ้าแบบผ้าขึ้น^{๗๑} การทอผ้ากับวิถีชีวิตของชาวลาวได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป การทอผ้าไม่ใช่ส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของผู้หญิงอีกต่อไป เนื่องจากผู้หญิงมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นและสามารถซื้อหาผ้าที่ทอสำเร็จแล้วมาใช้ได้ การทอผ้าเป็นเรื่องของการประกอบอาชีพเสริม การอนุรักษ์ความงดงามของลายผ้าและการสร้างอัตลักษณ์เพื่อความโดดเด่นของชุมชนมากกว่าเป็นเรื่องของคุณค่าของผู้หญิงหรือปัจจัยในการเลือกคู่ครองของผู้ชาย ค่านิยม ของการการเป็นแม่เรือนที่ดีเปลี่ยนไปไม่จำเป็นต้องทอผ้าได้ก็สามารถเป็นแม่เรือนที่สมบูรณ์ได้ ส่งผลให้ผู้หญิงที่ทอผ้าเป็นลดน้อยลงจากในอดีต ความหมายที่เคยอยู่คู่กับการทอผ้าโดยเฉพาะ

^{๖๘} สัมภาษณ์ รังสิทธิ วิหกเหิน, อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นางสายทอง กลอนโพธิ์, วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตินาถา, วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระมหาสนอง กตวีโร ปธ.๙, วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ค่านิยมใน การเลือกคู่ครองของผู้ชายที่จะเลือกผู้หญิงที่ทอผ้าไต้งดงาม และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการเป็น ผู้หญิงที่สมบูรณ์และเป็นแม่เรือนที่ดีถูกลดทอนให้เลือนหายไปจากวิถีชีวิตด้วยเช่นกัน
ความเชื่อและประเพณี^{๗๒}

ความเชื่อเป็นสิ่งที่มอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของชาวลาว โดยเฉพาะความเชื่อในรูปของศาสนาและอำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติหรือภูตผีวิญญูณต่างๆ เป็นระบบความเชื่อพื้นฐานที่มีมานานในสังคมทุกแห่ง และยังถือเป็นระบบที่ใช้ในการ รักษากฎเกณฑ์ระเบียบสังคมด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีความ เชื่อในเรื่องการนับถือผีอยู่ก่อนที่วัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนาแบบพราหมณ์และพุทธจะเข้ามา อิทธิพลต่อผู้คนในดินแดนแถบนี้ และหลังจากการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์และพุทธแล้ว การนับ ถือผียังมีสืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้^{๗๓}

จากความเชื่อดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมได้มีประเพณี พิธีกรรมที่เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความเชื่อและถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติในวิถีการดำเนินชีวิตไม่ได้แยกอย่างชัดเจนว่าพิธีใดเป็น ผี พราหมณ์หรือพุทธ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นล้วนมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายสำคัญก็คือนำมาปฏิบัติเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติมีความสุข^{๗๔}

ชาวลาวเวียงบ้านยางเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความ เชื่อ พิธีกรรม และ ประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสาน ความเชื่อทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษเช่นพิธีเบิกหอบ้านเป็นพิธีที่จัดขึ้นทุกปีเพื่อแสดงความเคารพสักการะผีบรรพบุรุษซึ่งเชื่อว่าผี บรรพบุรุษจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน และ ชาวบ้านที่เดินทางไปทำงานนอกชุมชน แต่เดิมนั้นจะเป็นพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษโดยเฉพาะแต่ “ฮีดลีสอง” คำว่า “ฮีด” มาจากคำว่า “จารีตประเพณี” หรือสิ่งที่ยึดถือประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันเป็นระยะเวลายาวนาน ส่วนคำว่า “ลีสอง” หมายถึง เดือนทั้ง ๑๒ เดือนในรอบหนึ่งปี ดังนั้นความหมายโดยรวมๆ จึงหมายถึง งานบุญประเพณีในแต่ละเดือนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว^{๗๕} ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ จุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ตอบแทนบุญคุณของธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยดลบันดาลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ในแต่ละเดือนจะจัดให้มีงานบุญที่แตกต่างกันคือ

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางสูง เพ็งพิช, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายสุริยันต์ คะเนวัน, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยาง, วันที่ ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิรัช วิรสิโล, เจ้าสำนักวัดบ้านโคกดิน, วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ ดร.ดำเกิง โถทอง, อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, วันที่

๔.๑.๗ อัตลักษณ์ของชุมชนบ้านยาง จังหวัดบุรีรัมย์

ปรากฏการณ์ทางสังคมตั้งแต่เดิมจนถึงปัจจุบัน เมื่อมาถึงสมัยที่มีความต่างศักดิ์ การทำให้เกิดสัญลักษณ์ที่สำคัญในชุมชนบ้านยางที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมคือ นาคนำให้สังคมมีความหมายที่น่าสนใจยิ่งนัก โดยเฉพาะศรัทธาอันดั้งเดิมของวัฒนธรรมลาวที่ถูกสร้างบนพื้นฐานสุนทรียะทางศิลปะ ความศรัทธาและอุดมการณ์ของมนุษย์ อันเป็นพื้นที่หลักของสังคม^{๗๖} ในมิติสัญลักษณ์และความหมายของนาคนำให้รูป ภาษา ภาพ และความคิด เป็นร่องรอยกระบวนการความคิดของวัฒนธรรมที่นำมาเลื้อยสู่กระบวนการทางสังคม บนหนทางวถวนของความเข้าใจ ที่จะไขเข้าสู่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและกลไกทางสังคมในชุมชน

การแต่งกายเป็นเครื่องมือทางสังคมในการสื่อความหมายที่มีหลักหรือกฎเกณฑ์ควบคุมอย่างเป็นระบบ การแต่งกายด้วยผ้าชิ้นนั้นอาจมีหลายความหมาย คือความหมายกลุ่มชาติพันธุ์ลาวชนชั้นล่างของสังคม หรืออาจหมายถึงความเป็นคนไทยก็ได้ หากแต่ความหมายในสังคมบ้านยางคือความเป็นผู้หญิง ความงาม การวัดคุณค่าของปัจเจกบุคคล^{๗๗} ชุมชนบ้านยางลาวใช้สุนทรียะทางศิลปะการแต่งกายเป็นเครื่องมือสร้างมายาภาพทางสังคมในอุดมคติ โรแลง บาร์ท ได้เสนอระเบียบความคิดของการแต่งกายแต่ละชุดที่ประกอบขึ้นจากชุดสิ่งของหนึ่งๆ นั้นมีกฎเกณฑ์กำกับอยู่ในสังคmlาวรูปแบบการแต่งกายของชุมชนบางยาลาวนั้น ไม่แตกต่างกันเท่าใด เครื่องบ่งชี้ความแตกต่างระหว่างนั้นอยู่ที่ลวดลายผ้า สังคมใช้เสื้อผ้าลวดลาย ระเบียบความคิดที่กลายเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมภาษาเสื้อผ้าในสังคม

ชาวลาวเวียงผู้หญิงจะนุ่งชิ้นสองชั้นในชีวิตประจำวัน รีมเสื้อรอบตัว และตะเข็บเสื้อด้วยดุกูง ฮ่องตีนกา กาบ เอื้อด้วยด้ายสีแดงขาวควบคู่กัน จะไว้ผมยาวเกล้ามวยไว้ท้ายทอย ปักปิ่นไม้ ใส่ตุ้มหูสร้างตกรหรือต่างหูหลาน กำไลเงินปิดเป็นเกลียว นุ่งเหน็บเดี่ยวมีผ้านปกหัวไปงานต่างๆ ต่อมาในช่วงหลังมีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย ผู้ชายเริ่มมีการซื้อกางเกงแพรสีดามานุ่งสองชั้นดินแดง ใส่เสื้อสะพายย่ามไปงาน

ลักษณะการแต่งกายที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างชุมชนชนบ้านข้างๆ ยังมีสำเนียงภาษาที่แตกต่างกันไปอีกด้วยโดยใช้ในลักษณะการรวมกลุ่มทางสังคมเช่น ประเพณี การบวช การแต่งงาน การนับถือผีเจ้านาย พุทธศาสนา

ลวดลายผ้าชิ้นของชุมชนบ้านยางลาว เป็นการสร้างภาพในบริบททางสังคม เป็นสื่อความหมายสำคัญที่ตอกย้ำความจริงทางสังคมระดับหนึ่งโดยเฉพาะความเป็นจริงในโลกสามัญ ลวดลายแต่ละลายถูกจัดอยู่บนผืนผ้าเน้นน้ำหนักความสำคัญแตกต่างกัน โดยเฉพาะลายนาที่ปรากฏอย่างหนาแน่นบนผืนผ้าทุกประเภท ประกอบกับการวิธีที่ซับซ้อนและแฝงพลังด้วยความงดงาม ย่อม

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายสร้อย หงส์สา, นักวิชาการวัฒนธรรมลำปลายมาศ, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางเบญจมาพรรณ วรรณโฆษิต, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

แสดงให้เห็นถึงแบบแผนของความคิดของสังคมบางอย่าง ไม่ว่าจะ เป็นภาษาหรือการแต่งกายต่างมี หลักมีกฎเกณฑ์เป็นระบบกำหนดความหมาย^{๗๘}

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมองว่า ลวดลายผ้าเป็นการสร้างภาพของสังคมลาวเวียงที่มีระเบียบก็ เพราะมีกฎเกณฑ์ควบคุม ฉะนั้น การเข้าใจระบบของลวดลายจำเป็นต้องเข้าใจลักษณะกฎเกณฑ์ที่กำ ดับกับลวดลายนั้นๆ กลไกของโครงสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างลวดลายกับลวดลาย และลวดลายกับ สังคมด้วยวิธีการใด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องกระหน่ำในการผลิตผ้า^{๗๙}

๔.๑.๘ ศิลปะลาวเวียงกับการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนบ้านยาง

ศิลปะเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการสร้างมโนทัศน์ทางสังคมมนุษย์และวัตถุ หลอมรวมกันด้วยความคิด ที่ดำรงอยู่บนความผูกพันให้คงอยู่แน่นแฟ้น โดยเฉพาะศิลปะสารัตถะของ วัตถุที่มีอำนาจเหนืออารมณ์ของมนุษย์ควบคู่กันไป อย่างเช่นชาวโรมันโบราณได้เคยพ่ายแพ้แก่ อารมณ์จากความหลงใหลความงดงามของผ้าในแถบเอเชียและสร้างค่านิยมทางสังคมให้แก่ผ้าด้วย การสร้างวัตถุเป็นการสร้างรูปธรรมความคิดให้เชื่อมโยงเข้าสู่นามธรรมภายในที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึก ของมนุษย์ การผลิตซ้ำทางวัตถุช่วยคงความหมายทางสังคมชุมชนให้ดียิ่งขึ้น^{๘๐} ลวดลายเน้นย้ำ ประสบการณ์มองและการรับรู้ของเฉพาะปัจเจกบุคคลให้เป็นความจริง ซึ่งชุมชนได้แสดงตนผ่าน ลวดลายผ้าในรูปกระบวนการทางสังคม ถูกกำกับด้วยความแตกต่างทางชีวภาพและสังคม และความ แตกต่างทางเพศเป็นมาตรการในการจัดสรรทางสังคมทั้งในการกำหนดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการผลิตและบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่วางอยู่บนจุดมุ่งหมายเดียวกัน^{๘๑}

กล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ถูกควบคุมภายใต้กระบวนการของลวดลายบน ลายผ้า ด้วยความแตกต่างทางเพศ ทำให้เกิดการแสดงออกที่แตกต่างกันออกไป คุณค่าของคู่ตรงกัน ข้ามเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องถูกรวบรวมด้วยชุมชน ความแตกต่างทางธรรมชาติระหว่างชายกับหญิง แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดในกระบวนการที่ต่างกันออกไป ทว่าจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเพื่อดำรงชีวิต ดังเช่นผู้ชายมีหน้าที่ผลิตอาหาร ในขณะที่ผู้หญิงมีหน้าที่ผลิตเครื่องนุ่งห่ม ฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่ สำคัญของทั้งสองย่อมแตกต่างกัน ผู้ชายต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ผลิตเครื่องมือในกิจกรรมต่างๆ ผู้หญิงมีหน้าที่สร้างสิ่งงดงามผ่านเครื่องนุ่งห่ม^{๘๒}

^{๗๘} สัมภาษณ์ จำสิบเอก มณี พรหมวิจิตร, วันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางมณี ลาจำนง, วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นางสาวศิริพร ชาติดำดี, นักวิชาการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง, ๔ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ ปัญญาเรือง, ผู้ใหญ่บ้านยางลาว, ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระมหาวิโรศักดิ์ จันทวีโส, วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑.

ดังนั้นคณะผู้วิจัยมองว่า การแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่นั้นมีกิจกรรมการผลิตและพิธีกรรมในสังคมยุคแรกของชุมชนบ้านยางลาว การแบ่งงานและการจัดสรรการผลิตที่วางอยู่บนรากฐานความแตกต่างทางเพศ ผู้ชายมีหน้าที่ผลิตเครื่องมือต่างๆ ทำหน้าที่บทบาทหลักคือพิธีกรรม ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ผลิตผ้า ดูแลบ้านเรือน อาหารการกิน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศคู่ตรงกันข้ามทำให้บทบาทนี้แสดงออกมาอย่างเห็นได้ชัด เช่น ผู้ชายเที่ยวบ้านสาวในตอนกลางคืน ผู้หญิงจะแสดงคุณสมบัติในการผลิตของตนด้วยการปั่นฝ้ายหรือเย็บผ้า ทั้งหมดปรากฏเด่นชัดในการอยู่ร่วมคู่ตรงกันข้ามด้วยพิธีกรรมแต่งงานซึ่งทั้งสองฝ่ายจะแสดงบทบาทหน้าที่ของตนผ่านสัญลักษณ์ในพิธี บทบาทในการผลิตผ้าของผู้หญิงแสดงออกด้วยการใช้เสื้อผ้าหมอนแก๊วญาติฝ่ายชายบนความคิดในเรื่องความเคารพผู้ใหญ่ ส่วนฝ่ายชายแสดงถึงบทบาทสำคัญทางการเพาะปลูกโดยในขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวนั้นจะนำกล้วย อ้อย และข้าวของเงินทองมาให้ฝ่ายหญิง

๔.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

ในการวิจัยเพื่อให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ผู้วิจัยและคณะได้ทำความเข้าใจถึงการศึกษานโยบายไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดกระบวนการที่เป็นรูปธรรมและเข้ากับสถานะในระบอบวัฒนธรรมในปัจจุบัน เพื่อจะได้วางแผนงานให้ดีขึ้นและเพียงพอที่จะช่วยให้สามารถแสวงหาข้อสรุป ให้เกิดมรรคผลที่แท้จริง สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สามารถสร้างกระบวนการในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ชุมชนได้ ๕ กระบวนการได้แก่

๔.๒.๑ ร่วมศึกษาวิเคราะห์เพื่อเปิดรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน

เป็นหลักเบื้องต้นในการใช้หลักเกณฑ์ด้านเหตุผลเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะชี้วัดความสำเร็จชุมชนต้องมีค่านิยมแบบยึดหลักเหตุและผลให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางที่สุด นโยบาย แผนงาน และโครงการ จะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์และภารกิจอย่างชัดเจน มีการมอบหมายงาน การกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติงาน มีระบบการวัดและประเมินผล^{๘๓} ตลอดจนมาตรการให้คุณให้โทษแก่บุคลากรเป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยหลักการที่เหตุผลที่ชัดเจนหรือกล่าวได้ว่า จะมีองค์ประกอบในการดำเนินงาน ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ

๑. วิธีการในการทำงานจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ซึ่งสามารถแปรวัตถุประสงค์ถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒. ความสามารถในการปฏิบัติงาน ได้บรรลุผลใกล้เคียงกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูปฐมสังฆการ.ดร, วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

“ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐต้องเปิดกว้าง และลงลึกจริงจัง ยอมรับความจริง ทั้งฝ่ายกำหนดนโยบายและประชาชนบ้านแซ่แห่งชุมชน ต้องรวมตัวกันเข้มแข็ง มีผู้นำทางธรรมชาติชักชวนรวมตัวกันวิเคราะห์สภาพตนเอง เช่น แต่ละครัวเรือน สสำรวจ รายรับรายจ่ายของตนเอง ทุนทางสังคมต้องเป็นข้อมูลจริงๆ ได้ข้อมูลจริงแล้ว ก็มารวมกันคิด อยากมีอยากได้อะไรที่จำทำให้หนี้สินลดลง อยากมีอาชีพหรือทำมาหากินอย่างไร มีสุขภาพดีได้อย่างไร และก็คิดวิธีการโครงการหามาตรการที่จะทำ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรเปิดพื้นที่ เปิดโอกาส และเข้าถึงประชาชนให้มากกว่านี้ นำข้อมูลจริงไปประกอบการทำแผน กำหนดนโยบายให้ตรงกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยให้ทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเสมือนหนึ่งพี่เลี้ยงคอยกระตุ้นชุมชนให้เกิดการระเบิดจากภายในของชุมชนเอง”^{๘๔}

“ในส่วนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำโครงการอนุรักษ์พื้นที่เมืองเก่าและส่งเสริมหมู่บ้านเป็นแหล่งเมืองเก่าที่อนุรักษ์วัฒนธรรมเก่าแก่เพราะตั้งอยู่ใกล้วัดโพธิ์น้อย มีแหล่งโบราณสถานที่สำคัญ อีกทั้งชุมชนบ้านยางลาวยังมีประวัติความเป็นมาที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่คอยปกป้องรักษาบำรุง ทำความสะอาดบริเวณวัดมาโดยตลอดตั้งแต่มีการสร้างรูปปั้นเหมือนเจ้าเมืองผู้ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา ถือว่ามีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานคู่กับวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หน่วยงานท้องถิ่นควรจัดแผนให้งบประมาณมาปรับปรุงก่อสร้างให้เป็นพื้นที่เมืองเก่าอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งเป็นอีกทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาตัวของชุมชนเองและทำให้ประชาชนมีอาชีพเกี่ยวกับการบริการการท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกด้วย”^{๘๕}

การเปิดรับฟังความคิดเห็นจากชุมชนในรูปของการจัดระบบทำแบบ มีระเบียบขั้นตอน โดยจากการลงพื้นที่รับฟังความต้องการของชุมชน ว่าทางชุมชนเองนั้นต้องการที่จะพัฒนาตัวชุมชนเองอย่างไร มีกลไกเข้ามาสนับสนุนอย่างไร ขั้นที่สองจัดทำประชาคมของชุมชนให้สอดคล้องกับความประสงค์ของชุมชน โดยให้ชุมชนตั้งต้นพัฒนาตัวเองก่อนแล้ว จึงขยายความคิดไปสู่การปฏิบัติที่แท้จริง^{๘๖}

“การรับฟังความคิดเห็นของชุมชน ว่า มีความสำคัญมากเพราะปัจจุบันทุกสิ่ง ทุกอย่างย่อมเกิดมาจากชุมชนทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดทำแผนชุมชน แผน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงถือได้ว่า การรับฟังความคิดเห็นนั้นมีความสำคัญมากต่อการดำเนินการในด้านอื่นๆ เพราะ

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายสมพงษ์ พรหมวิจิตร, ประชาชนด้านพิธีกรรมและความเชื่อ, วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายบุญเต็ม กัลยาพานิช, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง, วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระครูปัญญาปริยัติโสภณ, อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงจุด หากทางองค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถแก้ไขปัญหาชุมชนในด้านต่างๆ ที่ทางชุมชนต้องการ ทั้งเรื่องสาธารณูปโภค การบริหารสาธารณะต่างๆ ทำให้เกิดความเหมาะสมกับชุมชนนั้นๆ เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้นไป นั่นจึงหมายความว่า การนำนโยบายขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นลงสู่ชุมชนบ้านแม่แห่งนี้ ประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง”^{๘๗}

ซึ่งตรงตามความต้องการของสมาชิกภายในชุมชนที่ต้องการให้ทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้นถึงแม้ตัวชุมชนจะเป็นชุมชนที่มีจำนวนหลังคาเรือนที่ไม่สามารถจัดตั้งหมู่บ้านตามระเบียบของราชการเองก็ตาม แต่ถือว่าชุมชนอยู่ใกล้ชิดกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และใกล้ชิดกับชุมชนเมือง

กระบวนการจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกภายในชุมชน ถือเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเริ่มต้นของการกำหนดตัวนโยบายรวมถึงนโยบายใดที่ออกมาแล้วจะนำมาสู่ชุมชน จึงเป็นขั้นตอนเริ่มแรกที่จะได้รับรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงก่อน เพื่อนำสิ่งที่ชุมชนเสนอมานั้น เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความเหมาะสมเพื่อจะได้ขับเคลื่อนให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน เปรียบเสมือนดังหนึ่งปรัชญาที่มีกล่าวว่า “ถ้ามีคนมาขอปลาเราไปจับประมง ฟังอย่าให้ปลาเขาโดยทันทีจงสอนให้เขาจับปลาตัวเอง” เพราะวันหนึ่งนั้นเขาจำต้องยืนด้วยตนเอง จึงจะถือได้ว่าเกิดความมั่นคง ทั้งชีวิต ทรัพย์สินของชุมชน^{๘๘}

จากประเด็นที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าการเปิดรับฟังความคิดเห็นของชุมชน สามารถเป็นแนวทางที่ทำให้รับรู้ถึงสภาพปัญหาอย่างแท้จริง และสามารถเข้าใจ เข้าถึง ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ด้วยการสร้างกระบวนการจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกภายในชุมชน เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเริ่มต้นของการกำหนดตัวนโยบายรวมถึงนโยบายใดที่ออกมาแล้วจะนำมาสู่ชุมชน จึงเป็นขั้นตอนเริ่มแรกที่จะได้รับรู้ถึงความต้องการการบริหารสาธารณะที่แท้จริงก่อน เพื่อนำสิ่งที่ชุมชนเสนอมานั้นเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความเหมาะสมของตัวงบประมาณและศักยภาพของการบริหารจัดการภายในตัวชุมชนเองว่ามีศักยภาพเพียงใดที่

^{๘๗} สัมภาษณ์ ดร.อิทธิวัต ศรีสมบัติ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวศิริพร ชาติดำดี, นักวิชาการศึกษา, องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง, วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔.๒.๒ การดำเนินงานเพื่อเรียนรู้ตนเองและชุมชน

การขับเคลื่อนการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นองค์กร หรือหน่วยงานใดๆก็ตาม รวมไปถึงการพัฒนาตัวของชุมชนเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ความสะดวกราบรื่นในชุมชน ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยการร่วมกันเสนอแนวคิดและวิธีการผ่านการประชุมกลุ่ม โดยในชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีศูนย์รวมความรู้ประจำหมู่บ้านคือ มีบันทึกประวัติหมู่บ้านอย่างละเอียด ครอบคลุมอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ เป้าหมายในการดำเนินการคือ การทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งหมายถึง มีการจัดแสดงองค์ความรู้ มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน มีความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและพัฒนาชุมชน ซึ่งการดำเนินการประกอบด้วย

จัดเวทีประชาคม ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความรู้จะเป็นประโยชน์ต่อเมื่อมีการนำมาเรียนรู้และเป็นฐานในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาความรู้ใหม่ๆเพื่อให้ทันกับสถานการณ์รอบด้าน ดังนั้นจากความรู้ที่มีอยู่ในศูนย์การเรียนรู้จะมีเพียงพอหรือไม่เพียงพอต่อการเรียนรู้ และแก้ปัญหาของครอบครัวและชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดเวทีสัมมนาเพื่อให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยจัดประชุมร่วมแกนนำ เพื่อออกแบบการจัดตั้งและดำเนินงาน ในขั้นนี้คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับชุมชนเสนอรูปแบบการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โดยแบ่งแนวคิดของแต่ละคนคือ

การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้เรา ต้องอาศัยกำลังทางกายและใจเพื่อสนับสนุนให้เกิด ความเข้มแข็งทางจิตใจ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ไม่จำเป็นต้องมีทุกอย่าง ขอแค่ให้มีสิ่งที่ทุกคนหรือหลายๆเห็นแล้ว อยากรู้ในสิ่งที่เห็น เมื่อเขาอยากรู้ในสิ่งที่เห็น ก็เกิดอยากศึกษาและค้นคว้า เมื่อเขาได้ข้อมูลเขาก็จะไปบอกต่อกันเหมือนหลายๆที่เช่น วัดเขาพระอังคารอำเภอเฉลิมพระเกียรติ นี่ก็เป็นศูนย์การเรียนรู้อย่างหนึ่งที่เราต้องทำตัวอย่างมาใช้เพื่อเกิดการเรียนรู้แบบตลอดชีวิต^{๘๘}

๔.๒.๓ การดำเนินการโดยยึดหลักแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในการดำเนินการเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในการสนทนากลุ่มมีมติยึดหลักเรียนรู้ ๙ ดี คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชนนั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพัฒนาการในการจัดการให้ชุมชนนำไปสู่กระบวนการที่จะนำไปในเป้าหมายตามแผนที่กำหนดไว้ ด้วยการที่ชุมชนนั้นมีสภาพแวดล้อมที่เป็นแหล่ง เรียนรู้มากมายตั้งแต่ต้น จนเกิดเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้งจากตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้นำ เครือญาติ และจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกในลักษณะที่ยอมรับซึ่งกันและกัน ชาวบ้านได้มีการเรียนรู้ด้วยการบูรณาการความรู้จากท้องถิ่นโดยเรียนรู้ได้ดังนี้

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายผาย สร้อยสระกลาง, ประชาชนด้านการเกษตรพอเพียง, วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ดีที่ ๑ เป็นคนดี ด้วยการส่งเสริมให้เคารพกฎกติกา ปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม ให้คนในชุมชนแสดงออกถึงการตอบแทนผู้มีพระคุณและบ้านเกิด รวมถึงสนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางศาสนาเพื่อสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนรอบครัวประพฤติตนเป็นคนดี

ดีที่ ๒ มีปัญญาดี ด้วยการอาศัยความร่วมมือ และยึดหลักบ้าน วัด และหน่วยงานของทางราชการในการสร้างการเรียนรู้และนำภูมิปัญญาในถิ่นมาสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน เช่นการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม เป็นต้น

ดีที่ ๓ รายได้สมดุล ด้วยการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ด้วยการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้วยการนำแนวทางการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งมีการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ดีที่ ๔ สุขภาพดี ด้วยการร่วมมือจากหน่วยงานราชการและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และได้จัดตั้งชมรมออกกำลังกายเพื่อสร้างความแข็งแรงเพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

ดีที่ ๕ สิ่งแวดล้อมดี ผ่านนโยบาย ๓ ส่วน ได้แก่ กระบวนการต้นน้ำ คือการทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ กระบวนการกลางน้ำ คือเริ่มจากการทำความสะอาดในบ้านของตนเอง การจัดตั้งกลุ่มสมาชิกทรงคัตแยกขยะตั้งแต่ครัวเรือน และกระบวนการปลายน้ำ ด้วยการพัฒนาอาชีพเพื่อสร้างแรงจูงใจในการบริหารจัดการศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เป็นต้น

ดีที่ ๖ สังคมดี การส่งเสริมให้ทุกคนในหมู่บ้านได้ดูแลลูกหลานอย่างใกล้ชิด เพื่อสร้างครอบครัวอบอุ่น ทั้งการเข้าวัดทำบุญร่วมกันของคนในครอบครัว การสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความสมัครสมานสามัคคี และรักษากฎวินัยของหมู่บ้านอย่างเข้มแข็ง

ดีที่ ๗ หลุดพ้นอาชญากรรม จัดให้มีการเวรยามหมู่บ้าน คอยออกตรวจพื้นที่เสี่ยงทุกวัน และการป้องกันยาเสพติด จัดอบรมเยาวชนด้านยาเสพติด โดยการร่วมมือกับฝ่ายปกครอง ตำรวจ และสาธารณสุขให้มีการสุ่มตรวจสารเสพติดในวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงในหมู่บ้านทุก ๑๕ วัน

ดีที่ ๘ การจัดตั้งกองทุนพึ่งพาตนเอง คือการจัดตั้งกองทุนของหมู่บ้าน มาจากทุนต่างๆ ที่มีในหมู่บ้านโดยให้ทุกคนในหมู่บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกองทุนเพื่อความโปร่งใส และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง และดีสุดท้าย

ดีที่ ๙ การสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการช่วยงานในหมู่บ้านเพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด เช่นการจัดทำ

บัญชีรายรับรายจ่ายประจำทุกเดือน ทุกกลุ่มอาชีพ เพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชนหรือเข้ากองทุนพึ่งพาเป็นต้น พื้นที่บ้านสวนนอก หมู่บ้านตัวอย่างหนึ่งของการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเป็นเครื่องมือดำเนินชีวิต โดยใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมนำทาง

๔.๒.๔. การติดตามและประเมินผล

“ชุมชนได้มีส่วนร่วมกับนโยบายทุกนโยบายเป็นอย่างดีที่ผ่านมา ชุมชนจะเข้าร่วมกันดำเนินการและปฏิบัติหรือทำโครงการนั้นอย่างเต็มที่ ด้วยการตระหนักถึงผลประโยชน์ของชุมชนที่จะได้รับ หากใครที่ทำการเกษตร หรืองานในอาชีพก็จะให้ความร่วมมือ ในการหยุดงานของตนเองเพื่อเข้าร่วมงานที่เป็นเรื่องของสาธารณะ ต่อการพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้น ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมนี้จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และสามารถแก้ไขปัญหาความต้องการของชุมชนได้อย่างตรงจุด “การลงสู่ภาคปฏิบัติ ถือได้ว่าเป็นการนำการได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง ดังนั้น กระบวนการทุกขั้นตอน คือการแปลงความคิดที่เป็นนามธรรมให้เป็นแผนงานที่เป็นรูปธรรมจึงสามารถนำไปปฏิบัติและตรวจสอบ สามารถวัดถึงความสำเร็จและวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง”^{๙๐} การติดตามของชุมชนซึ่งร่วมกับหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นได้แบ่งวิธีการติดตามผลดังนี้

๑) การรวมกลุ่มของคนในพื้นที่

ในพื้นที่ได้มีการสร้างความร่วมมือในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรม มีกลุ่มองค์กรที่สำคัญ คือ กลุ่มด้านอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการดำเนินการ ในช่วงต้นมีการรวมกันอยู่แล้วโดยมีเจตนาในการดำเนินกิจกรรมของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไป เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาเดิมที่มีอยู่^{๙๑}

ในการรวมกลุ่มของกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือในการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนเรียนรู้ทุกคนจำเป็นต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือ “อยากเห็นวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

๒) หน่วยงานและองค์กรภายนอกกับการสนับสนุนชุมชน

หลังจากการจัดกิจกรรม หน่วยงานที่เข้าร่วม ได้นำข้อมูลอธิบายต่อสาธารณะ นำไปบรรจุในแผนงานเพื่อสนับสนุนการเสริมการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นน่าอยู่ การสนับสนุนกระบวนการทำงานขององค์กรดังกล่าวในช่วงต้น ได้การสนับสนุนจากหน่วยงานหลักคือ องค์การบริหารส่วนตำบลยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาชุมชน ป ร า ก ฎ ก า ร ณ์ ในลักษณะนี้ เป็นความพยายามที่จะหาช่องทางในการเชื่อมประสานให้มีการทำงานร่วมกันระหว่าง

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ เกตุชาติ, วันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายสำเภา แสงสุข, วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ชุมชนท้องถิ่น กับหน่วยงาน และองค์กรที่มาจากภายนอกชุมชน ให้มีพื้นที่ร่วมในการดำเนินกิจกรรม แม้ว่าจะจะเป็นเพียงบางส่วนก็ตาม

ในพื้นที่แต่เดิมได้มีจัดตั้งกลุ่มต่างๆ หลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มได้มีแนวทางการจัดตั้งที่แตกต่างกันตามปัจจัยต่างๆ ซึ่งได้แก่ การมีอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันมีความต้องการในลักษณะเดียวกันไม่ว่าจะเป็นการใช้ทรัพยากรเดียวกันอย่างเช่น ทอผ้าไหม ที่มีการจัดตั้งชุมชน และศูนย์การถ่ายทอดเพื่อคนรุ่นหลังในวัดโพธิ์น้อย เพื่อจัดตั้งเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นที่อยู่ภายนอกพื้นที่ โดยเน้นหนักที่ด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตและการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวขาลาวเวียง^{๙๒} และเชื่อมโยงไปถึงด้านการจัดการสถานศึกษาชุมชน นอกจากนี้ยังมีวิทยากรที่ให้ความรู้และเผยแพร่ให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการสร้างอัตลักษณ์และเรียนรู้ชุมชน เป็นการอนุรักษ์วิถีการรักษาแบบดั้งเดิม ให้สามารถคงอยู่ได้จนถึงลูกหลาน^{๙๓} ภายหลังการเกิดโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในส่วนของการเชื่อมโยงพัฒนาเครือข่ายแก่ชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านยางลาว ได้เกิดการพัฒนาและจัดการทุกๆด้านไปพร้อมๆกัน^{๙๔}

หน่วยงานท้องถิ่นได้จัดทำกระบวนการ เพื่อที่จะทำการประสานระหว่างกลุ่มต่างๆที่ทำงานในพื้นที่ โดยการดำเนินงานดังกล่าวเป็นการเข้าไปหนุนเสริมกิจกรรมของกลุ่มและจัดเวทีให้กลุ่มทำงานได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนและหาแนวทางร่วมกันเพื่อให้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายทำงานได้โดยสามารถแสดงรายละเอียดของกิจกรรมที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมดำเนินการได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ได้จัดทำแผนการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการฟื้นฟูอนุศิลปะของลาวเวียง ซึ่งผลจากการประชุมที่ผ่านมาทำให้ชุมชนบ้านยางลาว ได้มีการแลกเปลี่ยนแนวทางซึ่งกันและกันระหว่างคนในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างองค์กรต่างๆ และทำให้หน่วยงานอื่นได้เห็นศักยภาพการทำงานในลักษณะเครือข่ายและได้เห็นผลลัพธ์ที่ออกมาซึ่งได้สร้างความเข้าใจอันดีในระหว่างกลุ่มองค์กรในพื้นที่ให้เข้าใจกันมากยิ่งขึ้นผลอีกอย่างคือการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการที่จะรวมตัวกันเพื่อเกิดเป็นพลังของชุมชน^{๙๕}

ขั้นตอนกระบวนการต่างๆที่ ทางผู้วิจัยและหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน ได้ดำเนินการมาทำให้เกิดรวมตัวและโครงสร้างของคณะผู้ทำงานที่เป็นระบบ^{๙๖} เกิดแผนปฏิบัติงานฉบับร่างของคณะทำงานในกลุ่มการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากจะสร้างให้เกิดกระบวนการการเชื่อมโยงในชุมชน

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัติธาดา, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย บ้านยาง, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระอธิการจันทร์ ภาวโร, ๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางเบญจมาพรรณ วรรณโฆสิต, แกนนำกลุ่มผู้ทอผ้าไหมชุมชน, ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นางคำพร สุขวิเศษ, วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นางคำศรี แสงบึง, วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

แล้ว ยังได้สนับสนุนการทำงานของเครือข่ายในพื้นที่ของชุมชนบ้านยางลาว โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์พร้อมทั้งให้การสนับสนุนตั้งแต่เริ่มต้นการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นในแง่ของความรู้วิชาการงาน ข้อมูลการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เอกสารและหนังสือชุดความรู้ นอกจากนี้ยังได้ติดต่อประสานงานเพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

จากที่กล่าวมานี้จึงพอสรุปได้ว่า การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องเกิดจากการระเบิดจากภายในชุมชน รวมทั้งหน่วยงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดรับฟังความคิดเห็นเป็นที่ปรึกษาาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา กับชุมชน ถือได้ว่าเป็นการนำการตัดสินใจทางเลือกนโยบายไปปฏิบัติจริงซึ่งทางชุมชนเองก็ได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง ดังนั้นกระบวนการทุกขั้นตอนที่ คือการแปลงนโยบายที่เป็นนามธรรมให้เป็นแผนงานที่เป็นรูปธรรมจึงสามารถนำไปปฏิบัติและตรวจสอบ สามารถวัดถึงความสำเร็จและวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังสามารถดึงกลไก ภาคประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งของงาน โครงการ กิจกรรม ได้ดียิ่งขึ้น รวมถึงยังได้คัดสรรตัวแทนจากชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำ

๔.๓ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์

จากกระบวนการมีส่วนร่วมข้างต้น ผู้วิจัยและคณะ ได้รวบรวมข้อมูลจากการทำกิจกรรมในวัตถุประสงค์ข้อที่สองเพื่อนำมาพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

๔.๓.๑ ศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชนวัดโพธิ์น้อย ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

การสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องโดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง ภายใต้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบๆตัวทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตโดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ในลักษณะของการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน ดังนั้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชนจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพจากประสบการณ์ตรง มีการจัดพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพเพื่อให้ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคลหรือผู้เรียนในกลุ่มเล็ก โดยจัดเป็นคูหาหรือโต๊ะ และมีสื่อการเรียนในรูปแบบสื่อประสม ช่วยในการเรียนรู้โดยมีครูผู้สอนคอยแนะนำ ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ โดยการจัดพื้นฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีโอกาสควบคุมการเรียนรู้ เพิ่มขึ้นเพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมด้วยตนเองหรือโดยกลุ่ม จะจัดโดยแบ่งกลุ่ม ตามที่ได้รับมอบหมาย การจัดพื้นที่สามารถจัดภายในห้องเรียนในห้องปฏิบัติการ ภายในห้องหรือศูนย์เดี่ยวกลางห้องหรือมุมใดมุมหนึ่งของห้องหรือแม้แต่ระเบียงทางเดินก็ได้แต่ต้องสามารถกำจัดเสียงรบกวนต่าง ๆ ได้ หรือจัดไว้

ในโดยรอบเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียน อภิปราย วิจัย แก้ปัญหา หรือทดลองร่วมกัน หรืออาจจัดโต๊ะคอมพิวเตอร์ที่ต่อเนื่อง เครือข่ายหรือในลักษณะที่สามารถทำกิจกรรมคนเดียวหรือเป็นกลุ่มเล็กได้^{๘๗}

นอกจากนี้ยังจัดในลักษณะเป็นคูหาเพื่อกำจัดเสียงรบกวนในขณะที่เรียนหรือทำกิจกรรมจากศูนย์ใกล้เคียง หรือเสียงรบกวนอื่น ที่จะทำให้เสียสมาธิในการเรียนในการเรียนที่แต่ละศูนย์แยกตามกิจกรรมการเรียนออกจากกัน ผู้เรียนที่แบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ แต่ละกลุ่มต้องเรียนให้ครบทุกศูนย์ ส่วนศูนย์การเรียนรู้ที่จัดทุกกิจกรรมไว้ในศูนย์เดียว แต่ละกลุ่มต้องเปลี่ยนกันเข้าไปเรียน โดยผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านได้กำหนดหลักการในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดโพธิ์น้อย ดังนี้

๔.๓.๑.๑ การกิจของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

๑. จัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชน

๒. รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ที่มีอยู่กระจัดกระจายในชุมชน และจัดการให้เป็นหมวดหมู่ มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ที่ประชาชนสามารถเข้าไปสืบค้นศึกษาและ เรียนรู้ได้ทุกเวลา

๓. เป็นศูนย์กลางในการจัดการความรู้ ที่ดำเนินการโดยประชาชนและเพื่อประชาชน

๔. เป็นศูนย์ประสานและบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วน ภาคประชาชน ได้แก่ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาภาครัฐ

๕. เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน

๖. เป็นสถานที่ที่มีโครงสร้างเป็นอาคาร หรือสถานที่ใด ๆ ก็ได้ ที่มีองค์ความรู้ สามารถให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่ต้องการความรู้ สามารถเข้าถึงได้ โดยมีโครงสร้างที่ประกอบด้วย

- คณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนจากผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กร เครือข่าย องค์กรชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร โดยมาจากการคัดเลือกของชาวบ้านเอง และชาวบ้านให้การยอมรับ ซึ่งคณะกรรมการจะร่วมมือกันวางแผน และดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้ร่วมกันกำหนด เพื่อระดมพลังให้เกิดการเรียนรู้และบริหารจัดการในศูนย์เรียนรู้ให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระหาเซษฐา ฐานภาโร, อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

- ที่ปรึกษา เป็นภาคีการพัฒนาภาครัฐและเอกชน โดยมีพระศรีปริยัติธาดา เป็นประธานและ พัฒนาชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคอยให้การสนับสนุนในสิ่งอำนวยความสะดวก

- ระเบียบข้อบังคับ ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้จัดทำขึ้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารศูนย์ฯ

๔.๓.๑.๒ เนื้อหาสาระข่าวสารความรู้ ประกอบด้วย

ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. กชช.2ค ทะเบียนผู้นำ กลุ่ม/องค์กร ข้อมูลผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น อัตลักษณ์ของชุมชน แผนชุมชน โครงการกิจกรรม ข่าวสาร (สารสนเทศ) ประวัติหมู่บ้าน แผนที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ (ภูมิอากาศ/ฤดูกาล) ลักษณะของประชากร (อัตราความหนาแน่น/โครงสร้างประชากร) ลักษณะการประกอบอาชีพของชุมชน (เกษตร/อุตสาหกรรม/รับจ้าง ฯลฯ) ผลิตภัณฑ์มวลรวมของหมู่บ้าน ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจของหมู่บ้านศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน สถานที่ท่องเที่ยว/สถานที่บริการ การคมนาคม(การเดินทางไปยังหมู่บ้าน) ประเพณี/เทศกาลประจำปี ทักษะ/ฝีมือ/แรงงานของหมู่บ้าน ความรู้ ได้แก่ ความรู้ด้านวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์ชุมชน องค์ความรู้ที่ชุมชนต้องการ เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ชุมชน ความรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ความรู้ข่าวสารจากภายนอก

๔.๓.๒ การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมวัดโพธิ์น้อยสู่ให้มีคุณภาพสังคม

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ให้มีคุณค่าและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในชุมชนบ้านยาง ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิเคราะห์จากหนังสือ ตำรา เอกสาร ข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่และใกล้เคียง และนำมาอธิบายเป็นความเรียง ในด้านต่าง ๆ และทำการเชื่อมโยงให้เห็นว่า จากคุณค่าด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดอิทธิพลด้านใดบ้างและมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๓.๒.๑ คุณค่าและอิทธิพลด้านเอกลักษณ์

คำขวัญอำเภอลำปลายมาศ คือ อุทยานลำน้ำมาศ พระธาตุทะเลเม่นชัย ยิ่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ สิ่งทอผ้าพื้นบ้าน อาหารเครื่องลือไกล มีศูนย์ช่วยสร้างงาน โดยในตอนนี้จะขอกกล่าวถึงเฉพาะคำขวัญที่ว่า ยิ่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ สิ่งทอผ้าพื้นบ้าน โดยชุมชนจัดตั้งชมรม ทอผ้าขึ้นเพื่อจำหน่ายและเผยแพร่ผ้ามัดหมี่ของบ้านยางลาว

ภาพประกอบที่ ๒ การทอผ้าไหม

๑) ยี่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ ที่ได้ชื่อว่า ยี่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ เพราะมีพระพุทธรูปมากมายที่ถูกค้นพบในอดีต และบางส่วนได้มีการขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปกรรม คุณค่าด้านเอกลักษณ์ของพระเจ้าใหญ่ ในที่นี้จะได้นำเอาสิ่งต่างๆ ที่มีการพระเจ้าองค์ใหญ่ในอำเภอลำปลายมาสร้างเป็นเอกลักษณ์ให้เห็นเป็นตัวอย่าง เช่น การสร้างหลวงพ่opakแดง วัดโพธิ์น้อย ด้วยรูปทรงสถาปัตยกรรมในสมัยทราวดี

๒) ศูนย์วัฒนธรรมวัดโพธิ์น้อย ตั้งอยู่ด้านในวัดโพธิ์น้อย ประกอบด้วยอาคารศาลาหลังเก่า ๑ หลัง เป็นแบบศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งถูกค้นพบและเจอในสถานที่ต่างๆ ผสมกับรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ต้องการแสดงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น โดยประยุกต์รูปทรงของปราสาทประธาน ที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศลาว

๓) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทอผ้าไหม เป็นแนวคิดหลักในการออกแบบสถาปัตยกรรม สถาปนิกของพระศรีปริยัติธาดา เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย กำหนดแนวคิดให้เกิดศูนย์พัฒนาชุมชนโดยฝีมือชาวบ้านร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ภาพประกอบที่ ๓ การออกกลดลายผ้าไหม

๔) พระอุโบสถ วัดโพธิ์น้อย เป็นอุโบสถเก่าแก่ แนวแกะสลักเป็นแบบทรงประยุกต์ ช่างผู้ออกแบบได้มีการใช้รูปทรงหรือส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมของสมัยทวารวดี และเจนละของยุคขอมรุ่งเรือง ช่างในมีพระพุทธรูปหลวงพ่opakแดง อายุประมาณ ๒๐๐ปี ถือว่าเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่อีกองค์หนึ่งในอำเภอ นอกจากนั้นแล้ว ยังมีรูปปั้นลักษณะเหมือนเจ้าเพียรชัน ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งชุมชน มีรูปแบบศิลปกรรมที่งดงาม ดุยิ่งใหญ่อลังการมีความสูงกว่า ๑๕๐ เมตร

สิ่งก่อสร้างทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ล้วนมีแนวความคิดในการก่อสร้างมาจากการนำเอารูปทรงส่วนใดส่วนหนึ่งของแนวคิดทวารวดี และเจนละ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างตัวศาลาสีงเหล่านี้ทั้งหมด มีอิทธิตอวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นชุมชนบ้านยางลาว และอำเภอลำปลายมาศ ซึ่งอาจจะไม่ได้คำนึงถึงว่าเป็นศิลปะแบบลาวเวียงหรือไม่ เพราะศิลปะแบบลาวเวียงนั้นเป็นเอกลักษณ์ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนและภูมิใจในความเป็นเมืองแห่งวัฒนธรรม

ภาพประกอบที่ ๔ พิพิธภัณฑของเก่าในวัดโพธิ์น้อย

๔.๓.๒.๒ คุณค่าและอิทธิพลด้านการศึกษา

จากการลงพื้นที่ชุมชนและทำกรรสนทนากลุ่ม และทำกิจกรรม ชุมชนบ้านยางลาว จากจารึกที่ปรากฏ ทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่กลุ่มชนโบราณประพฤติปฏิบัติอยู่ ทั้ง วัฒนธรรม การศึกษา การปกครอง ลักษณะตัวอักษรและวิวัฒนาการ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ใช้ เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของผู้ที่สนใจทางประวัติศาสตร์ศิลปะ และศาสนาความเชื่อได้ เป็นร่องรอยที่สามารถสืบค้นจนทำให้ทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของคนในอดีต ที่ได้สร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้มี ขึ้นและสถานที่นั้นย่อมแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่ง และแสดงให้เห็นถึงกลุ่มชาติพันธุ์ของ คนในอดีตตรงตามสันนิษฐาน ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น รูปแบบของการทอผ้าและการแต่งตัว ของผู้คนในชุมชน

ภาพประกอบที่ ๕ การแสดงพิพิธภัณฑของเก่า

๔.๓.๒.๓ คุณค่าและอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ

ทำให้เกิดช่างฝีมือต่างๆ มากมาย เช่น ช่างทอผ้าไหม ช่างทอเสื่อกก และช่างศิลปะ และการออกแบบสามารถนำเอกลักษณ์ของลาวเวียงมาใช้ เป็นศูนย์วัฒนธรรมด้านความคิด มีผลต่อ

การพัฒนาท้องถิ่น เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความร่วมมือ เกิดพลังสามัคคีงานฝีมือ และอาชีพ ได้นำไปใช้สอนในวิชาช่างและภูมิปัญญา^{๘๘}

๔.๓.๒.๔ คุณค่าและอิทธิพลด้านสังคม

ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ผู้คนในสังคมเกิดความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต ผู้คนเกิดความรักความศรัทธาต่อวัฒนธรรมตนเอง คนในชุมชนและสังคมนั้นได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลเพื่อให้เกิดความปกติสุข อีกอย่างวัฒนธรรมลาวเวียงยังสะท้อน ความเชื่อของคนในอดีตในด้านต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นบนศิลปะที่ปรากฏ และยังได้ปลูกจิตสำนึกในผู้คนในชุมชนได้เกิดความห่วงใยในการที่จะช่วยกันรักษาไว้ซึ่งความเป็นมรดกอันล้ำค่าให้อยู่คู่กับชุมชนสืบต่อไป

๔.๓.๒.๕ คุณค่าและอิทธิพลด้านสุนทรียะ

ด้านสุนทรียะ สถาปัตยกรรมลวดลายผืนผ้าได้สนองต่ออารมณ์ หรือความรู้สึกในแง่ของ ความงาม ในการตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะคือการตัดสินวัตถุไม่ใช่ผู้รับรู้ แต่สัมพัทธ์นิยมเชื่อเหมือนจิตวิสัยว่า คุณค่าทางสุนทรียะไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์หรือมีค่าในตัวเอง มันสัมพันธ์กับการรับรู้ทางสุนทรียะของผู้รับรู้ ดังนั้นถึงแม้คุณค่าทางสุนทรียะจะเป็นคุณสมบัติของวัตถุ แต่การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียะอาศัยเพียงวัตถุอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องอาศัยหลักฐานจากการรับรู้ทางสุนทรียะด้วยเช่นกัน หมายถึงมีบุคคลเข้าไปรับรู้ หรือชอบในสิ่งนั้นๆ ที่ได้สัมผัสทางอายตนะใดอายตนะหนึ่ง^{๘๙}

หากจะมองในแง่มุมมองของวิชาการ ตัวผ้าและลวดลายส่วนประดับ ล้วนทำให้เกิดงานด้านวิชาการมากมาย เช่น หนังสือเรื่อง นาค ในพระพุทธศาสนา ในแง่มุมมองของชาวบ้านทั่วไป ได้นำความงามของผ้าชิ้นที่ได้รับรู้ไปทำเครื่องประดับบ้านเรือน ทำของที่ระลึก จำหน่ายในการเลี้ยงชีพ เพื่อใช้เป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว

๔.๓.๓ พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมแบบลาวเวียงนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้เป็นกระบวนการการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะเหตุว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดสภาพแวดล้อม และปัจจัยเกื้อหนุน ทั้งสื่อ แหล่งความรู้ บุคคล สถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เรียนตามความสนใจ ความพร้อม โอกาส แต่กระนั้นก็ตามก็อาจเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจไว้ล่วงหน้าก็ได้ เป็นแหล่งที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมถึง สนับสนุนระบบ

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระมหาสนอง กตปญโญ. ปธ.๙, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระสุวิจักขณ์ โชติวิโร,ดร., ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

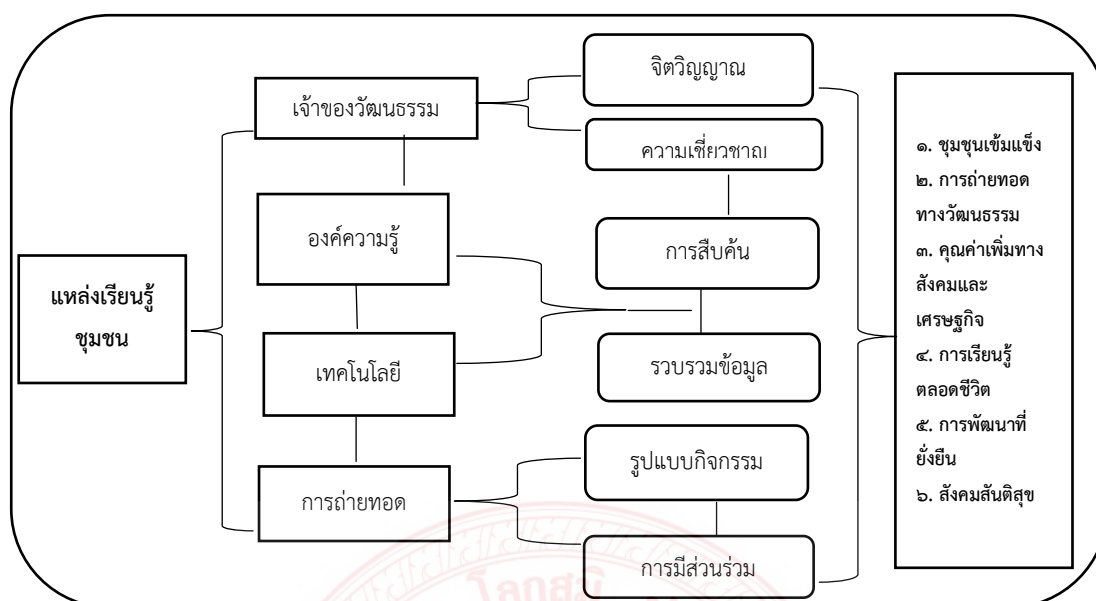
และวัสดุการสอนตลอดจนสิ่งแวดลอม สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา หรือวิชา เทคโนโลยีการสอนได้ พัฒนาและเจริญก้าวหน้ามาจากความสนใจเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอน และ กระบวนการสื่อสาร แต่ แหล่งการเรียนรู้จะไม่ใช้เพียงเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุที่ใช้ในกระบวนการ เรียนรู้และการสอน เท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคล งบประมาณ สิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนถึงสิ่งที่จะช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ เป็นรายบุคคลได้^{๑๐๐}

เป็นการจัดให้มีการศึกษาที่เกื้อหนุนให้ ชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต โดยการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง ภายใต้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมากรอบ ๆ ตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น จากประสบการณ์ ประชาชนชาวบ้าน จากศูนย์เรียนรู้ ฯลฯ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้จาก ประสบการณ์จริง ในลักษณะของการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่ไม่เน้นการเรียนรู้ในห้องเรียน ดังนั้นการสร้างแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายในชุมชนจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะก่อประโยชน์ต่อกระบวนการ เรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพจากประสบการณ์ตรง ซึ่งสัมผัสและจับต้องได้ ทั้งนี้ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไม่ได้มีเฉพาะต่อสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคลทั่วไปได้ใช้ประโยชน์จาก แหล่งเรียนรู้เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และก่อให้เกิดการบันทึกข้อมูล ชุมชนที่เป็นระบบด้วย

๑) กำหนดแผนการดำเนินงานให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต
๒) ประสานกับคณะกรรมการหรือประชาชน
๓) จัดหาและจัดสรรงบประมาณเพื่อดูแลและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ เพื่อจัดซื้อวัสดุ สาระนิเทศ อาทิหนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ครุภัณฑ์และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ตาม มาตรฐานที่กำหนด

๔) จัดหาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในศูนย์การเรียนรู้
๕) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน การให้บริการ และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์การเรียนรู้ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน
๖) ติดตามและประเมินคุณภาพการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ และการ ปฏิบัติงาน ของบุคลากรประจำศูนย์ โดยสรุปเป็นโมเดลการทำงานดังนี้

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระสมเพียร เตชปญโญ, ๓ มีนาคม ๒๕๑.

ภาพ: แสดงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๔.๔ องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัย

การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างโอกาสการเรียนรู้ของประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมแบบลาวเวียง เป็นการถ่ายทอดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือการแบ่งปันความรู้หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนในองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ไปยังบุคคลอื่น และรับเอาความรู้จากบุคคลและแหล่งต่างๆ ทั้งที่เป็นความรู้ฝังลึก และความรู้แจ้งชัด ด้วยกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เช่น การประชุม การเสวนา การจัดทำเอกสารวิธีปฏิบัติที่ดี เป็นต้น มาเพิ่มพูนความรู้ของตนเองเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนและพัฒนางาน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความสำคัญในด้านการพัฒนางาน การพัฒนาคน การสร้างองค์ความรู้และการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนางาน เป็นการพัฒนาประสิทธิภาพของงานที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ โดยการพัฒนาความรู้ของบุคคลในองค์กรให้เป็นความรู้ของกลุ่ม และเป็นความรู้ขององค์กร เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์กรและการสร้างสรรค์สังคมความรู้ในเวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารภายในองค์กร การต่อยอดความรู้ และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ โดยมุ่งสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้ เช่น การบันทึกความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติงานที่เรียกว่าการสอนงานและการเรียนรู้ข้ามสายงาน เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี และการใช้กลไกการสื่อสารและการยอมรับเพื่อเพิ่มคุณค่าให้แก่สมาชิกที่เผยแพร่ความรู้ และสมาชิกที่นำความรู้ไปใช้ เพื่อ

สร้างความสามารถทางการแข่งขัน โดยศึกษาจากแนวทางปฏิบัติที่ดีขององค์กรอื่นหรือส่วนงานอื่น เพื่อนำมาพัฒนาประสิทธิภาพงานของตน

๒. ด้านการพัฒนาคน โดยการสร้างเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ของคน และเครือข่ายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้การสร้างเครือข่ายหมายถึงการทำให้มีการติดต่อ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่าย ควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มี ความเป็นอิสระมากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบพืงพืง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วยการเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตาม รายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย เช่น เว็บไซต์ KM เป็นช่องทางการ สื่อสารที่มีการนำเว็บบอร์ดมาอำนวยความสะดวกให้กับกลุ่มคนที่เป็นสมาชิก KM ทั้งภายในและ ภายนอกองค์กรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้องค์กรควรมีการให้รางวัลแก่ผู้ที่ อุทิศตนให้กับการแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลอื่น

๓. ด้านการสร้างองค์ความรู้ เป็นวงจรความรู้ที่นำไปสู่การพัฒนาที่เรียกว่า นวัตกรรม นวัตกรรมมีทั้งนวัตกรรมที่คิดขึ้นใหม่ทั้งหมดและนวัตกรรมส่วนเพิ่มเพื่อปรับปรุง กระบวนการหรือผลิตภัณฑ์ให้ดีกว่าเดิม ตัวอย่างการพัฒนาองค์ความรู้ของศูนย์สุขภาพชุมชนเพื่อให้ บริการประชาชนอย่างมีคุณภาพ เช่น ความรู้ในด้านการนำองค์กร ความรู้ในด้านการบริหาร ทรัพยากรความรู้ในด้านการบริการประชาชน ความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพภาคประชาชน ความรู้ใน ด้านการวางแผนงานและติดตามผล และความรู้ในด้านการบริหารและพัฒนาบุคลากร เป็นต้น

๔. ด้านการสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม เป็นการร่วมคิดร่วมทำที่นำไปสู่การเป็น องค์กรแห่งการเรียนรู้ การกระตุ้นให้คนในองค์กรเกิดความกระตือรือร้น เรียนรู้ความเสียสละ และ ดูแลซึ่งกันและกัน รู้จักปรับตัวและยืดหยุ่น และการที่บุคลากรสร้างกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันโดยสามารถ บูรณาการกับการพัฒนาได้ดังต่อไปนี้

๑) ทูนาทางสังคมบูรณาการวัฒนธรรมที่ส่งผลทางสติปัญญาของชุมชนที่ สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ อย่างยั่งยืนในท่ามกลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มี รูปแบบแสดงออกที่หลากหลายภายใต้การกำกับของแนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง โดยเฉพาะหลักการทางศีลธรรม จริยธรรม ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตระดับต่าง ๆ วัฒนธรรมที่กล่าวมานี้จึงเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในอุทยานภูเขาระโดงหลายด้าน ไม่ว่าจะ เป็นพฤติกรรมทางการทำมาหากิน พฤติกรรมทางสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสิ่งนามธรรมอื่น ๆ มีการพิทักษ์ ปกป้องให้เกิดความสืบเนื่องยั่งยืน ผ่านการปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของที่เกิดจากการคิด

ประดิษฐ์สิ่งของ และการกระทำเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมชุดต่างๆ ตามสภาพการรับรู้ซึ่งแบ่งออกเป็น ส่วนๆที่เป็นระบบ ๓ ระบบคือ

๑.๑ ระบบคุณค่าคือมีศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์ มักแสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสัมพันธ์กับความเป็นธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของความเคารพต่อส่วนรวม และเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนา และความเชื่อ ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติ

๑.๒ ระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ของสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กรทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมเช่นการทอผ้าไหม ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

๑.๓ ระบบอุดมการณ์อำนาจสิทธิของความเป็นอัตลักษณ์ถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชน เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนาสังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรมและความยั่งยืนของธรรมชาติ เช่นมีประเพณีขึ้นเขากระโดง เป็นต้น

๒) ทูนาทางเศรษฐกิจมีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาคุณภาพชีวิตถือได้ว่าเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาคนและชุมชน สังคม การอยู่ดี กินดี และมีความปลอดภัยในความเป็นอยู่นั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณอุทยานเขากระโดงได้มีการกำหนดเป้าหมายไปที่การอนุรักษ์วัฒนธรรม อัตลักษณ์และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มีการสร้างจุดส่วนรวมแห่งวัฒนธรรมโดยชุมชนได้สร้างองค์กรเพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละฝ่ายที่เรียกว่า การทำงานเป็นทีม เห็นได้อย่างชัดเจนคือ พิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษและญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสามกลุ่มในเขตบริเวณอุทยานเขากระโดง ซึ่งการจัดพิธีดังกล่าวได้บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนที่มีการสืบทอดมายังรุ่นต่อรุ่นให้มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

ลักษณะทั้งสามอย่างที่ปรากฏในพื้นที่การศึกษาครั้งนี้ ถือเป็นจุดแข็งและศักยภาพที่สามารถนำชุมชนไปสู่โอกาสของการพัฒนา ซึ่งทุกอย่างมีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณอุทยานเขากระโดง ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงานมาหากิน ความเป็นอยู่ ที่ปรากฏอย่างเห็นได้ชัดในวัฒนธรรมซึ่งไม่อาจแยกออกจากกันได้ ประกอบกับพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์

ค่อนข้างสูง ด้วยการมีวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมที่เหมือนหรือคล้ายกันนั้น ได้ทำให้คนในชุมชนเข้มแข็ง สามัคคี และเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างกลมกลืน อันส่งผลให้เกิดขึ้นของทุนทางสังคม ที่เป็นไปในลักษณะของการช่วยเหลือกันและกัน ส่งผลให้ชาวบ้านมีความร่วมมือในทุกๆกิจกรรมของชุมชนโดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมในประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนและเป็นความพยายามที่จะสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลังต่อไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ ชุมชนบ้านยางลาว ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ ดังนั้น ผลการวิจัยผู้วิจัยจึงวิเคราะห์และสรุปเป็นภาพรวมและนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ศึกษาบริบทชุมชนความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลการสำรวจโบราณสถาน และโบราณวัตถุ พบว่า มีอารยธรรมโบราณปรากฏซ้อนกัน อยู่หลายยุคหลายสมัย ซึ่งบางครั้งก็ขาดตอน ไม่พบร่องรอยของการคลี่คลาย มาเป็นอารยธรรมสมัย หลัง

ชุมชนโบราณบ้านยาง เริ่มต้นด้วยอารยธรรมบ้านใหญ่ และหนองจันทร์สอุน ซึ่งเชื่อว่าเป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดในยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ ประมาณ ๕,๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว

ยุคต่อมา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๖-๑๐ สมัยอาณาจักรพูนัน ผลการศึกษาสำรวจ พบ เครื่องปั้นดินเผา ในระยะพูนันตอนต้น ประมาณ พ.ศ. ๗๙๓-๙๙๓ ที่บริเวณชุมชนบ้านซาด บ้าน โศกขาม ชุมชนคูเมืองน้อย และชุมชนบ้านแฝก เชื่อมต่อกับชุมชนต่าง ๆ ตลอดแนวแม่น้ำมูล ตอนบน

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ สมัยอาณาจักรเจนละ ได้พบหลักฐานต่าง ๆ ที่เชื่อได้ว่า ชุมชนโบราณบ้านยาง มีประชากรอยู่อย่างหนาแน่นที่บริเวณดอนโจด บ้านทัด คูเมืองน้อย สระกุด หนองตาต

อาณาจักรแห่งปริศนา ในช่วงรอยต่อ ระหว่างอาณาจักรเจนละ กับการขยายตัวของอาณาจักรขอม สมัยพระนคร พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖ บริเวณชุมชนโบราณบ้านยาง โคกกลาง นางรอง บ้านกรวด น่าจะเป็นอาณาจักรอิสระ ซึ่งอยู่ปลายอาณาจักรขอมเช่นเดียวกับอาณาจักรศรีจันทน์ที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา อาณาจักรศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางโบราณคดีที่ได้พบศิลาจารึกโคกกลาง อำเภอลำปลายมาศ และพระนามกษัตริย์ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ในการสร้างและดูแลรักษา ปราสาทพนมรุ้งเป็นคนละองค์กับกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรขอม สมัยพระนคร และห่างจาก ปราสาทพนมรุ้ง ไปทางใต้ ๘ กิโลเมตร มีปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ ได้ค้นพบเทวรูปศิลาจมอยู่ในสระน้ำ มีเอกลักษณ์ และศิลปะท้องถิ่นไม่เหมือนกับศิลปะสมัยเจนละ และอาณาจักรขอม สมัยพระนคร

จากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว จึงน่าจะมีการทบทวนแก้ไข ประวัติศาสตร์บริเวณนี้ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๖ เสียใหม่ สมัยอาณาจักรขอมพระนคร พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ และรอยต่ออารยธรรมขอม กับอาณาจักรลานข่าน พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ มั่นใจว่า ชุมชนบ้านยาง ยังมีประชากรอาศัยอยู่ในลักษณะกลุ่มประชาคม ซึ่งมีหัวหน้าปกครองกันเอง และอาจจะยอมรับอิทธิพลของอาณาจักรขอมสมัยพระนคร แต่เนื่องจากเป็นยุคมืดแห่งประวัติศาสตร์ จึงไม่อาจศึกษาเห็นเค้าโครง ร่องรอยของการวิวัฒนาการจากวัฒนธรรมขอมมาเป็นวัฒนธรรมแบบลานข่านข้างได้

บริเวณชุมชนบ้านยางมีชุมชนโบราณที่ปรากฏให้เห็นเป็น แหล่งชุมชนที่มีคูน้ำคันดิน ล้อมรอบได้แก่ ชุมชนโบราณคูเมืองน้อย และชุมชนโบราณบ้านชาด ซึ่งชุมชนคูเมืองน้อย มีคู ล้อมรอบ ๑ ชั้น ภายในบริเวณที่คูคันดินล้อมรอบ มีพื้นที่ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ไร่ ทางทิศตะวันออก บริเวณสระคูต หนองตาด คูเหมือนถูกจัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ประกอบพิธีกรรม เพราะได้พบ แท่งหินตั้งขนาดใหญ่ อันเป็นลักษณะเด่นทางคตินิยมของชนชาติที่ใช้ภาษามอญชุมชนโบราณบ้าน ชาด มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ๒ ชั้น คูชั้นในลักษณะเกือบวงกลม มีทางเข้าออกทางทิศตะวันออก กลาง เนินชั้นในมีศิลาแลง เรียงซ้อนกันอยู่ จัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรม บริเวณคูชั้นนอก มีพื้นที่ไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ไร่ พบเครื่องปั้นดินเผา และเศษเครื่องปั้นดินเผามากมาย ในระดับความลึก ๒.๕๐ เมตร พบเครื่องปั้นดินเผาแบบฟูนันตอนต้น ประมาณ พ.ศ. ๗๙๓ -๙๙๓ และแบบทวาราวดี (ฟูนันตอนปลาย) พ.ศ. ๑๑๔๓ - ๑๓๔๓ ในระดับความลึก ๐.๒๐ - ๑ เมตร พบเครื่องปั้นดินเผา แบบบ้านกรวด พ.ศ. ๑๔๓๒ - ๑๗๕๐

ชาวลาวเวียงอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้วยสาเหตุการเมืองการสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทยมีร่องรอย หลักฐานว่าอพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และอพยพเข้ามาอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่ง

เกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ต่างๆ หลายภูมิภาคโดยเฉพาะทางภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด เป็นต้น

เมื่อระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมขยายตัวอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐบาลพัฒนาความเจริญและสร้างทางหลวงจากเมืองใหญ่ไปสู่หมู่บ้านชนบท ส่งเสริมอุตสาหกรรมเกษตร ชุมชนได้รับความเจริญและเกิดการขยายตัวมีการขยายหมู่บ้านและแยกบ้านไปตามทางหลวงหรือเขตที่มีความเจริญ ซึ่งนับเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายจังหวัด ทั้งศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ฯลฯ ในขณะเดียวกันวิถีชีวิตและประเพณีก็ได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับคามทันสมัยและมีค่านิยมที่เน้นความศิวิไลซ์เป็นหลัก

จากหลักฐานเอกสารและคำบอกเล่าชาวลาวเวียงชุมชนบ้านยาง ต.บ้านยาง อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ เป็นชุมชนเก่าแก่ประมาณความตามคำบอกเล่าอยู่ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ว่าคนในชุมชนบ้านยางมีเชื้อสายมาจากเวียงจันทน์ ผังลาวในสมัยนั้น เมื่อคราวเวียงจันทน์ถูกตีแตก ท้าวเพี้ยชันพาครอบครัวอพยพ จะไปเมืองของ ประเทศเขมร แต่ไปไม่ถึงเพราะเสบียงอาหารหมด จึงพักอยู่เมืองอรัญประเทศ (อ.อรัญประเทศ จ.สระแก้วในปัจจุบัน) และตัดสินใจจะกลับจึงเดินทางผ่านมาเมื่อนารอง ซึ่งในขณะที่ไปนั้นท่านได้ให้พระสงฆ์สามรูปพักอยู่ที่นี้จึงแวะกลับมารับ ซึ่งได้แก่ พระอาจารย์เจ้ย พระอาจารย์คาน และพระอาจารย์หงส์ (พระลูกชายท้าวเพี้ยชัน) เมื่อพบพระลูกชายแล้ว ท้าวเพี้ยชันจึงพักที่บ้านที่บ้านท่าลาว ท้าวเพี้ยชันตัดสินใจที่จะตั้งถิ่นฐานอยู่แถบลำน้ำไถลท่าลาว จึงออกสำรวจหาชัยภูมิที่เหมาะสมที่จะตั้งหมู่บ้าน จึงเลียบตามลำน้ำซึ่งก็คือลำน้ำรองในปัจจุบันเดินเรื่อยมาทางเหนือ จำพบลำน้ำออกเป็นสามสายได้แก่ ลำน้ำรองลำปะเทีย และลำมาศ ลำน้ำหลักคือลำมาศ ที่แยกจากลำน้ำมูลแลลำมาศได้สิ้นสุดที่แยกดังกล่าว

ต่อมาท่านได้เดินทางถึงทุ่งหินลาด และพักอยู่ที่นั่นนานเท่าไรมิอาจทราบ แล้วเดินทางต่อโดยเดินเลียบมาตามลำน้ำมาศ จึงพบทุ่งละหานเหนือเป็นทุ่งกว้างมีน้ำปลา อุดมสมบูรณ์ แต่เป็นที่ลุ่มไม่เหมาะกับการตั้งบ้านเรือน จึงเดินสำรวจเรื่อยไป พบโนนป่าทึบ (โนนอีซ่า) ถัดจากโนนอีซ่าไปเป็นทุ่งกว้างเป็นทางน้ำไหลผ่านติดทางด้านเหนือเป็นโนนป่าทึบ กินบริเวณตั้งแต่ทิศตะวันตกขึ้นไปทางทิศตะวันออกเป็นป่าทึบหนาจึงไม่เหมาะกับการตั้งบ้านเรือน ดินชายป่าด้านเหนือจะมีต้นโพธิ์ ต้นขนาดใหญ่มากมาย โดยขึ้นกระจายทั่วบริเวณ และทิศตะวันตกป่าโพธิ์ จะมีลำห้วยมาบรรจบกันมีต้นยางและต้นไทรมากมาย ดินป่าโพธิ์ด้านเหนือ เป็นโนนเหมาะสม ที่จะตั้งบ้านเรือนท้าวเพี้ยชันจึงตัดสินใจที่โนนนี้ จึงเป็นบ้านยางหมู่ ๑ ในปัจจุบันโดยได้มีวัดโพธิ์อยู่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชนบ้านยางลาว

ศิลปะเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการสร้างมโนทัศน์ทางสังคมมนุษย์และวัตถุ หลอมรวมกันด้วยความคิด ที่ดำรงอยู่บนความผูกพันให้คงอยู่แน่นแฟ้น โดยเฉพาะศิลปะสารัตถะของ วัตถุที่มีอำนาจเหนืออารมณ์ของมนุษย์ควบคู่กันไป อย่างเช่นชาวโรมันโบราณได้เคยพ่ายแพ้แก่ อารมณ์จากความหลงใหลความงดงามของผ้าในแถบเอเชียและสร้างค่านิยมทางสังคมให้แก่ผ้าด้วย การสร้างวัตถุเป็นการสร้างรูปธรรมความคิดให้เชื่อมโยงเข้าสู่นามธรรมภายในที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึก ของมนุษย์ การผลิตซ้ำทางวัตถุช่วยคงความหมายทางสังคมชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ลวดลายเน้นย้ำ ประสบการณ์มองและการรับรู้ของเฉพาะปัจเจกบุคคลให้เป็นความจริง ซึ่งชุมชนได้แสดงตนผ่าน ลวดลายผ้าในรูปกระบวนการทางสังคม ถูกกำกับด้วยความแตกต่างทางชีวภาพและสังคม และความ แตกต่างทางเพศเป็นมาตรการในการจัดสรรทางสังคมทั้งในการกำหนดกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการผลิตและบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่วางอยู่บนจุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕.๑.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม
 ชุมชนแบบลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์พบว่า กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ในพื้นที่ได้มีการสร้างกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือในการก้องค์ความรู้ วัฒนธรรม มีกลุ่มองค์กรที่สำคัญ คือ กลุ่มด้านอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม ความคิดในการสร้าง เครือข่าย สืบเนื่องมาจากการสนับสนุนของโครงการกองทุนเพื่อชุมชนได้ให้การสนับสนุนให้มีการ สร้างประชาคมขึ้น ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมีขอบข่ายงานที่กว้าง

หลังจากการจัดกิจกรรม หน่วยงานที่เข้าร่วม ได้นำข้อมูลอธิบายต่อสาธารณะ นำไปบรรจุ ในแผนงานเพื่อสนับสนุนการเสริมการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นน่าอยู่ การ สนับสนุนกระบวนการทำงานขององค์กรดังกล่าวในข้างต้น ได้การสนับสนุนจากหน่วยงานหลักคือ องค์กรบริหารส่วนตำบลยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาชุมชน ป ร า ก ฎ ก า ร ณ์ ใน ลักษณะนี้ เป็นความพยายามที่จะหาช่องทางในการเชื่อมประสานให้มีการทำงานร่วมกันระหว่าง ชุมชนท้องถิ่น กับหน่วยงาน และองค์กรที่มาจากภายนอกชุมชน ให้มีพื้นที่ร่วมในการดำเนินกิจกรรม แม้ว่าจะจะเป็นเพียงบางส่วนก็ตาม

ในพื้นที่แต่เดิมได้มีจัดตั้งกลุ่มต่างๆ หลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มได้มีแนวทางการจัดตั้งที่ แตกต่างกันตามปัจจัยต่างๆ ซึ่งได้แก่ การมีอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันมีความต้องการในลักษณะ เดียวกันไม่ว่าจะเป็นการใช้ทรัพยากรเดียวกันอย่างเช่น ทอผ้าไหม ที่มีการจัดตั้งชุมชน และศูนย์การ ถ่ายทอดเพื่อคนรุ่นหลังในวัดโพธิ์น้อย เพื่อจัดตั้งเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นที่อยู่ภายนอกพื้นที่ โดยเน้นหนักที่ด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตและการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวลาวยาวเวียงละ เชื่อมโยงไปถึงด้านการจัดการสถานศึกษาชุมชน นอกจากนี้ยังมีวิทยากรที่ให้ความรู้และเผยแพร่ให้

ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการสร้างอัตลักษณ์และเรียนรู้ชุมชน เป็นการอนุรักษ์วิถีการรักษาแบบดั้งเดิมให้สามารถคงอยู่ได้จนถึงลูกหลาน

ภายหลังการเกิดโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในส่วนของการเชื่อมโยงพัฒนาเครือข่ายแก่ชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านยางลาว ได้เกิดการพัฒนาและจัดการทุกๆด้านไปพร้อมๆกัน ผู้วิจัยและหน่วยงานท้องถิ่นได้จัดทำกระบวนการ เพื่อที่จะทำการประสานระหว่างกลุ่มต่างๆที่ทำงานในพื้นที่ โดยการดำเนินงานดังกล่าวเป็นการเข้าไปหนุนเสริมกิจกรรมของกลุ่มและจัดเวทีให้กลุ่มทำงานได้มีโอกาสพูดคุยแลกเปลี่ยนและหาแนวทางร่วมกันเพื่อให้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายทำงานได้โดยสามารถแสดงรายละเอียดของกิจกรรมที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมดำเนินการได้ดังนี้

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ได้จัดทำแผนการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการฟื้นฟูอนุศิลป์ของลาวเวียง ซึ่งผลจากการประชุมที่ผ่านมาทำให้ชุมชนบ้านยางลาว ได้มีการแลกเปลี่ยนแนวทางซึ่งกันและกันระหว่างคนในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างองค์กรต่างๆ และทำให้หน่วยงานอื่นได้เห็นศักยภาพการทำงานในลักษณะเครือข่ายและได้เห็นผลลัพธ์ที่ออกมาซึ่งได้สร้างความเข้าใจอันดีในระหว่างกลุ่มองค์กรในพื้นที่ให้เข้าใจกันมากยิ่งขึ้นผลอีกอย่างคือการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการที่จะรวมตัวกันเพื่อเกิดเป็นพลังของชุมชน

ขั้นตอนกระบวนการต่างๆที่ ทางผู้วิจัยและหน่วยงานท้องถิ่นและชุมชน ได้ดำเนินการมาทำให้เกิดรวมตัวและโครงสร้างของคณะผู้ทำงานที่เป็นระบบ เกิดแผนปฏิบัติงานฉบับร่างของคณะทำงานในกลุ่มการเรียนรู้ของชุมชน นอกจากจะสร้างให้เกิดกระบวนการเชื่อมโยงในชุมชนแล้ว ยังได้สนับสนุนการทำงานของเครือข่ายในพื้นที่ของชุมชนบ้านยางลาว โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์พร้อมทั้งให้การสนับสนุนตั้งแต่เริ่มต้นการดำเนินงานไม่ว่าจะเป็นในแง่ของความรู้วิชาการงาน ข้อมูลการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เอกสารและหนังสือชุดความรู้ นอกจากนี้ยังได้ติดต่อประสานงานเพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

๕.๑.๓ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลจากการวิจัยพบว่า ความรู้ทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้ ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ โดยการจัดพื้นฐานการเรียนให้ผู้เรียนมีโอกาสควบคุมการเรียน เพิ่มขึ้น เพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมด้วยตนเองหรือโดยกลุ่ม จะจัดโดยแบ่งกลุ่ม ตามที่ได้รับมอบหมาย การจัดพื้นที่นี้สามารถจัดภายในห้องเรียนในห้องปฏิบัติการ

ข้อจำกัดของศูนย์การเรียนรู้

- ๑) ต้นทุนมาก (Cost) การวางแผน การจัดสร้างศูนย์ การรวบรวมและการจัดวัสดุ ต้องใช้เวลามาก รวมทั้งการซื้อวัสดุอุปกรณ์การออกแบบและพัฒนาสื่อการเรียนที่จะนำมาใช้ในศูนย์ก็ต้องใช้เงินจำนวนมาก
- ๒) การจัดการ (Management) ผู้สอนที่จัดการศูนย์การเรียนรู้ต้องมีการจัดระบบ และการจัดการห้องเรียนที่ดี

การประยุกต์ใช้ศูนย์การเรียนรู้

- ๑) ศูนย์การเรียนรู้สามารถนำไปใช้กับทุกระดับการศึกษา ทุกรายวิชา
- ๒) ศูนย์ฝึกทักษะ (Skill Centers) ศูนย์นี้ให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะเพิ่มขึ้น โดยได้รับการสอนจากบทเรียนผ่านสื่อหรือวิธีการอื่นมาก่อน ทักษะพื้นฐานจะทำให้ฝึกและปฏิบัติในศูนย์จนทำให้มีความชำนาญด้วยตัวผู้เรียนเอง
- ๓) ศูนย์ความสนใจ (Interest Centers) เป็นศูนย์ที่สร้างขึ้นมาเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจใหม่ๆ และให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
- ๔) ศูนย์สอนเสริม (Remedial Centers) เป็นศูนย์ที่จะช่วยผู้เรียนที่ต้องการช่วยเสริมความรู้หรือทักษะที่ยังไม่เพียงพอจากการเรียนปกติ หรือแยกผู้เรียนที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ
- ๕) ศูนย์เพิ่มพูนความรู้ (Enrichment Centers) ศูนย์นี้จะกระตุ้นประสบการณ์การเรียนรู้เพิ่มขึ้นหลังจากที่ผู้เรียน ได้เรียนหรือทำกิจกรรมบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว เช่น ผู้เรียนที่มีความสามารถสูงเรียนบทเรียนคณิตศาสตร์จบแล้ว แต่ยังมีเวลาให้ไปเรียนในศูนย์นั้นที่มีบทเรียนยากเพิ่มขึ้น หรือมีกิจกรรมอื่นให้ทำเพิ่มความชำนาญ หรืออาจจะเป็นศูนย์ที่มีคอมพิวเตอร์ที่มีเกมทางคณิตศาสตร์
- ๖) ศูนย์สำรอง (Reserved Centers) อาจจะมีศูนย์สำรองไว้ในกรณีที่มีศูนย์แยกกิจกรรม เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมในศูนย์ใดเสร็จแล้วจะเข้าไปทำกิจกรรมในศูนย์อื่น แต่ศูนย์นั้นยังไม่ว่างเนื่องจากผู้เรียนในศูนย์นั้นยังทำกิจกรรมไม่เสร็จ ก็ให้มารอในศูนย์สำรองนี้โดยมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับเรื่องที่ศึกษาเตรียมไว้อาจเป็นกิจกรรมในลักษณะผ่อนคลาย ซึ่งจะทำให้ไม่ว่างในขณะที่ยังรอหรือรบกวนผู้ที่กำลังทำกิจกรรมในศูนย์อื่น

ศูนย์การเรียนรู้ศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

๑. เพื่อพัฒนาด้านศักยภาพและสนองความประสงค์ของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์
๒. เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของคณะสงฆ์และสังคม
๓. เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิจัย วิชาการทางพระพุทธศาสนาในระดับสูงและเป็นสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดบุรีรัมย์

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ให้มีคุณค่าและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในชุมชนบ้านยาง ตำบลบ้านยาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิเคราะห์จากหนังสือ ตำรา เอกสาร ข้อคิดเห็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่และใกล้เคียง และนำมาอธิบายเป็นความเรียง ในด้านต่างๆ และทำการเชื่อมโยงให้เห็นว่า จากคุณค่าด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดอิทธิพลด้านใดบ้างและมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร ต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. คุณค่าและอิทธิพลด้านเอกลักษณ์

คำขวัญอำเภอลำปลายมาศ คือ อุทยานลำน้ำมาศ พระธาตุทะเมนชัย ยิ่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ สิ่งทอผ้าพื้นบ้าน อาหารเลื่องลือไกล มีศูนย์ชัยสร้างงาน โดยในที่นี้จะขอกกล่าวถึงเฉพาะคำขวัญที่ว่า ยิ่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ สิ่งทอผ้าพื้นบ้าน เพราะจะได้ตรงกับงานวิจัย

๒. คุณค่าและอิทธิพลด้านการศึกษา

เป็นเรื่องรอยที่สามารถสืบค้นจนทำให้ทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของคนในอดีต ที่ได้สร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้มีขึ้นและสถานที่นั้นยังยอมแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่ง และแสดงให้เห็นถึงกลุ่มชาติพันธุ์ของคนในอดีตตรงตามสันนิษฐาน ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น รูปแบบของการทอผ้าและการแต่งตัวของผู้คนในชุมชน

๓. คุณค่าและอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ

ทำให้เกิดช่างฝีมือต่างๆ เป็นศูนย์วัฒนธรรมด้านความคิด มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความร่วมมือ เกิดพลังสามัคคีงานฝีมือ และอาชีพ ได้นำไปใช้สอนในวิชาช่างและภูมิปัญญา

๔. คุณค่าและอิทธิพลด้านสังคม

ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ผู้คนในสังคมเกิดความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต ผู้คนเกิดความรักความศรัทธาต่อวัฒนธรรมตนเอง คนในชุมชนและสังคมนั้นได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลเพื่อให้เกิดความปกติสุข อีกอย่างวัฒนธรรมลาวเวียงยังสะท้อน ความเชื่อของคนในอดีตในด้านต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็นบนศิลปะที่ปรากฏ และยังได้ปลูกจิตสำนึกในผู้คนในชุมชนได้เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยกันรักษาไว้ซึ่งความเป็นมรดกอันล้ำค่าให้อยู่คู่กับชุมชนสืบต่อไป

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านยางลาว

ชาวลาวเวียงอพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ด้วยสาเหตุการเมืองการสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทยมีร่องรอยหลักฐานว่าอพยพมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี (จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒) และอพยพเข้ามาอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ต่างๆ หลายภูมิภาค โดยเฉพาะทางภาคอีสานได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด สอดคล้องอมรา พงศาพิชญ์ อธิบายเกี่ยวกับศาสนากับชาวบ้านว่า “ระดับชาวบ้านพุทธศาสนาในสังคมไทย ก็คือระบบความเชื่อซึ่งรวมเอาระบบความเชื่อในคำสั่งสอนทางพุทธศาสนามาผนวกเข้ากับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในไสยศาสตร์”

จากแนวความคิดดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า ศาสนาชาวบ้าน หมายถึง คติความเชื่อเรื่องบุญ-บาปที่ชาวอีสานยึดถือกัน อันมีความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องผีสงเทวดา ไสยศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา ระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น ลักษณะความเชื่อชาวอีสานยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในสังคมนั้น อยู่ในลักษณะของศาสนาแบบชาวบ้าน คือประกอบด้วยความเชื่อในเรื่องของผีสงเทวดา ซึ่งเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากลัทธิวิญญาณนิยม ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติพวกไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์ และพุทธศาสนาในระดับโลกิยะ ซึ่งเป็นระดับที่ช่วยจัดระเบียบทางสังคม อภิชาติ ทองอยู่ กล่าวถึงคติความเชื่ออันเป็นศาสนาที่ชาวอีสานนับถือไว้ว่า “คติความเชื่อหลักของชาวบ้านในหมู่บ้านของประชาคมอีสานเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีการถือผี ซึ่งผสมผสานกลมกลืนกับการถ้อยความเชื่อที่ได้รับจากพุทธและพราหมณ์

๕.๒.๒ กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน

การแสดงออกถึงบทบาทหน้าที่นั้นมีกิจกรรมการผลิตและพิธีกรรมในสังคมยุคแรกๆ ของชุมชนบ้านยางลาว การแบ่งงานและการจัดสรรการผลิตที่วางอยู่บนรากฐานความแตกต่างทางเพศ ผู้ชายมีหน้าที่ผลิตเครื่องมือต่างๆ ทำหน้าที่บทบาทหลักคือพิธีกรรม ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ผลิตผ้า ดูแลบ้านเรือน อาหารการกิน การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศคู่ตรงกันข้ามทำให้บทบาทนี้แสดงออกอย่างเห็นได้ชัด เช่น ผู้ชายเที่ยวบ้านสาวในตอนกลางคืน ผู้หญิงจะแสดงคุณสมบัติในการผลิตของตนด้วยการปั่นฝ้ายหรือเย็บผ้า ทั้งหมดปรากฏเด่นชัดในการอยู่ร่วมคู่ตรงกันข้ามด้วยพิธีกรรมแต่งงานซึ่งทั้งสองฝ่ายจะแสดงบทบาทหน้าที่ของตนผ่านสัญลักษณ์ในพิธี บทบาทในการผลิตผ้าของผู้หญิง

แสดงออกด้วยการใช้เสื้อผ้าหมอนแก๊วญาติฝ่ายชายบนความคิดในเรื่องความเคารพผู้ใหญ่สุดคล้อง
 ประเวศ วะสี กล่าวว่า วัฒนธรรมคือความงอกงามของมนุษย์ชาติ เป็นการเรียนรู้ การสะสม
 ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ในรูปของการปฏิบัติ วัฒนธรรมคือวิถีของการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของ
 ชุมชนหรือสังคม ซึ่งหนึ่งของวัฒนธรรมก็คือภูมิปัญญาดั้งเดิม (Traditional Knowledge) ซึ่งเกิด
 จากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลทำให้มนุษย์มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 วัฒนธรรมจึงเป็นรากฐานของสังคม มีความลึกซึ้งเพราะรวมถึงมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณ

วัฒนธรรมมีสถานะเป็นองค์รวมของผลิตภาพทางความนึกคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ที่
 เกี่ยวโยงกับสิ่งแวดล้อมชุดต่าง ๆ ตามสภาพการรับรู้ การทำความเข้าใจกับมิติวัฒนธรรม จึง
 จำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบของวัฒนธรรมให้เกิดความชัดเจน ดังที่อานันท์ กาญจนพันธุ์ได้จำแนก
 องค์ประกอบของวัฒนธรรมออกเป็นได้แก่ ส่วนที่เป็นระบบคุณค่า ส่วนที่เป็นระบบภูมิปัญญาและ
 ส่วนที่เป็นระบบอุดมการณ์ อำนาจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระบบแรก คือ ระบบคุณค่า ซึ่งหมายถึงศีลธรรมของส่วนรวมและจิตวิญญาณของความ
 เป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์ มักแสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสัมพันธ์กับความเป็นธรรม
 ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติบนพื้นฐานของความเคารพต่อส่วนรวม
 และเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ในสังคมที่เป็นจริงจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของศาสนา และความเชื่อ
 ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์และ
 ส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติ ในสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกข้อห้าม
 นี้ว่า ขะลำ ถือว่าเป็นอุปมงคลที่จะเกิดกับผู้ละเมิดของส่วนรวม

ระบบที่สอง คือ ระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับ
 ความสัมพันธ์ของสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม มักปรากฏให้เห็นใน
 รูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กร
 ทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

ระบบที่สาม คือ ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรี และสิทธิของความเป็น
 มนุษย์ถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชนหรือสังคม
 ท้องถิ่น เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และถ่ายทอดภูมิปัญญาในการพัฒนา
 สังคมให้เป็นไปตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม และความยั่งยืนของ
 ธรรมชาติ

ความเป็นชุมชนนั้น หมายถึงกลุ่มคนหรือหน่วยวัฒนธรรมหนึ่งที่เชื่อมร้อยผู้คนรวมทั้ง
 ความรู้สึกร่วมคิดและการกระทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยระบบคุณค่าและระเบียบกฎเกณฑ์ที่
 ยอมรับเป็นพันธะสัญญาระหว่างกัน ที่สำคัญคือการรวมกันเป็นองค์เอกภาพนั้นก่อให้เกิดพลังอำนาจ
 ที่ชุมชนสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมได้ ทั้งนี้ อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า สิ่งที่เชื่อมร้อย

ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น ก็คือ วัฒนธรรมของคนเองที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ เน้นคุณค่าของความร่วมมืออย่างแน่นแฟ้น และกลมกลืนบนพื้นฐานแบบเครือญาติ ซึ่งทำให้ชุมชนค่อนข้างมีอิสระจากสังคมภายนอก นอกจากนี้ ความเป็นชุมชนยังหมายถึง อุดมการณ์ อำนาจ หรือสิทธิของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและรัฐที่ผลิตซ้ำในบริบทของวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดดังกล่าว ข้างต้นได้ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัฒนธรรมที่ชุมชนสร้างสรรค์ขึ้นโดยเฉพาะในฐานะที่เป็นรากเหง้ามรดกของอดีตและการปรับตัวในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง แนวคิดเหล่านี้นิยมมองว่าวัฒนธรรมดำรงอยู่ได้เพราะมีหน้าที่ในการตอบสนองชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม ดังนั้นในทางกลับกันหากวัฒนธรรมไม่ได้ทำหน้าที่หรือทำหน้าที่ได้ไม่สอดคล้องกับสภาพจริงในชุมชน ทั้งวัฒนธรรมและชุมชนนั้นย่อมจะอ่อนแอลง เมื่อใดที่วัฒนธรรมเข้มแข็งก็จะพลังหนุนเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นอันแสดงถึงพลังและพลวัตของวัฒนธรรมที่มีบทบาทตอบสนองการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ประเด็นสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณา คือ องค์ประกอบและแนวทางการพัฒนาที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของชุมชน

๕.๒.๓ การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมลาวเวียง

ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ โดยการจัดพื้นฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีโอกาสควบคุมการเรียนรู้ เพิ่มขึ้น เพื่อส่งเสริมการทำกิจกรรมด้วยตนเองหรือโดยกลุ่ม จะจัดโดยแบ่งกลุ่ม ตามที่ได้รับมอบหมาย การจัดพื้นที่นี้สามารถจัดภายในห้องเรียนในห้องปฏิบัติการ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนอภิปราย วิจัย แก้ปัญหา หรือทดลองร่วมกัน หรืออาจจัดโต๊ะคอมพิวเตอร์ที่ต่อเป็น เครือข่ายหรือในลักษณะที่สามารถทำกิจกรรมคนเดียวหรือเป็นกลุ่มเล็กได้ นอกจากนี้ยังจัดในลักษณะเป็นคูหาเพื่อกำจัดเสียงรบกวนในขณะที่เรียนหรือทำกิจกรรมจากศูนย์ใกล้เคียง หรือเสียงรบกวนอื่น ที่จะทำให้เสียสมาธิในการเรียน คูหาแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ คูหาแห้ง (Dry Carrel) และ คูหาเปียก (Wet Carrel) คูหาแห้งจะประกอบด้วยสื่อการเรียนที่ไม่มีวัสดุอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ส่วนคูหาเปียกจะประกอบด้วยสื่อการเรียนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น เทปเสียง ที่วีเอ็มไอเตอร์ เครื่องเล่น แอวดีทีทัศน์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อการเรียนที่ประจำในแต่ละศูนย์จะอยู่ในรูปแบบสื่อประสมที่แยกตามกิจกรรม หรือเป็นชุดการเรียนก็ได้สอดคล้องกับงานวิจัยสุขภาพ พรหมนิยมได้ศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในธุรกิจการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มสตรีและผลกระทบต่อชุมชนชนบท : กรณีศึกษาตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในที่นำไปสู่ความสำเร็จในธุรกิจการทอผ้าไหมมัดหมี่ได้แก่ (๑) แรงบันดาลใจ จากการได้รับและชอบในการทอผ้า ลวดลายและสีในตัวผืนผ้าไหม (๒) เจตคติ มีความรู้สึกชอบและรักในธุรกิจการทอผ้าไหมมัดหมี่ (๓) การเรียนรู้ มีการเรียนรู้ที่เป็นระบบและมีขั้นตอนคือการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน การเรียนรู้ขั้นชำนาญการ และการเรียนรู้ขั้นประกอบอาชีพได้ (๔) ความคาดหวังต่ออาชีพ ผู้ประกอบการธุรกิจการทอผ้าไหม

มัดหมี่ต้องการที่จะสร้างได้ให้กับครอบครัว การสร้างงานในท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน การหาอาชีพที่แน่นอนให้กับตนเอง และการลดแรงงานการย้ายถิ่น

ปัจจัยภายนอกที่นำไปสู่ความสำเร็จในธุรกิจการทอผ้าไหมมัดหมี่ ได้แก่การบริหารจัดการ (๑) ด้านการผลิต มีการรักษามาตรฐานคุณภาพการผลิต การกำหนดโควตาการผลิต (๒) ด้านการตลาด การสร้างเครือข่ายการตลาด การสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าจากคู่แข่ง การสร้างความเชื่อถือ และชื่อเสียงเอกลักษณ์ของสินค้า (๓) ด้านแรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครอบครัว และเป็นในลักษณะอุตสาหกรรมภายในครัวเรือน (๔) ด้านการเงิน การมีเงินหมุนเวียนอย่างเพียงพอ ความสามารถในการทำกำไร การมีระบบการควบคุมทางการเงิน (๕) การมีส่วนร่วมของสมาชิก มีการกระจายหน้าที่กันทำ แบ่งหน้าที่กันทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมดำเนินการ ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (๖) ความเป็นผู้นำ การเป็นผู้ที่ทำงานให้กับกลุ่ม ทุ่มเทกำลังความสามารถในการสร้างกลุ่ม เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์เป็นที่ยอมรับ ไม่เป็นผู้ที่สร้างอิทธิพล เป็นที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคน และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงานเป็นทีม มีความคิดสร้างสรรค์และการตัดสินใจที่ดี

๕.๓. ข้อเสนอแนะ

๑) ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืนต่อไป

๒) สามารถนำผลการวิจัยมาต่อยอดทางการศึกษา แนวทางการนำนโยบายสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสู่ชุมชน ตลอดจนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เพื่อเกิดกระบวนการและองค์ความรู้ใหม่ๆ

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. หนังสือทั่วไป

กาญจนา แก้วเทพ. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับเสรีภาพทางวิชาการของ
อาจารย์พยาบาลในสถานศึกษาพยาบาล. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. แนวคิดการพัฒนาห้องสมุดประชาชน: มิติใหม่ ศูนย์การเรียนรู้.

กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมปฏิบัติการ, ๒๕๓๘.

กฤษฎา พิณศรีและคณะ. ศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๔๙.

จำนงค์ จิตรนิรัตน์. “การกระทำทางสังคม”. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มนุษย์วิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

จรูญ สุภาพ. การพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๐.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลง. ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,
๒๕๔๖.

ชยันต์ วรรธนฤติ. การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าสงวน
แห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๐.

ฐิตวณโณ ภิกขุ. ตายแล้วไปไหน. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. กลวิธี แนวทางวิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.
กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

ภารต มหาจันทร์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาประวัติศาสตร์, (ไทย
วัฒนาพานิช, ๒๕๒๓).

มาลี จันทร์ธรรม. “วัฒนธรรม สมัยใหม่ จุดเปลี่ยนของวัฒนธรรมและวัฒนธรรมนิยม”.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย ความท้าทายใหม่ สู่ความเข้าใจใน
วัฒนธรรม”. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. การประชุมเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา: นโยบายและ
กลวิธี. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. “ความร่วมมือการเมืองมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๔.

พระพุทฺธโฆษาจารย์. กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โอม,
๒๕๒๘.

พุทธทาสภิกขุ. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: การศาสนา, ๒๕๔๑.

พิทยา สายหุ. ภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพชุมชนในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญา
พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. การพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ตามอัธยาศัย. กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียนคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาการศึกษา,
๒๕๔๓.

เสรี พงศ์พิศ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๙.

สุกฤตดา จันทรวิมล. อ่างใน วิชัย รูปขำดี และสังคม คุณคุณากรสกุล. การประมวลความรู้:
การสร้างและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการ.
กรุงเทพมหานคร: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, ๒๕๕๐.

สุพัตรา วิชัยประเสริฐกุล. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะเกร็ด จังหวัด
นนทบุรี. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. “การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท”. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์,
๒๕๓๘.

สุเทพ สุนทรเกษม. สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑.

วัฒน์ จุฑะวิภาต. ผ่าทอกับชีวิตคนไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕.

อำพัน เหล่าธรรมทัศน์. “วิสัยทัศน์การปกครองท้องถิ่นและแผนกระจายอำนาจ”. กรุงเทพฯ: ดีแอล
เอส, ๒๕๕๐.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔.

อารักษ์พันธ์ จันท์สว่าง. “การพัฒนาบุคคลกลุ่มและชุมชน”. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๒๕.

อุบล เสถียรปภิรณกรณ์. การศึกษาสังคมวิทยา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:วิทยาลัยครู นครปฐม, ๒๕๕๗.

โอภาส ปัญญา. ประสบการณ์จริงจากชุมชนเข้มแข็งระดับตำบล ๔ ภาค. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๔๒.

๓. บทความต่างๆ/สารานุกรม

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชนไทย เล่มที่ ๒๒. เครื่องจักสาน. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., ๒๕๕๔.

ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์. “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยองค์กรเครือข่าย”. วารสารพัฒนาชุมชน. ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๔๒): หน้า ๒๖-๓๐.

อมรา พงศาพิชญ์. “พุทธศาสนากับชาวบ้าน”. วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๙): หน้า ๒๗.

ชำนาญ วัฒนศิริ. “ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม”. วารสารพัฒนาชุมชน. ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๔๒): หน้า ๑๗.

๔. รายงานการวิจัย

ปรัชญา เวสารัชช์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

อคิน รพีพัฒน์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ศิริพงษ์ นวลแก้ว. “การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน”. ดุษฎีนิพนธ์บัณฑิต, สาขาหลักสูตรและการนิเทศ. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๐.

วัฒน์ จุฑะวิภาต. ฝ่าทอกับชีวิตคนไทย. รายงานการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สกว), ๒๕๕๕.

พรสวรรค์ เพชรแดง. ความเชื่อในเรื่องบุญบาปในทางพระพุทธศาสนา. เอกสารประสารประกอบการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย: สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๒๘.

วิลาศ โพบิสร์. วิธีอีสาน วิธีกวย. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๒.

๕. สัมภาษณ์

นางจรัส แก้วนาพันธุ. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นางเข็มพร ชาดิคำดี. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นางละมัย เนตรวิลา. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระศรีปริยัติธาดา. รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์และเจ้าอาวาสวัดโพธิ์เยื้อง. สัมภาษณ์, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายจำลอง ยิ่งเสมอ. สัมภาษณ์, ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นางสี สุกดาชาติ. สัมภาษณ์, ๖ มกราคม ๒๕๖๑.

พระอธิการสมพร อนาลโย. สัมภาษณ์, ๔ ตุลาคม ๒๕๖๐.

นายบุญเต็ม กัลยาพานิช. สัมภาษณ์, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๑.

นางดาวประกาย วิหกเหิน. สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

พระมหาสนอง กิตติสาโล, ปธ.๙. สัมภาษณ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

รังสีทิ วิหกเหิน. อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์. สัมภาษณ์, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นางสายทอง กลอนโพธิ์. สัมภาษณ์, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

นางสูง เฟ็งพีช. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นายสุริยันต์ คะณวัฒน์. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านยาง. สัมภาษณ์, ๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

พระมหาวิโรจน์ วีรสีโล. เจ้าสำนักวัดบ้านโคกดิน. สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

ดร.ดำเกิง โถทอง. อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๗ มกราคม ๒๕๖๑.

นายสร้อย หงส์สา. นักวิชาการวัฒนธรรมลำปลายมาศ. สัมภาษณ์, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๑.

นางเบญจมาพรรณ วรรณโฆสิต. สัมภาษณ์, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

จำสืบเอก มณี พรหมวิจิตร. สัมภาษณ์, ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

นางมณี ลาจำนง. สัมภาษณ์, ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

นางสาวศิริพร ชาดิคำดี. นักวิชาการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง. สัมภาษณ์, ๔ เมษายน ๒๕๖๑.

นายอดิทัศน์ ปัญญาเรือง. ผู้ใหญ่บ้านยางลาว. สัมภาษณ์, ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑.

พระมหาวิโรศักดิ์ จันทวีโส. สัมภาษณ์, ๒๓ เมษายน ๒๕๖๑.

พระครูปฐมสังฆการ.ดร. สัมภาษณ์, ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นายสมพงษ์ พรหมวิจิตร. ปราชญ์ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ. สัมภาษณ์, ๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

นายบุญเต็ม กัลยาพานิช. นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง. สัมภาษณ์, ๕ มกราคม

๒๕๖๑.

พระครูปัญญาปริยัติโสภณ. อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, ๓ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ดร.อิทธิวัต ศรีสมบัติ. อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. สัมภาษณ์,
๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

นายผาย สร้อยสระกลาง. ประชาญ์ด้านการเกษตรพอเพียง. สัมภาษณ์, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นายสวัสดิ์ เกตุชาติ. สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

นายสำเภา แสงสุข. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

พระอธิการจันทร์ ภาวโร. สัมภาษณ์, ๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

นางเบญจมาพรรณ วรรณโสมจิต. แกนนำกลุ่มผู้ทอผ้าไหมชุมชน. สัมภาษณ์, ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

นางคำพร สุขวิเศษ. สัมภาษณ์, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

นางคำศรี แสงบึง. สัมภาษณ์, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

พระหาเชษฐา ฐานภาโร. อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

พระสุวิจักขณ์ โชติวโร,ดร. สัมภาษณ์, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

พระสมุเพียร เตชปญโญ. สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

๖.สื่ออิเล็กทรอนิกส์

รัตนะ บัวสนธิ์. **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติประจำปี ๒๕๕๗.** (ออนไลน์), แหล่งที่มา:

www.culture.go.th. สืบค้นเมื่อ วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐.

Thanapol Nagata Peryklang. **ศูนย์การเรียนรู้.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.gotoknow.org/posts/197420>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

บ่าวอำนาจ, **ศูนย์เรียนรู้ชุมชน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://oknation.nationtv.tv/blog/songamnat/2009/08/04/entry-1>, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

<http://www.wiangphangkham.go.th/images/1206771081/2.pdf>, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkham.go.th/images/1206771081/2.pdf>, สืบค้นเมื่อ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

<http://www.wiangphangkham.go.th/images/1206771081/2.pdf>, สืบค้นเมื่อ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkham.go.th/images/1206771081/2.pdf> หน้า ๑๗๓-๑๗๔, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. อ่างใน **การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน.**

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.wiangphangkham.go.th/images/1206771081/2.pdf>

หน้า ๑๗๖-๑๗๗, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

Watchawong,D . The Presentation of the Yuan Ethnic identity in the context of

tourism vai local museum and riverside market. A Case study of Yan Community Tontan Sao Hai District. Saraburi Province. Academic services Journal Prince of Songkla university. 2011 (September – December. 130-147).

ภาคผนวก

ผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สัมภาษณ์เรื่องการเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้โดยแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๓ การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ศิลปะวัฒนธรรมของชุมชน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ซอย.....
ถนน..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์
โทร. E-mail

๑.๒ ระดับการศึกษาสูงสุด.....
๑.๓ สถานที่ทำงานปัจจุบัน

๑.๔ ตำแหน่งปัจจุบัน.....
๑.๕ ระยะเวลาของการดำรงตำแหน่ง.....
จำนวน..... ปี สมัยสถานที่ให้สัมภาษณ์.....
ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ เดือน..... พ.ศ.
เริ่มเวลา.....น. ถึงเวลา.....น.

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

(.....)

ลงชื่อ.....ผู้ให้สัมภาษณ์

(.....)

...../...../.....

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของศิลปะวัฒนธรรมแบบลาวเวียงของชุมชนบ้านยาง

๒.๑ จุดกำเนิดของวัฒนธรรมแบบลาวเวียงของชุมชนบ้านยาง ท่านคิดว่าได้เข้ามามีบทบาทในการดำรงชีวิตของชุมชนในช่วงใด

.....

.....

.....

๒.๒ ท่านคิดว่า ชุมชนลาวเวียงได้อพยพมาจากสถานที่ใด เพราะเหตุใดชุมชนบ้านยางจึงได้มีอัตลักษณ์ที่เด่นกว่าที่อื่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ได้

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ กระบวนการสร้างแหล่งเรียนรู้ศิลปะวัฒนธรรมแบบลาวเวียงในชุมชน

๓.๑ ท่านคิดว่า กระบวนการเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนควรมีวิธีอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ท่านคิดว่าการเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนควรเน้นจุดใดเป็นพิเศษเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างศูนย์เรียนรู้ร่วมกัน

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

.....

.....

.....

.....

แผนก ข
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, หนังสือเชิญ และรายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
๒. รองศาสตราจารย์วิเชียร ชาบุตธนุญทริก อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งสุริยา หอมวัน อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

โทรศัพท์ ๐๙๓๐๙๐๙๙๕๑

ที่ พิเศษ / ๒๕๖๑

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์งานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชา สังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปี ๒๕๖๑ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ผ่านศิลปวัฒนธรรม ในจังหวัดบุรีรัมย์

เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และถูกต้องตามกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้มีประสบการณ์ในด้านวิจัยเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเอกสารและเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้

เรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์และขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์)

หัวหน้าโครงการ

ขอขอบคุณเป็นอย่างสูง
และขอเรียนเชิญท่าน
ตรวจสอบเอกสารและเครื่องมือการวิจัย
ในครั้งต่อไป

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทร ๐๕๓๐๕๐๕๙๕๑
 ที่ พิเศษ / ๒๕๖๑ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน รองศาสตราจารย์ วิเชียร ชานุดรบุญทวี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์งานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา สังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปี ๒๕๖๑ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ผ่านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดบุรีรัมย์

เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และถูกต้องตามกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้มีประสบการณ์ในการวิจัยเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเอกสารและเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้

เรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์และขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

(นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์)
 หัวหน้าโครงการ

ได้ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยแล้ว เห็นว่าใช้ได้ทั้งจากวิธีการวิจัยได้
 รศ. วิเชียร ชานุดรบุญทวี

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทร ๐๙๓๐๙๐๙๙๕๑

ที่ พิเศษ / ๒๕๖๑ วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุ่งสุรียา หอมวัน
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์งานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

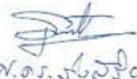
ด้วยนายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา สังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปี ๒๕๖๑ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การเสริมสร้างศูนย์การเรียนรู้ผ่านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดบุรีรัมย์

เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์และถูกต้องตามกระบวนการวิจัย ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และเป็นผู้มีประสบการณ์ในการวิจัยเป็นอย่างดี จึงขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเอกสารและเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้

เรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์และขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

 (นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์)
 หัวหน้าโครงการ

ได้หนังสือจากคุณรุ่งสุรียา หอมวัน
 สืบหาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

 (อ.ดร.รุ่งสุรียา หอมวัน)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย

๑. นักปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน ๑๐ คน ซึ่งประกอบด้วย

๑. นายผาย สร้อยสระกลาง	ปราชญ์ด้านการเกษตรพอเพียง
๒. นายพื้ม เดชบุญ	ปราชญ์ด้านเครื่องจักรกลและหัตถกรรม
๓. นายสัมฤทธิ์ หอมกลิ่น	ปราชญ์ด้านพิธีกรรมและศาสนา
๔. นายทองดี ไส้โธสง	ปราชญ์ด้านหัตถกรรมจักสาน
๕. นายจำลอง ยิ่งเสมอ	ปราชญ์ด้านวัฒนธรรมประเพณี
๖. นายสมชาย ฝอยเงิน	ปราชญ์ด้านวัฒนธรรมประเพณี
๗. นางคำตัน อุทธาพงษ์	ปราชญ์ด้านพิธีกรรมประเพณี
๘. นายดำ กิมเชื้อ	ปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรม
๙. นางสี สุดตาชาติ	ปราชญ์ด้านศิลปวัฒนธรรม
๑๐. นายสมพงษ์ พรหมวิจิตร	ปราชญ์ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ

๒. พระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป ประกอบด้วย

๑. พระศรีปริยัติธาดา	รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย
๒. พระมหาสนอง กิตติสาโร, ปธ.๙	รองเจ้าอาวาสวัดโพธิ์น้อย
๓. พระบัณฑิต ปณฺธิโต / งามเนตร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
๔. พระมหาภิกขิตฺตํ ชุมนโท	
๕. พระมหาวิระชน ญาณวีโร	
๖. พระมหาบุญเลิศ ติสสาโร	
๗. พระประวิทย์ ชุตินฺทโร	
๘. พระสุวิจักขณ์ โชติวิโร, ดร.	
๙. พระอธิการสมพร อนุบาลโย	
๑๐. พระหาเชษฐา ฐานภาโร	
๑๑. พระครูปทุมสังฆการ	
๑๒. พระครูวินัยธรอำนาจ	
๑๓. พระครูปริยัติโสภณ	
๑๔. พระสมุเพียร เตชปณฺญโย	
๑๖. เจ้าอธิการจำเริญ จนทโก	
๑๗. เจ้าอธิการวสัน ปณฺญาวุฒิโท	
๑๘. พระอธิการจันทร์ ภาวโร	
๑๙. พระครูประภาจันทรโกศล	

๒๐. พระมหาวีรศักดิ์ จันทวิโส

๓. นักวิชาการ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต.จำนวน ๒๐ คน ประกอบด้วย

๑. นายบุญเต็ม กัลยาพานิช
๒. นายแหล่ รินอำภา
๓. นายสรัญ หงส์สา
๔. นายเหรียญ ลาจำนง
๕. นางเบญจมาพรรณ วรรณโฆษิต
๖. นางสาวทัศนีย์ พรหมวิจิตร
๗. นายประเสริฐ แก้วมะ
๘. จำสืบเอก มณี พรหมวิจิตร
๙. นายอาทิตย์ สิงห์ชัย
๑๐. นางดาวประกาย วิหกเหิน
๑๑. นางสาวศิริพร ชาติดำดี
๑๒. นายสำเภา แสงสุข
๑๓. นายวิชัย ลาจำนง
๑๔. นายประเสริฐ จันทร์บุบผา
๑๕. นางสาวเนียง เกตุชาติ
๑๖. นายสุรียนต์ คะณวัน
๑๗. นายรังสีทิ วิหกเหิน
๑๘. ดร.อิทธิวัต ศรีสมบัติ
๑๙. ดร.ดำเกิง โถทอง
๒๐. ดร.วิลาศ โปธิสาร

๔. ชาวบ้านและประชาชน จำนวน ๕๐ คน ประกอบด้วย

๑. นางสมร วิเศษสัตย์
๒. นายสี สุตตาชาติ
๓. นางคำศรี แสงบึง
๔. นางเอื้อ นิลนันท์
๕. นางคำพร สุขวิเศษ
๖. นางสุพล เกตุชาติ
๗. นายสวัสดิ์ เกตุชาติ
๘. นายน้อย ชำนาญเท

๙. นางเกี้ยว สุดตาชาติ
๑๐. นายทองจันทร์ วิเศษนค
๑๑. นางนกแก้ว บุญเรือง
๑๒. นางคำปอน เพ็งพีช
๑๓. นางทองย้อย ชุมรัมย์
๑๔. นางตี่ง แมงผึ้ง
๑๕. นางสาวทอง กลอนโพธิ์
๑๖. นางถนอม ศรีรัมย์
๑๗. นางสูง เพ็งพีช
๑๘. นางแพงศรี วงจำปา
๑๙. นางสาวลี พรหมวิจิตร
๒๐. นางคำ กะประโคน
๒๑. นางกลม อังคณา
๒๒. นางบุญเหลือ ดวงมาลา
๒๓. นางท่อน เกตุชาติ
๒๔. นางใส นิลวรรณ
๒๕. นายทองมาก วิเศษนคร
๒๖. นางศรีจันทร์ อุทาพงษ์
๒๗. นางทอง เขือกพันธ์
๒๘. นางจรัส แก้วนาพันธ์
๒๙. นางม่อน วิเศษนคร
๓๐. นางละออง วิเศษสัตย์
๓๑. นางจำปี ชำนาญเท
๓๒. นายเล่ สาระบัว
๓๓. นายบุญพงษ์ วิเศษสัตย์
๓๔. นางจำลอง แป้นนางรอ
๓๕. นางสาวเกา จบสักสาย
๓๖. นางมณี ลาจำนง
๓๗. นางลุนนี่ ศรีสีบมา
๓๘. นางละม่อม วรรณสิริวิไล
๓๙. นางเต็ม พิมพ์บัวธรรม

- ๔๐.นางจันทร์ วิเศษนคร
- ๔๑.นางแห่ล่ บุญเรือง
- ๔๒.นางปราณี กิมเชื้อ
- ๔๓.นางคำดี วิเศษสัจย์
- ๔๔.นางกลม เรียวไธสง
- ๔๕.นางเหรียญ สุดตาชู
- ๔๖.นางเกสร คำดี
- ๔๗.นางเข็มพร ซาติคำดี
- ๔๘.นางเทียม สุขวิเศษ
- ๔๙.นางปี แก้วนาพันธ์
- ๕๐.นางละมัย เนตรวิลา

ผนวก ค
ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำกิจกรรมวิจัย

สัมภาษณ์

ลงพื้นที่สัมภาษณ์

สนทนากลุ่ม

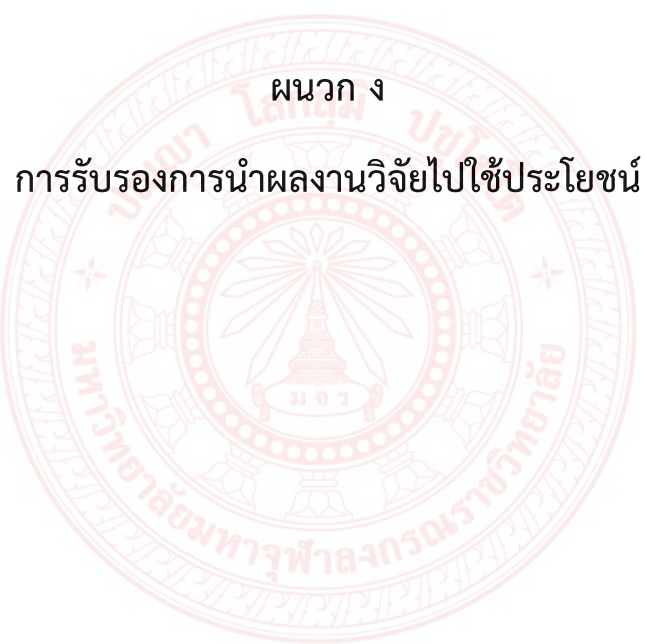

ภาพการศึกษาดูงานของนักท่องเที่ยว

ภาพกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สนใจ

ผนวก ง

การรับรองการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์

เรียน ผอ.สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระศรีปริยัติธาดา ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ชื่อหน่วยงาน / องค์การ / ชุมชน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่อยู่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ตำบลสมิ๊ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๑

โทรศัพท์ ๐๘๙-๘๔๖๖๘๖๗

ขอรับรองว่าได้มีการนำเสนอผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ Strengthening community capital through local arts and culture center: A case study.. Artistic Laoe.. Wieng In Buriram Province

ซึ่งผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์ ของ นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ และคณะ ได้นำไปใช้ประโยชน์ดังนี้

- การใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ในด้านความรู้ทางพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัย/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ / เป้าหมายของงานวิจัย /งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ จนถึง ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ซึ่งการนำผลงานวิจัย / งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

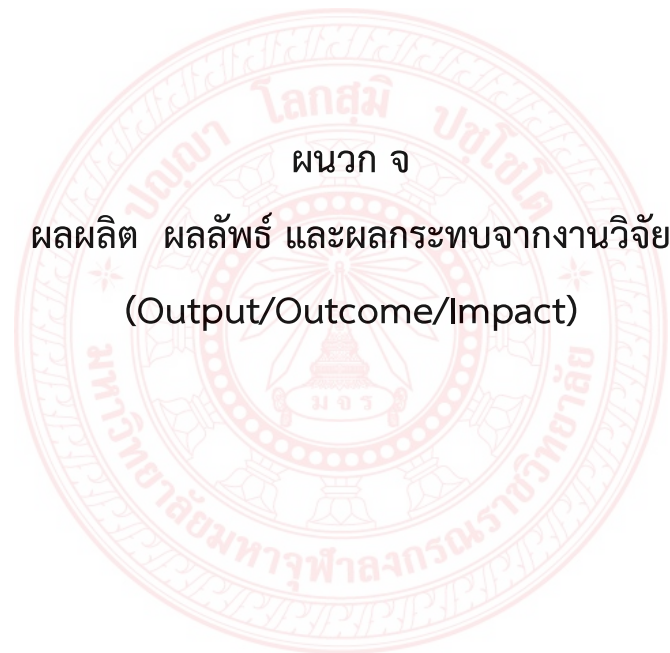
นำผลการวิจัยมาประกอบการศึกษาในหลักสูตรและรายวิชา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมไทย ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นำผลการวิจัยในการเผยแพร่ความรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนในบริเวณอุทยานเขากระโดง

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นความจริงทุกประการ

พระศรีปริยัติธาดา

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต (Output) จากงานวิจัย

ประเภทผลงานที่ได้รับ:

- ต้นแบบผลิตภัณฑ์
- ต้นแบบเทคโนโลยี
- กระบวนการใหม่
- องค์ความรู้
- การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์
- การใช้ประโยชน์เชิงสาธารณะ
- การพัฒนากำลังคน
- ทรัพย์สินทางปัญญา
- บทความทางวิชาการ
- การประชุม/สัมมนาในระดับนานาชาติ
- การประชุม/สัมมนาในระดับชาติ

ระดับของผลงานที่ได้รับ:

- ระดับอุตสาหกรรม
- ระดับกึ่งอุตสาหกรรม
- ระดับภาคสนาม
- ระดับห้องปฏิบัติการ

รายละเอียดผลงาน:

โครงการวิจัย การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
กรณีศึกษาศิลปะ ลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้นำเสนอในรูปแบบบทความวิชาการ ในการประชุมวิชาการ
ระดับชาติ พุทธบูรณาการ อารยธรรมอันมั่งคั่งแห่งแรก สู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ณ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

จำนวนผลงาน: ๑ หน่วยนับ: บทความ.....

ผลลัพธ์ (Outcome) ที่ได้ตลอดระยะเวลาโครงการ:

ชื่อผลลัพธ์ การเสริมสร้างทุนชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น กรณีศึกษาศิลปะลาวเวียงในจังหวัดบุรีรัมย์ ชุมชนเกิดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการทางศาสนาและประเพณีที่สร้างความสามัคคีกันอย่างแน่นแฟ้น พร้อมทั้งยังส่งผลให้เกิดความรักและเข้าใจในรากเหง้าของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งเสริมให้มีกระบวนการเรียนรู้ผ่านประวัติศาสตร์ชุมชนของตนเองโดยมีผู้นำทางจิตวิญญาณคอยให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ประเภท:

- เซึ่งปริมาณ
- เซึ่งคุณภาพ
- เซึ่งเวลา
- เซึ่งต้นทุน

รายละเอียด:

ผู้ใช้	การใช้ประโยชน์
องค์การบริหารส่วนตำบล	นำผลงานวิจัยไปขยายผลใช้ในการสร้างสิ่งสร้างสรรค์ชุมชนโดยผ่านกระบวนการทางศาสนาและประเพณีเป็นตัวเชื่อมความกลมกลืนระหว่างชาติพันธุ์
สถานศึกษา	วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ นำผลงานวิจัยไปใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศาสนาและวัฒนธรรมพื้นบ้าน
นักวิชาการ/นักวิจัย/นิสิตระดับปริญญาโท,เอกและหรือ	สามารถนำผลวิจัยไปอ้างอิงงานวิชาการและให้แนวทางในการจัดการทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการ:

- ผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศ
- ผลกระทบต่อภาคการผลิตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง
- ผลกระทบต่อขีดความสามารถทาง วทน.
- ผลกระทบต่อการจ้างงาน
- ผลกระทบต่อสังคม
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- เพิ่มความสามารถการแข่งขันของเอกชนที่ร่วมโปรแกรม
- เพิ่มความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- สนับสนุนให้เกิดวิสาหกิจเริ่มต้น (Startup)

รายละเอียด:

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

๑.ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย (สัดส่วน ๗๕ %)

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายอิสรพงษ์ ไกรสินธุ์

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr, IsarapngKraisin

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน -

๒.๑ วัน เดือนปี เกิด วันที่ ๘ เดือน มกราคม ๒๕๒๘

๒.๒ ภูมิลำเนา ๓๔ หมู่ ๖ ตำบลตาวัง อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๒๓๐

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา สังคมศึกษา

๔. หน่วยงาน วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๘๑ ถนน บุรีรัมย์

ประโคนชัย ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

Email.Kraisin_๒๕๒๘@hotmail.com โทร ๐๙๓-๐๙๐๙๙๕๑

๕. ประวัติการศึกษาต่อระดับสถาบันการศึกษา สาขาวิชาและปีที่จบการศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ครุศาสตรมหาบัณฑิตหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗

พธ.บ.(การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

-

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอก

ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอการวิจัย)

๗.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย

โครงการวิจัย การเรียนรู้การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติ ในบริเวณอุทยานภูเขากระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์

๒.ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๑๐ %)

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : ดร.ภักขวัชร สุขเสน
๒. วัน/เดือน/ปี : ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๕
๓. ภูมิลำเนาเดิม : ๑๑๘ หมู่ ๑๔ บ้านหนองเกาะ-สวาท ตำบลทับทัน อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๑๕๐
๔. ที่อยู่ปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ 281 หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ 31000
๕. ประสบการณ์ : พ.ศ. ๒๕๔๙-ปัจจุบัน เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี สำนักเรียนวัดพรหมวงศาราม เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๓ เป็นอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดพรหมวงศาราม
๖. ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๐ เปรียญธรรม ๙ ประโยค วัดพรหมวงศาราม เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๕๑ ปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต (การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๒ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต(นโยบายสาธารณะ) มหาวิทยาลัยนเรศวร
พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. ปัจจุบัน : เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕ %)

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล : พระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร.
๒. วัน/เดือน/ปี : ๑๖ เมษายน ๒๕๑๒
๓. ภูมิลำเนาเดิม : ๕๙/ หมู่ที่ ๒ ต.สาวะถี อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น
๔๐๐๐๐
๔. ที่อยู่ปัจจุบัน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ๒๘๑
หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
๕. ประสบการณ์ : พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ๒๘๑ หมู่ ๑๓
ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
๖. ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๕ สำเร็จการศึกษานักธรรมเอก สำนักเรียนจังหวัดขอนแก่น
: พ.ศ. ๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: พ.ศ. ๒๕๕๑ สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรบัณฑิต วิชาชีพรู้
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: พ.ศ. ๒๕๕๓ สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ปรัชญา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
: พ.ศ. ๒๕๕๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. ปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔.ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕ %)

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล: พระครูสุเมธจันทสิริ, ดร.

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน: -

๓. ประวัติการศึกษา:

- พุทธศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
- ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๔. ประวัติการทำงาน: อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์มจร.

๕. ตำแหน่งปัจจุบัน: -ประธานหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาการสอนภาษาอังกฤษ
-เจ้าอาวาสวัดศิริจันทร์ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๖. ที่อยู่ปัจจุบัน: ๑๓๑ หมู่ ๑๒ วัดศิริจันทร์ ตำบลเทนมีย์ อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
โทรศัพท์ ๐ ๘๔๗๒๙๗๖๓๕

๗. หน่วยงาน: วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๘๑
หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐

๕.ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕ %)

๑. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล: พระสุวิจักขณ์ โชติวิโร, ดร.
๒. วัน/เดือน/ปี: ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๔
๓. ภูมิลำเนาเดิม: วัดโนนบุรพา บ้านโนนบุรพา หมู่ ๗ ตำบลไพล อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๒๗๐
๔. ที่อยู่ปัจจุบัน: วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
๕. ประสบการณ์
- ๒๕๖๑ เป็นหัวหน้าโครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรและบวชศีลจาริณี ภาคอุดรอันเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักสงฆ์ป่าบ้านปะคำ ดง
- ๒๕๖๐-๒๕๖๒ เจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ กลุ่มงานบริหารเจ้าหน้าที่ทั่วไป
- ๒๕๖๓ เป็นประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. ประวัติการศึกษา: พ.ศ. ๒๕๔๙ ประโยค ๑-๒ วัดบึงพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
- พ.ศ. ๒๕๕๒ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๓ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สหวิทยาการจัดการเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น) มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
- พ.ศ. ๒๕๖๑ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต(ปร.ด. วัฒนธรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๗. ปัจจุบัน: ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาการสอนสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย